

Iz vsebine

na str. 2: o listini

na str. 3: politični komentar, komentiramo ustavne spremembe

na str. 4: evropski parlament

na str. 6-7: kako živijo med Slovenci?

na str. 17: mariborska gospodarska tema

na str. 20: kako je Trocki videl Balkan

na str. 22: cigani na robu družbe

Naslednja številka TV-15 bo izšla 13. julija 1989

Moje misli ob dnevu borca

Letošnje praznovanje 4. julija ima v primerjavi z vsemi dosedanjimi prav gotovo svoje posebno obeležje. Seveda to še posebno velja za rod borcev NOB, s katerim je ta dan zgodovinsko najtesneje povezan.

To posebno obeležje pa sproža nekakšno razdvojenost v našem občutju in ob razmišljanju na čas, ki smo ga doživljali 1941. leta. Nekdanja (nenarodna) jugoslovanska družba je takrat naglo in popolnoma razpadla, sam slovenski narod pa se je tedaj, kot je znano, našel raztelesen na šest delov. Grozilo mu je tudi dokončno uničenje.

Kljub temu se je slovenski človek v ogromni večini opredelil za upor in boj. Bila je to prva nadvse težka in usodna življenjska opredelitev naše generacije.

V štiriletnem nečloveškem boju in s strahotnimi žrtvami smo si Slovenci sami izbojevali svobodo. Še več. Dobršen del slovenskega življa, ki ga je po 1. svetovni vojni zaslužila Italija, se je ponovno združil z matico Slovenijo.

Slovenski partizan se je tudi boril z ramo ob rami z našim etničnim življenjem in italijanskimi ter avstrijskimi protifašisti po vsej Benečiji, Režiji in severno od Drave.

Slovenski človek je v tej, prav gotovo najtežji, narodovi preizkušnji bruhnil iz sebe svojo elementarno silo. Genialno združen v OF in neupogljivo voden od strani najboljših slovenskih sinov in hčera – bili so to, posebno ob samem začetku, pretežno člani KPS – je ta boj več kot ponovil podvig nekdanjega puntarstva.

V novi Jugoslaviji se je slovenski človek po tej veliki narodovi prenovi vključil zvrhan in samozavesten, kot ni bil še nikoli poprej. Imel je svojo resnično ljudsko oblast in ljudsko vojsko. Vodilni moške te nove oblasti in vojske, čeprav po letih še vedno zelo mladi, so ob hitrem zorenju v letih vojne in težkih preizkušnjih že imeli in tudi dokazali svojo državniško in vojaško sposobnost.

To so ponovno dokazali tudi

s spopadom s Stalinom in stalinizmom leta 1948. To pa je bila tudi že druga težka in usodna življenjska opredelitev naše generacije.

Povedati je treba, da je celoten razvoj, ki je sledil tem dogodkom, potrdil, da je ta generacija in s tem njeno vodstvo tudi tokrat pokazalo svojo popolno zrelost in pravo odločnost v obrambi svojih stališč in neodvisnosti. Spopadlo se je tudi z različnimi dogmatizmi, tujimi vzori ter šablonami, se opredelilo za samoupravljanje, neuvrščeno zunanjo politiko, sprožilo pa je tudi nekatere začetke razprave o potrebi po demokratizaciji družbe in še nekatere druge znane procese glede prihodnosti socializma in razvoja družbe.

Prav od tu naprej pa se začenja tisto, kar pri naši generaciji v trenutku, ko praznujemo dan borca in ko se v mislih oziramo na svojo prehojeno pot, vzbuja ne samo grenak priokus, temveč že tudi alarmantno zaskrbljenost zaradi kriznega stanja, ki ga doživlja naša družba.

Pri tem se dobro zavedamo, da je vse to, kar se danes dogaja v svetu socializma, nujen proces. Od vseh družb tega sistema zahteva velike in težke spremembe oziroma družbenopolitično, gospodarsko in dobredno vsakršno drugo prenovu.

Povsem jasno nam je, da gre tokrat v primeru naše generacije za tretjo, morda tudi za najtežjo življenjsko opredelitev. Kot že rečeno, gre za vsestransko prenovu ter temeljito spremembo pojmovanj in življenja nasploh. Kot imperativ jih namreč nosita s seboj čas in splošen razvoj v svetu, od njih pa je odvisno boljše in lepše življenje slehernega izmed nas.

Kot sem dejal, je ta – tretja – opredelitev težja od prve in druge. V boju z nacifašizmom in stalinizmom ter v za mnoge – tudi cele narode – povsem nemogočem položaju se mi je še posebej zdelo pomembno dejstvo, da tokrat ne gre za zunanja, temveč izključno za notranja nasprotja. Za sovražnika, ki je v nas samih

– v naših zgrešenih pogledih nujnosti vsestranske prenovne in v povsem ali bistveno različnih pogledih in zasnovah znotraj jugoslovanske družbe. Posebno še, ker ta prenova zahteva vse sfere življenja in delovanja družbe.

Kljub temu pa živim v prepričanju, da se je naš slovenski človek v veliki večini tudi tokrat dostojno izkazal. Tako v dojemanju in ocenjevanju razvoja in stanja doma, pa tudi v Jugoslaviji in v svetu na sploh. Do sedaj se je tudi že dokopal do življenjskih in za večino ljudi sprejemljivih rešitev. Seveda, ko gre za poštene, dobronamerne in za delo pripravljene ljudi.

Te rešitve in opredelitve so danes vsem nam že dobro znane. Seveda pa so najbolj zgoščeno zajete že v dokumentih 10. kongresa ZKS, izražene pa le v štirih besedah: »Socializem po meri človeka«.

Menim, da je takšen družbeni sistem slovenskemu človeku povsem blizu. Seveda pa ga je moč doseči le na široki frontni osnovi. Prepričan sem, da je do življenjskega in večini ljudi ustrežajočega obrazca družbenega sistema v tem trenutku nam, Slovincem, moč priti v dokaj kratkem času. Prav tako sem globoko prepričan, da je to tudi edina in obenem najkrajša pot za razreševanje vseh ali vsaj večine naših največjih skupnih težav. Zato nam je živ in prepričljiv obrazec družbe, zgrajene po meri človeka, potreben tako kot vsakdanji kruh. Potreben je v vsej Jugoslaviji in v socializmu v svetu. To mora biti tudi tista glavna kohezivna sila, ki bo združevala vse naše duhovne, moralne in materialne sile družbe in to v najširšem smislu.

To je danes, ko gre za naše borčevsko generacijo iz 1941. leta, tista – tretja po vrsti in tudi najpomembnejša – opredelitev, ki predstavlja naš dolg do prihodnjih rodov in ki jo moramo skupno izbojevati.

Zato tudi tokrat med nami ne bi smelo biti nobenega omahovanja. Poudarjam – gre za skupno bitko vseh, ki v srcu nosijo željo po boljšem, lepšem in pravičnejšem življenju.

Seveda pa je to bitko moč dobiti le ob dobronamernih in ustvarjalnih medsebojnih ljudskih odnosih – ko gre za posameznika ali narode v celoti. Res je tudi, da je uspeh v premagovanju nešteti težav moč doseči le ob popolnem medsebojnem spoštovanju in v vsakem pogledu svobodnem in enakopravnem počutju slehernega pripadnika celotne družbe. Popolnoma moramo imeti na voljo rezultate našega dela, razvijati in uveljavljati moramo solidarnost – ki je dovolj svojstvena našemu človeku – ki pa mora izhajati iz zavesti, da jo nudimo tistim, ki so jo resnično potrebni, ne pa kot posledico prisile in nepotrebne potuhe.

Mi, borci, toliko poudarjamo prav ta vprašanja zato, ker so danes v naši družbi vse preveč zanemarjena osnovna moralna, etična in s tem vzgojna vprašanja, po katerih se sicer ravna napreden in kulturn svet.

Tudi, ko gre za bratstvo in enotnost, skupnost in solidarnost, je v našem primeru žalostna resnica, da so vsi ti in še vsi drugi pojmi povsod in vsakodnevno zlorabljeni, nemalokrat v pravem pomenu besede kompromitirani. Skratka, dejal bi, da nam je potrebno vsestransko streznjenje. Takšnih in številnih drugih pomanjkljivosti, stranpoti in nesprejemljivih pogledov in konceptov se moramo zavedati z vso ljudsko in patriotsko zavestjo. Kajti, pred nami so hude čeri in jih bo treba premagovati. Predvsem z razumom, nepristransko in ob dejstvu, da je prišel čas, ko se mora človek jemati kot osebnost. Obremenjujejo ali pa – nasprotno – krasijo in bogatijo ga namreč povsem različni pogledi, nazori, navade, miselnosti, zgodovinski razvoj, občutek potrebe po napredku in druge pomembnosti, to pa velja tudi za narode in narodnosti in manjšine v celoti ali v večini.

Pri tem pa nikakor ne sme biti govora o kakršnemkoli »starejšem bratu« ali številnejšem narodu, temveč le o razumnejših in za širšo družbeno skupnost koristnejših članih družbe oziroma naroda.

Rudolf Hribernik-Svarun

Vsem borcem NOV, aktivistom, ljudem dobre volje in ponosa, ki so v najhujših časih preizkušnje slovenskega naroda stali na okopih domovine – ob njihovem prazniku naše čestitke!

Kosovo 1989

Včeraj so Srbi in z njimi drugi naši narodi proslavili šeststo obletnico Kosovske bitke. Slovesnosti se je udeležilo več kot milijon ljudi – množica torej, kakršne Jugoslavija še ni zbrala v enem času na enem prostoru.

Poročevalci vseh sredstev obveščanja so zvesto opisali veličastni dogodek, ki se je pripravljala tedne in mesece. Zgodovinska, politična, kulturna in organizacijska razsežja prireditve so polno zaživela pred občinstvom vse države.

Našemu časopisu – v času proslave je bila ta številka že v tisku – preostane izreči nekaj misli, h katerim nas zavezuje občudovanje junaka Kosovske bitke, srčno ljubega srbskega naroda.

Vsaj dvanajst stoletij, tam od Raške in Zete, je premogel srbski narod svojo suvereno državnost, katere načelo, če že ne vselej tudi stvaren organizem, je ohranjal celó skozi politisočletno turško sužnost. Velicina tega naroda je rasla na značajskih lastnostih, ki mu jih lahko zavidajo tudi starejši in številčnejši evropski narodi: na neizrekljivem junaštvu in prav takšni žrtveni pripravljenosti, na neuničljivi veri v svojo nacionalno osebnost ter na svoji globoki samonikli kulturi in pravoslavni veri. Zaupno sledeč lastnim knezom in carjem – spominjamo se Nemanjičev, Sv. Save, Dušana Silnega, Lazarja Hrebeljanovića in mnogih drugih – so

Srbi ustvarili moralno, umetnostno, civilizacijsko izročilo v času, ko je še velik del Evrope tičal v brezupnem srednjeveškem mraku.

Ta narod, čigar zavest in nagon po samoohranitvi sta storila čudeže, je ubranil pred azijskim nasiljem ne le sebe, temveč je bil v veliki meri tudi rešnik vsega Zahoda, krščanstva, evropske kulture in civilizacije. Bitka na Kosovu – ne glede na historične podmene o njenem izidu – se po svojem pomenu uvršča ob bok tistim spopadom, ki jih zaznamujejo pojmi Maraton, Katalaunske poljane, Tour de Poitiers, avarski Ring, Legniško bojišče...

V luči teh spoznanj morajo izginiti sence, morajo obnemeti ničeve in zavržene zdrave sedanjosti. Duša srbskega in slovenskega naroda ter drugih jugoslovanskih narodov je preveč čista, da bi jo mogle skaliti spletke, ki jih od danes na jutri skušajo naklepiti in vozlati vsakršni parvenijski politikanti. Od Kosova do osvobodilnega boja 1941–1945 in do sožitja, ki je trajalo neskaljeno največji del časov po zlomu skupnega fašističnega sovražnika, vidimo vsi Jugoslovani eno samo trdno zavezo bratovskega prijateljstva, skupne graditeljske težnje in neporušljive solidarnosti.

Na Vidov dan 1989 hočemo Slovenci videti in sprejeti s Kosova samó takšno sporočilo.

Zvone Kržišnik

Zakaj oblikujemo narodne izjave?

Tako »Majniško deklaracijo 1989« kot tudi »Temeljno listino Slovenije 1989« je moč »razumeti in razložiti« le, če se pogledamo v to, kar se zadnja leta, še zlasti zadnje leto in pol, dogaja v Sloveniji in Jugoslaviji. V mislih imam poglobljajočo se gospodarsko, politično, moralno in mednarodno krizo, iz katere sta izšla tako »antibirokratska« revolucija oziroma gibanje za »ponovno« združenje Srbije kot tudi začetek politične pluralizacije – zaenkrat le še slovenske in delno hrvaške družbe, toda proces teče nezadržno naprej. Vsi ti procesi pa so svojstven odsev tudi tega, kar se dogaja na Zahodu, še zlasti v Zahodni Evropi, kjer zaradi skokovitega razvoja proizvodnih sil nastaja združen integralni trg kapitala, dela, znanja ter tega, kar se dogaja v Vzhodni Evropi, še posebej na Poljskem, Madžarskem ter Sovjetski zvezi, kjer se razkrajajo model realnega socializma, ki temelji na državnem lastništvu nad proizvodnimi sredstvi in partijskem monizmu. V obeh primerih gre za korenite spremembe ogromnih razsežnosti, ki bodo imele dolgotrajne posledice za ljudi in narode v tem delu sveta. Te spremembe pa spreminjajo gospodarsko in politično konfiguracijo sveta kot celote.

Razumljivo je, da ti procesi ne tečejo linearno, brezkonfliktno, ampak prav nasprotno: polno je iskanj, slepih rokvov, konfliktnih situacij. Izhod iz teh procesov je negotov. To tem bolj velja za spremembe v Vzhodni Evropi, kjer po sedemdesetih oziroma štiridesetih letih pod pritiskom gospodarske in politične krize skušajo uveljaviti vrednote in instrumente sistema in politike, ki so bili v imenu novega, boljšega, naprednejšega – tako dolgo anatemizirani. V jeziku tega sveta povedano gre dejansko za revizionizem ali konzervativno revolucijo, tisti pa, ki želi te procese povsem diskvalificirati, pa jih poimenuje za kontrarevolucijo z vsemi posledicami, ki iz take označbe izhajajo.

Dimenzije zorenja

Jugoslavija tega trenutka je soočena z vsemi oblikami teh procesov. Izrazite so težnje po redefiniranju socializma, po tem, da se trgu in vsakemu pluralizmu – vključno s političnim – prizna domovinsko pravico, še več, da se jih sprejme kot bistvena stebra sodobne civilizacije. Razumljivo je, da ta »nova« družba, temelječa na teh dveh predpostavkah, v temeljih spreminja obstoječo gospodarsko, pravno in politično konstitucijo, ruši obstoječe monopole in jemlje privilegije, zato so odpori pričakovani, ne preseščajo niti vračanja v Zgodovino v Dengovi ali kakih drugih načinih. Tisto, kar mnoge čudi, je vse bolj očitno dejstvo, da t. i. socialistične države niso ustrezno rešile t. i. nacionalnega vprašanja. Dovolj dokazov za to daje Sovjetska zveza, večdimenzionalni jugoslovanski problemi pa so se več kot očitno zgostili v mednarodnih nasprotjih tako, da dva povsem različna po-

gleda na socializem in Jugoslavijo enačimo kar s srbskimi in slovenskimi pogledi, kar seveda ne ustreza realni polarizaciji sil v državi. Vse bolj postaja očitno, da ob pomankanju utemeljitev zoper model socializma po meri človeka, ki ga je vsaj v grobem oblikovala slovenska ZK, ki je tudi glasnica popolne nacionalne enakopravnosti v prenovljeni Jugoslaviji, srbsko – pa ne le srbsko – vodstvo igra na nacionalna čustva – očitno – zaradi dolgotrajne zgrešene politike do Kosova in Albancev – frustriranega srbskega naroda. Takšna politika srbskega vodstva, ki interese srbskega naroda enači z interesi celotne Jugoslavije, se zavzema za majorizacijo v odločanju o življenjsko pomembnih vprašanjih narodov, prirojuje zgodovinska dejstva, da bi lažje legitimirala svojo politiko, pa, če parafraziram Cankarjevo misel iz pred sedemdesetih let, namenjeno Nemcem v takratni »Kund K« monarhiji in Cankarjevo pri Slovencih in Hrvatih, kaže pa, da tudi Makedonciji, doživlja kritike in nasprotovanja. Vse več je Nesrbov, ki si zastavljajo vprašanje, kaj storiti, če po taki ali drugačni poti spet pride do centralizacije in do srbskega hegemonizma. S to mislijo pa počasi prihajamo v področje problematike, ki jo skušata vsaka na svoj način razrešiti obe listini.

Programske razlike v dokumentih

Obe listini sta namreč že nekaj časa, še bolj pa bo to očitno naslednje dni, merilki političnega utripa in predmet politične polarizacije v Sloveniji ter bosta zaradi tega deležni temeljitih vsestranskih analiz. Soočeni bomo s »parcialnimi« resnicami, ki bodo takšne prav zato, ker gre za tipična politična dokumenta, na katerih se bo preizkusilo razpoloženje slovenskega volilnega telesa. Za kaj, po moji sodbi, pravzaprav gre?

Slovenski politični prostor, čeprav se še naprej diferencira, je bil globalno razdeljen še do – na jugu tolikokrat omenjenih – dogodkov v Cankarjevem domu. To je bil še čas medenih tednov, kar zadeva odnose na alternativni sceni, ki je v etablirani politiki in oblasti videla skupnega »sovražnika«. Presedenčna dejanja na Kosovu, ki so bila in so objektivna grožnja slovenskim in ne le slovenskim ambicijam tako glede prenove socializma kot urejanja odnosov v federaciji, so omogočila skupno Izjavo, ki je zadovoljila tako interese alternative kot uradne politike, je pa bila zadetek »med oči« srbskemu pohodništvu. Ker izjave ni bilo moč diskvalificirati, se je zlasti Politikina propagandna mašinerija lotila posameznih nastopov, ki pa so seveda »ranljivi«. Tako smo bili na eni strani soočeni z grobo in do tedaj neznanom protislovensko gonjo v srbskem časopisu, na drugi strani pa se je dogodek v Cankarjevem domu doma skušal »izkoristiti« za nov slovenski »27. april«, torej za oblikovanje nove temeljne listine, ki bi sankcionirala novo slovensko političnost, utrdila pluralno politično filozofijo ter iz-

razila najpomembnejše slovenske poglede na odnose v federaciji. Kolikor je meni znano, se je na takem dokumentu dlje časa skupno in strpno delalo. Za mnoge ne pričakovano – zame pa ne – je nenadoma, na znanem (ne)uspešnem legalno-nelegalnem protestu na Trgu osvoboditve, kjer se je, med drugim, prvič izkazala nenotnost na alternativni sceni, SDZ razglasila svojo »Majniško deklaracijo 89« in pozvala gibanja in posameznike k podpisovanju.

Vprašanje, ki se zastavlja, je: zakaj se je to zgodilo in zakaj takšna druga točka? Ta se sicer glasi: »kot suverena država bomo samostojno odločali o povezavi z južnoslovanskimi in drugimi narodi v okviru prenovljene Evrope«.

Odgovor pa je, po moje, treba iskati v naslednji smeri: Vsak politični subjekt v pluralni družbi mora biti jasno identificiran, da je prepoznaven. Elementa prepoznavanja sta najpogostejše karizmatična vodilna osebnost in program, ki ga je mogoče izraziti z nekaj udarnimi gesli.

Kar zadeva novonastale zveze, so imele glede prvega različno srečo; hočem reči, da imajo nekatere zveze prepoznavno-uspešna vodstva, druga pa so prav na tej točki popolnoma pogorela.

Glede programa pa so po vrsti vse zveze stavile na »biti proti vsemu«, kar simbolizira veljavno slovensko politiko in oblast, udarne sintagme pa so na smetišče zgodovine odlagale ne le komunistično, ampak tudi socialistično idejo.

Značilnosti jutrišnjega parlamentarnega snovanja

Povsem jasno je, da nobena izmed zvez ne more na prihodnjih neposrednih, tajnih in demokratičnih volitvah dobiti večine v prihodnjem slovenskem parlamentu, zato so potrebne vnaprej sklenjene koalicije. To spoznanje pa je v Sloveniji po procesih politične diferenciacije sprožilo procese integracije, kateri se bodo – skladno s slovensko politično tradicijo, pa tudi skladno s smernicami v sodobnem razvitem svetu – končali z nastankom – v klasičnem političnem žar-

gonu rečeno – levo in desno sredinske koalicije. Peripetije okrog teh dveh listin je treba ocenjevati v luči tega procesa.

Očitno je namreč, da se ta bipolarnost slovenskega političnega prostora ne more udejaniti samo z aktom volitev; ta delitev se mora opraviti prej, volitve jo morajo izmeriti in legitimirati.

Vprašanje, ki se zastavlja je, kdo izmed obstoječih zvez in gibanj bo v eni ali drugi grupaciji, predvsem pa, kdo bo tvoril jedro ene in druge strani. To pa je stvar strategije in taktike, temeljitega premisleka in veččega vključevanja v aktualno politično dogajanje.

Očitno je, da je dr. Rupel in kasneje vodstvo SDZ oce-

prednost pred drugo alternativo – postanejo jedro bodoče desno-sredinske koalicije, ki bo pretendirala za večinsko naklonjenost slovenskega volilnega telesa naslednje leto. Temu cilju je podrejeno vse: od izbora mesta promocije deklaracije, njeno poimenovanje, znane druge (ločitvene) točke, vse do propagiranja oziroma vabljenja k podpisovanju.

Ker se je izkazalo, da mesto predstavitve ni bilo najbolje izbrano, da propaganda in podpisovanje ne tečeta, kot je bilo pričakovati, le nekaj besed o imenu in drugi točki.

O pomenu naziva Majniška deklaracija

Ime je bilo po moje zavestno izbrano. V sebi nosi toliko

me od sebe, je »sporna« druga točka Majniške deklaracije '89 z odprtimi opcijami »o povezavah...« logični nasledki.

Na podlagi povedanega je moč zaključiti: primer Majniške deklaracije '89 ni »vsebinsko«, ampak v celoti politično vprašanje. Ta zaključek pa odloča tudi odnos do nje!

Kar zadeva Temeljno listino Slovenije 1989, moremo reči, da predstavlja dober »vsebinski kompromis«, kar ji omogoča, da izpolni svoje politično poslanstvo, ki ji je bilo na nek način »vsiljeno«. Ima svojo notranje slovensko in širše jugoslovansko sporočilno noto, ki je zlasti za slovensko politiko in oblast zavzujoča novost, ki jo bo tre-

nilo, da bi sodelovanje na skupni listini onemogočilo diferenciacijo, o kateri sem prej govoril, da bi se na podlagi usklajene in enotne Temeljne listine Slovenije 1989 (še naprej) vozila SDZ z uradno politiko na istem vlakcu, da ta listina ne bi utrdila opozicijo, ampak pozicijo in podobno. Menili so, očitno, da je to prava priložnost za razločevanje: izgubiti ne morejo nič, lahko pa dobijo bistveno

zgodovinskega in aktualnega političnega naboja, da bi težko našli udarnejše ime. Vrača nas v nastanek prve Jugoslavije, s tem pa obuja vsak »za in proti« nastanku kraljevine SHS. S tem, ko so dandanašnji pomisleki in razhajanja tako rekoč istovetni s tistimi iz pred 70 let, se spretno ponuja misel, da ima Jugoslavija vgrajeno »sistemsko napako«. Iz takih premislekov in paralel, ki se ponujajo kar sa-

ba šele uresničiti v ustavi, zakonih in tekoči politiki. Samo dejanje je v tradiciji slovenskega frontovstva, utrjuje dosežke »slovenske pomladi« in je lahko dobra osnova za oblikovanje realne slovenske socialistične perspektive. Treba je še reči, da s to listino socialistična zveza pretendira za bodočo matico levosredinske alternative, kar zna motiti ZSMS, ki s svojo prenovitvijo pretendira prav za to pozicijo; zato me ne bi presenetilo, če ne bi postala njen kolektivni podpisnik.

Moram pa reči, da po mojem prepričanju tovrstne listine ne rešujejo nekaterih vsebinskih vprašanj, ki zadevajo naš položaj v federaciji in svetu ter seveda naše aspiracije glede nadaljnega gospodarskega in družbenega razvoja. Očitno je, da se bo treba dokopati do »Slovenskega nacionalnega programa«, kjer bodo osnovne dileme, ki nas sedaj begajo, razrešene.

Naj sklenem. Obe listini sta najprej konjunkturna politična dokumenta, ki pa vsebujeta tudi »temeljne« elemente bodočega slovenskega nacionalnega programa. Sta znanilki bipolarizacije slovenskega političnega prostora s prepoznavno historično in aktualno noto. Njih podpisovanje je predigra, neke vrste test za tisto, kar se bo ostrilo vse do pomladanskih volitev 1990, ko se bo šele izrazila – izkazala naklonjenost volilnega telesa poziciji oziroma opoziciji. Torej: S podpisom ene ali druge listine bomo državljani SR Slovenije v naslednjih dneh opravili prvotno vrednotno politično dejanje. Jaz se bom podpisal pod TEMELJNO LISTINO SLOVENIJE 1989. Viktor Žakelj

Da socializem ne bo votla beseda

Dočakali smo spet enega izmed četrtih julijev. Kakor že dolgo poudarjamo, izraža dan borca tri temeljna sporočila. Najprej, da so jugoslovanski narodi — za razloček od mnogih drugih — bojevali zvesti, požrtvovalni, zmagovali boj proti fašizmu; dalje, da so združili ta boj z uporabo razredne narave, ki mu običajno pravimo revolucija; in naposled, da so tudi za čase miru ohranili v svojih nravah in nazorih vodilo: bojevati se za človekovo in narodno prostost, svobodo, pravico, enakopravnost, zvestobo lastnemu jazu in kar je še teh visokih, a ven in ven izmikajočih se idealov.

Skoraj pol stoletja razglavamo, da si prizadevamo za družbeni red, ki bi mu bile lastne te vrednote. Imenujemo ga socializem, še zlasti vselej takrat, kadar se prepustimo volji po ekonomiji besede. Ponavadi pa nas zanaša v drugo skrajnost: spet in spet skušamo ta socializem razčlenjevati. Govorimo radi o našem značilnem, posebnem, celotnem izvirnem socializmu z njegovimi nerazdružnimi elementi, kot so: samoupravljanje, demokracija, avnojski federalizem, narodna enotnost in bratstvo, neuvrščeno... Vsaka od teh sestavin je doživela že debele knjige razlag, pojasnil, utemeljevanj.

Marsikdaj v minulih desetletjih smo verjeli, da sta naše hrepenenje in snovanje podobna Ahilu, ki dohiteva želvo. Še večkrat — prav zdajšnje obdobje nas navdaja z otožnim spoznanjem, da se nam ta sofistična primerjava sprevača — morali smo ugotovljati, da postajamo želva, ki brezupno caplja za drvečim Ahilom življenjske resničnosti. Sistem se nam kruši. Breddemo skozi krizo, katere vrst in razsežij je toliko, da jih je komaj mogoče pregledati, še

teže pa razpoznati njihove vzročnosti in se postaviti v bran njih mnogoterim učinkom.

Za izhod iz teh stisk priporočajo različni ljudje različne recepte. Nekateri hočejo dati v nič vse, kar so storili rodovi od začetka štiridesetih let pa do danes. Le-ti zlahka zamahejo z roko tudi čez epohalne spremembe v tkivu naše družbe. Vdajajo se črnoglednosti, rekoč, vse, kar je zgrajenega, je treba podreti. Ne manjka spoznavalcev in preokov, ki oznanjajo, da nas utegne rešiti prav takšno ali celo samo takšno ravnanje. Prihajajo z najrazličnejšimi predlogi, besednimi zasnovaми, manifesti, ki jih po pravilu družita samo filozofija rušenja in sejanja brezupa. Dovedujejo tisto, kar razumnemu človeku ni mogoče verjeti, namreč, da so za vrsto samih neumnih in brezuspešnih generacij oni sami rod genijev, ki bo vse spravil v red. Če pogledamo te težnje bolj od blizu, pa se nam žal prav kmalu razodene, da se za negacijami vsega, kar je zraslo v delavskih gibanjih ter v boju ljudske fronte, ki ji nismo samo zaradi lepšega dali ime osvobodilna, torej, da se za za glušnimi zanikanji skrivata predvsem koristolovstvo in gola strast po oblasti. Ti nagib, ne pa ideali, vodijo razne ad hoc formirane skupine, stranke in strančice, ki vznikajo kot gobe po dežju v imenu slavne in skrivnostne gospe demokracije. Delovni človek, narod, ljudstvo si ne morejo veliko obetati od vseh teh zmedenih projektov, ki skušajo bolj ali manj nasilno vdirati v družbeni organizem, noseč na zastavah evangelij vseobčega razbijašstva, ne nudijo pa nič — razen verbalnih ekshibicij. V bistvu jim je tuj sleherni ustvarjalni program. Po

tej poti pač ne bomo prišli daleč.

Povsem neplodna bi bila tudi nasprotna receptura, naj bi se namreč vdali topoglavemu ohranjanju vsega, čemur pravimo izročilo. Ob dvestoletnici francoske meščanske revolucije nam pogosto prihaja na misel njen dvorezni refren, ča ira — bo že šlo. Kakor je zgodovina neizpodbitno in v nešteti različicah potrdila Francozom, da takšno trmasto reklo ne rodi uspeha, tako se je tudi nam prikopati do vednosti, da zlepa ni hujše nevarnosti od nekritičnega, slepega, vase zagledanega optimizma. Nehati moramo malikovati vzore, ki so za zdajšnji svet neuporabni, (...). Če smo zmagali na Neretvi, Sutjeski, v Dražgošah, na pohodu 14. divizije, v spopadu z informbirojem itd., bomo zmagali tudi v sedanji katastrofalni situaciji. (...), saj zares ni samoumevno, da »bo šlo« po starem. Vse, kar smo nekoč zasnovali, ni dobro, četudi se nam nemara zdi, da nosi na sebi pečat svetosti in nespremenljivosti. Dovolj je zapiranja oči pred zablodami, stiskami ter debakli v našem moralnem, duhovnem in materialnem svetu, dovolj navede, da s prižgano svečo ob belem dnevu stikamo za »afirmativnostmi«, ki bi nam šepetale nekaj drugega, kot je res. Lahko je razumeti borce NOV, poštene komuniste, neštete današnje zavestne delavce, kmete, izboražence, ko se sredi vsakršnih potresov ozirajo po tradicijah — saj jim marsikdaj nič drugega ne preostane, če hočejo ohraniti vero — toda neskončno potrebnejša je nepodkupljiva kritična misel, ki vidi pretekla dela takšna, kot so bila, ne pa takšna, kakor jih želimo videti.

In prav na tej točki se nam odgrinja skupni velelnik, kaj moramo od danes na jutri za-

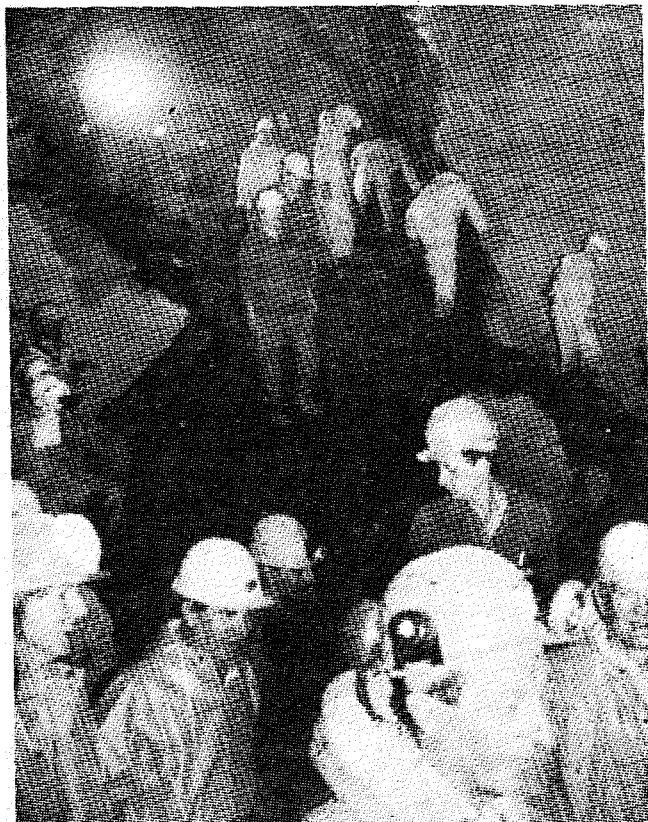
res hoteti, kako ravnati, kaj delati, če naj si zagotovimo preživetje in razvoj.

Prepustiti kaže filozofom, naj presodijo, ali se uvrščamo med nominaliste ali realiste, ko povsem preprosto poudarjamo: nemudoma nam kaže z vso treznostjo in odločnostjo redefinirati naš socializem. Nobene potrebe ni, da bi iskali za svoje dejanje in hotenje kak drugačen skupni imenovalec, absolutno nujno pa je določiti, kaj si pod pojmom socializem predstavljamo.

Če ne znamo živeti drugače, kot trenutno živimo, moramo ta termin izčrtati iz svojega besednjaka. Če se obotavljamo dati človeški osebnosti polno veljavo, da bi lahko dala iz sebe najboljše, kar je v njej; če zametujemo pravico, da bi vsak človek lahko živel v skladu s svojo osebnostno, narodno, svetovno nazorsko, versko identiteto; če še vedno kadar si bodi predpisujemo modele, kako naj bi človek čutil, mislil, se zavedal in krojil svoj odnos do družbene skupnosti; če se ne moremo znebiti imanentne težnje po prisili in kaznovanju represivnosti zoper sleherni miselnost, ki ni naklonjena poenotenju; če skušamo ukazovati celo prijateljstvo, ljubezen, dobrovoljno izkoriščenost, vsebino in obliko sožitja tam in tako, kot se svobodni naravi upira; če prirejamo domače Tian-an-mene, pregone in izolacije ter jih cinično razglavamo za kretnje demokracije...

Da, če mislimo vztrajati pri takih ravnanjih, potem je treba brezpogojno opustiti deklaracije, da »gradimo socializem«.

Če pa se svoji smeri vendar ne odpovedujemo — hočemo in verjamemo, da je tako — moramo, kot že rečeno, temeljito revidirati tako svojo zavest kot svoje dejanje.

Karavanški predor je prebit: je tudi to simbolično znamenje, da dosledneje vnašamo v naš socialistični družbeni sistem tisto razsežnost, ki ji pravimo: povezovanje z Evropo in svetom?

Ko se zaziramo v družbo okrog sebe, vprašujoč se, ali kje že poganjajo kali prevrednotenja vrednot, ne moremo ne videti, da se eden takih procesov rojeva v zdajšnji slovenski zvezi komunistov, naslednici čebinske partije. S tem nočemo reči, da nekatere druge sile znotraj naše SZDL niso ustvarjalne, in še manj, da drugod po državi ni podobnih prerodnih procesov, čeprav so drugačni — umerjeni na svojstvene razmere in potrebe. Toda mi, Slovenci, potrebujemo lasten program za svojo rabo. Tak program po svoje odseva Temeljna listina, ki bo kmalu ponujena slovenskim državljanom v referendumski podpis, še določneje pa ga je mogoče prepoznati v nedavnih besedah Milana Kučana: »V demokraciji slovenski republiki, utemeljeni na suvereno-

sti slovenskega naroda in njenih državljanov si želimo zagotoviti: spoštovanje človekovih pravic in svoboščin; svobodno politično združevanje in politični pluralizem; vladavino dela, prava in samostojnost civilne družbe; demokracijske volitve; svobodo vseh oblik okolijskega razvoja; povezanost z Evropo in svetom.«

Šele, če bo tako, pa če bodo pošteno izpolnjeni pogoji, ki jih postavljamo jugoslovanski skupnosti — in če bomo seveda tudi sami izpolnjevali pogoje, ki nas znotraj te skupnosti naravno zavezujejo — bomo Slovenci smeli spet z mirno dušo spregovoriti o socializmu, seveda modernem socializmu, kot o ideji in načinu življenja.

Dan borca 1989 je pravljen datum, da to ugotovimo.

Zvone Kržišnik

Razprave o ustavnih dopolnilih

Odras iskanja novih poti, pa tudi iluzij

Ustavne razprave potekajo danes v okoliščinah in v stanju družbe, ki jih imenujemo družbena kriza. Kot dokaz globlje krize je visoka inflacija in v iskanju vzrokov zanjo so bila odprta vsa družbena vprašanja, tako gospodarsko-sistemske kot politične narave. Skupni imenovalec in težišče teh razprav pa sta predvsem negativna ocena preteklosti, zato iskanje in sprejemanje poti, ki so nove; četudi ni čisto jasno, kakšna so in kam peljejo. Izkušnje in analize vzrokov, zakaj se je družba v preteklosti odločila za določen korak, niso pomembne in niso zaželeni. To dokazuje, da se v načinu dela naše družbe ni veliko spremenilo — vedno se giblje po skrajnostih, čeprav so prav skrajnosti v preteklosti najbolj kritizirane. Očitno mora vsaka generacija na svoji poti preizkusiti dobre in slabe posledice izbrane poti.

V javni razpravi (zlasti alternativcev) so zelo izražene

zahteve po spremembi temeljnih načel slovenske ustave, ki pa so zapisane tudi v zvezni ustavi. Pri tem ne gre za tiste popravke, ki naj bi odpravili neskladja v temeljnih načelih, ki jih prinaša sprejeta politika pluralizma idej in pluralizma lastnin in s tem spremembo položaja vseh subjektov v procesu družbene reprodukcije, pa tudi spremembo položaja Zveze komunistov. Želi se »na horuk« zbrisati opredelitev, da je naša družba socialistična in samoupravna — kar pomeni, da na teh izhodiščih izgrajuje svoj program razvoja in odnosov. Torej ne gre za trditve, da smo že socialistična in samoupravna družba, temveč za opredelitev tipa družbe, za katero se zavzemamo. Opuščanje tega temeljnega določila bi pomenilo, da je naša družba lahko po ustavi organizirana tudi kot kapitalistična družba ali kakršna koli že, morda tudi socialistična. Opredelitev za so-

cialistično družbo torej ni zavestna. Šlo naj bi za družbo, ki bo taka, kakršna bo pač izpadla iz novega eksperimenta, in kakršna bo sama nastala.

Sedanja ustava opredeljuje delo kot osnovo vsakega prilaščanja in udeležbe v družbenem upravljanju. Spoznali smo, da do skrajnosti pripelje to načelo ni zagotavljalo razumne porabe sredstev in motivacije ljudi, da tudi s svojimi sredstvi omogočajo ustvarjanje vrednosti in večjo učinkovitost. Kot posledico tega spoznanja pa ni mogoče sprejeti absolutno negacijo tega načela in ga zamenjati z načelom, da je kapital osnova prilaščanja in upravljanja; drugo — ekstremno — stališče, ki ima isto napako, je kritizirano. Ni treba dokazovati, da je kapital brez dela mrtva stvar, kakor tudi, da je podobno delo brez kapitala nemogoče. Zato gre pri tem za iskanje najustrežnejšega rav-

notežja med obema načeloma, ki sta življenjsko soodvisna.

Le tako je mogoče podpirati pluralizem lastninskih oblik in posledice tega na prilaščanje, upravljanje in odločanje. Nekateri vidijo vzor v tistem kapitalizmu, ki ga nikjer več ni, če pa se že poskušajo ohraniti neki taki odnosi, pa vodijo v znane konflikte med delavci in kapitalom. Čeprav bo več samoupravljanja v podjetjih z družbeno lastnino, pa je tudi jasno, da delavec, ki bo delal v podjetjih z različno lastninsko strukturo, po ustavi ne more biti v bistveno drugačnem položaju glede njegovih pravic. Pri tem pa ne pozabimo na dejstvo, da so danes in bodo še dolgo prevladujoča sredstva družbena lastnina. Vsako ekstremno stališče, ki gre mimo realnosti odnosov, pa bi vodilo v nove družbene konflikte. Tako je s tem samoupravljanjem kot sestavino socialistične družbe.

Poenostavljena slika, v kateri so bila sredstva skoraj v celoti družbena in s tem blizu prepričanja, da so državna, je gotovo stvar prete-

klosti. Pluralizem lastnine nad sredstvi za proizvodnjo zahteva, da družba drugače vpliva na odvijanje procesa družbene reprodukcije. Instrumenti, ki jih je ekonomska politika dosedaj uporabljala za preraščanje dohodka in akumulacije, niso več uporabni. Uporabni so v prihodnje le tisti, ki bodo sprejemljivi za vse oblike lastnine. Nobenega predpisa in obdavčitve ne bo mogoče sprejeti samo za podjetja z družbenimi sredstvi za proizvodnjo. Zato je logično, da se predlogi sprememb v slovenski ustavi odpovedujejo omejevanju in obveznemu združevanju sredstev ali pa razpisu obveznega javnega posojila. S tem pa se težišče intervencije prenaša na ekonomsko motivirane poteze, na spremenjeno vlogo bank in posebej na razširitev vloge proračunov, družbenopolitičnih skupnosti na intervencije, ki usmerjajo razvoj, torej tudi v razširjeni reprodukciji. Sredstva pa naj bi se zbirala s splošno določenim sistemom davkov in prispevkov.

Poleg uveljavljanja trga (trga kapitala, trga blaga in tudi deloma delovne sile) je čutiti težnjo po pomiku odločanja

k državi. V tem smislu naj bi tudi samoupravne interesne skupnosti doživele bistvene spremembe. Pri družbenopolitičnih skupnostih bi se lahko oblikovali tudi posebni skladi za posamezne namene. Dosedanja razporeditev samoupravljanja in upravljanja v družbenih strukturah dobiva v nekem smislu nezaupnico. Torej gre za negacijo nekakega tipa družbenega upravljanja. Kot odgovor na to se nudijo proračun in skladi. S tem pa seveda sploh ni dan odgovor, kakšno upravljanje bo nadomestilo sedanjega. Mnenje, da bo državni uradnik bolje upravljal s sredstvi, pa je zopet odraz iluzije, da se bo lažje upravljalo mimo ljudi, kakor pa z ljudmi. Sedanje spremembe torej zanjajo staro, novo pa prepuščajo bodočim odločitvam, za katere bo treba sprejeti celo vrsto zakonov.

Uresničuje se uvodna misel, da so danes večja prizadevanja za negacijo preteklosti kakor pa za jasno izgrajevanje prihodnosti. Upajmo, da bo nova ustava odgovorila na tista vprašanja, ki jih sedanja dopolnila še puščajo odprta.

Sveto Kobal

Kako je volila Evropa

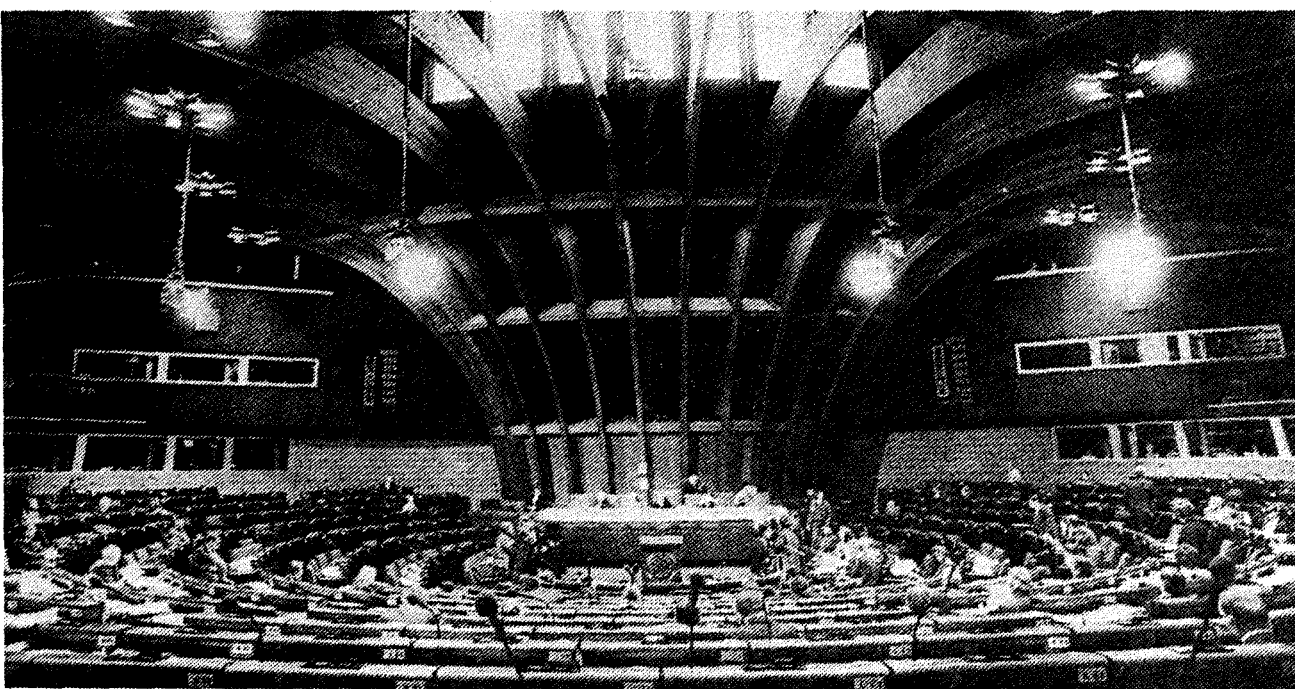
V drugi polovici junija letos so volilci dvanajstih držav Evropske skupnosti že tretjič obnovili evropski parlament. »Velike članice« skupnosti: Francija, ZR Nemčija, Velika Britanija in Italija so vsaka poslale v Strasbourg po 81 poslancev, Španija 60, Nizozemska 25, Belgija, Portugalska in Grčija po 24, Danska 16, Irska 15 in Luksemburg 6 poslancev.

Volitve so bile še posebnega pomena zaradi dejstva, da je okoli 241 milijonov volilcev izvolilo parlament, ki bo obenem z drugimi organi Evropske skupnosti vpeljal evropsko dvanajsterico v leto 1992 oziroma v novo in višjo fazo njene enotnosti, tako imenovano skupno tržišče. Prevladuje mnenje, da bo v svojem sedanjem mandatu Evropski parlament postal eden glavnih katalizatorjev evropskega združevanja, ne le gospodarskega.

Kljub takšnemu pomenu so volitve v teh državah potekale bolj v znamenju notranjih političnih manevriranj in merjenju sil, kakor pa v znamenju Evrope in njene prihodnosti. V drugi zakonodajni dobi, ki se je z volitvami iztekla, je bilo v parlamentu največ socialistov, na drugem mestu je bila evropska ljudska stranka, ki združuje vse evropske demokristjane; konzervativcev je bilo 66, komunistov 48, liberalcev 45, golistov je bilo 30, v mešani skupini je bilo 20 poslancev, evropska desnica jih je imela 16, nevpisanih poslancev pa je bilo 14. Vsega skupaj je

v Strasbourg 518 evropskih poslancev, od tega le 85 žensk.

Rezultati opozarjajo na vzpon socialistov, deloma pa na drastične izgube pri demokristjanih in drugih konzervativnih grupah. Več glasov so dobili zeleni in skrajna desnica. Socialni demokrati in socialisti lahko izkoristijo svoj položaj kot najmočnejša frakcija. V novem strasbourškem parlamentu bodo imeli več kakor 182 (prej 166) od skupno 518 mandatov. Po podatkih statističnega urada evropske skupnosti so dobile leve stranke: socialisti, komunisti in večina zelenih s skupno

Ustanova, ki bi morala povezati vso Evropo v vsej njeni različnosti: strasbourški Evropski parlament.

245 sedeži prvič večino v primerjavi z meščanskimi frakcijami, ki so skupaj dobile 218 mandatov.

V starem parlamentu so bili levičarji z 234 mandati v primerjavi z 253 mandati meščanskih strank: demokristjanov, britanskih konzervativcev, golistov in liberalcev še v manjšini. Kljub temu ne bodo mogli kaj prida vplivati na delo evropskega parlamenta, kajti v praksi se pri glasovanju večina oblikuje v skladu s stališči posameznih

frakcij.

Izgubili so konzervativci, ki so – vsaj v Veliki Britaniji – izgubili eno tretjino mandatov. Frakcija, ki jo vodijo francoski golisti, je izgubila 11 od svojih 30 dosedanjih mandatov. Izgube demokristjanov pa še vedno veljajo za »dogodek znotraj skupščinskih meja«.

Volilna udeležba 15. in 18. junija letos je bila 58,5-odstotna – najmanjša na treh dosedanjih volitvah. Med tiste, ki so veliko pridobili, so-

dijo brez dvoma zeleni. Do zdaj so imeli 20 mandatov, po novem pa nekaj več. Moč zelene »mavrične« frakcije utegne narasti na 32 sedežev – če se bodo k tej frakciji priključili francoski zeleni s svojimi devetimi sedeži.

Pet tednov po razglaski volilnih rezultatov – za 518 mandatov se je potegovalo na 178 listah kar 7100 kandidatov – se bo parlament že sestel.

Evropski parlament je nastal kot neke vrste debatni krožek, v katerem so z vso pristojnostjo, vendar v glavnem neobvezno razpravljali o evropski ideji, integraciji in politiki. Vse pomembnejše odločitve so sprejemali oziroma z največjimi težavami usklajevali v komisiji Evropske skupnosti in v ministrskem svetu. Od nastanka pa do zdaj se je Evropski parlament postopoma krepil in prevzel vedno bolj neposredna pooblastila. Povedali smo že, da nima zakonodajnih pooblastil, kot jih imajo parlamenti v državah – članicah, zato tudi ne more izglasovati predpisov, ki bi jih bili morali izvajati v državah članicah

(dobra ponazoritev je sedanjí vrh dvanajsterice v Madridu s svojim tako zelo zahtevnim dnevnim redom).

V nekaj minulih letih, še posebno pa z Enotnim evropskim aktom, sprejetim leta 1987, si je parlament izvojeval pravico, da pove svoje mnenje o vseh predlogih, ki jih kakšna komisija (vseh jih je osemnajst, na sklepe Evropske komisije in ministrskega sveta pa jih vpliva le šest) Evropske skupnosti pošilja ministrskemu svetu. Pravico ima postavljati amandmaje k predpisom, s katerimi se ureja skupno tržišče, potrjuje proračun skupnosti in s pravico veta odloča o pogodbah, ki jih skupnost sklepa s tujimi vladami (tretjimi državami). Ima tudi pravico, da prepreči sprejem novih članov v skupnost, kar se prav zdaj dogaja s turško zahtevom za sprejem. Sem bi verjetno lahko vključili tudi mislijo poslancev Evropskega parlamenta pred tedni v Jugoslaviji, ko so se zanimali za položaj na Kosovu, potem pa razočarani in užaljeni odpotovali domov.

n-

Razdelitev sedežev v Evropskem parlamentu (po letošnjih junijskih volitvah)

	D	I	GB	F	E	NL	P	GR	B	DK	IRL	LUX	Ges.
SOZ	31 (33)	14 (12)	47 (33)	22 (20)	27 (29)	08 (9)	08 (7)	08 (10)	08 (8)	05 (3)	02 (-)	02 (2)	182 (188)
CHR	32 (41)	28 (27)	- (-)	07 (8)	02 (1)	10 (8)	03 (4)	10 (8)	07 (6)	01 (1)	04 (6)	03 (3)	107 (112)
KON	- (-)	- (-)	31 (45)	- (-)	15 (17)	- (-)	- (-)	- (-)	- (-)	02 (4)	- (-)	- (4)	048 (66)
KOM	- (-)	22 (26)	- (-)	07 (10)	04 (3)	- (-)	04 (3)	03 (4)	- (-)	02 (2)	- (-)	- (-)	042 (48)
LIB	04 (-)	04 (6)	- (-)	13 (14)	01 (2)	03 (5)	09 (10)	- (-)	04 (5)	03 (2)	02 (1)	01 (1)	044 (45)
RDE	- (-)	- (-)	01 (1)	13 (19)	- (-)	- (-)	- (-)	- (1)	- (-)	- (-)	05 (8)	- (-)	019 (30)
GRÜ	08 (7)	04 (2)	- (-)	- (-)	02 (1)	02 (2)	- (-)	- (-)	04 (4)	03 (4)	- (-)	- (-)	023 (20)
REC	- (-)	04 (5)	01 (1)	10 (9)	- (-)	- (-)	- (-)	01 (1)	- (-)	- (-)	- (-)	- (-)	016 (16)
OHN	08 (-)	05 (3)	01 (1)	09 (1)	09 (7)	02 (1)	- (-)	02 (-)	01 (1)	- (-)	02 (-)	- (-)	037 (15)
	81 (81)	81 (81)	81 (81)	81 (81)	80 (80)	25 (25)	24 (24)	24 (24)	24 (24)	16 (16)	15 (15)	08 (8)	518 (518)

Kratice v zgornji vrsti pomenijo: D – ZR Nemčija, I – Italija, GB – Velika Britanija, F – Francija, E – Španija, NL – Nizozemska, P – Portugalska, GR – Grčija, B – Belgija, DK – Danska, IRL – Irska in Lux – Luksemburg.

Kratice v levi navpični koloni pomenijo: SOZ – socialisti, CHR – demokristjani, KON – konzervativci / evropski demokrati, KOM – komunisti, LIB – liberalci, RDE – golisti in drugi, GRÜ – zeleni, REC – evropska desnica in OHN – brez frakcije; spodnja vrstica podaja seštevke.

Po starem ne gre več naprej

Zdaj, ko je čas obiska sovjetskega voditelja Mihaila Gorbačova v ZR Nemčiji že nekoliko odmaknjen, so začeli v tej državi ugotavljati, da razen osebne očarljivosti Mihail Gorbačov nima kaj ponuditi. Res je vzpostavil – tako pravijo – vzpodbudno ozračje v odnosih med dvema državama in podpisal enajst pogodb različne vrednosti in potrdil načela iz skrbno pripravljene »skupne izjave«. Ta izjava naj bi naredila črto pod povojne odnose med dvema državama in prepričala ljudi, da »živimo v najboljšem od možnih svetov«.

Hladna vojna se morda res bliža koncu, toda zaradi tega svet še ne bo postal lepši in preprostejši; še vedno ima veliko ceno čut za odgovornost. V Bonnu po tihem upajo, da bo Mihail Gorbačov »držal na uzdi« drugo nemško državo, DR Nemčijo; da bo izpolnil obljubo, dano v Bonnu, po kateri imajo narodi in države pravico, da sami odločajo o svoji usodi. Zavedajo se, da bo mogoče ozračje izkoristiti le, če bo »nadvse tvegan

poizkus – perestrojka« uspel.

Ta čas pa DR Nemčija še vedno nezaupljivo gleda proti Poljski in Madžarski in tamkajšnjim akcijam za vzpostavitev drugačnega socializma, kot je sedanjí. V povodnji gesel in izjav je nekdo zdaj dejal, da socializem »potrebuje transfuzijo krvi«, ni pa znal povedati, kakšna krvna skupina je potrebna temu pacientu, sicer posega ne bo preživel.

Dva Poljaka in en Madžar

Znani Američan poljskega rodu Zbigniew Brzezinski, o katerem je bilo slišati tudi marsikaj slabega, hvali poljsko oblast in opozicijo, ker da iščeta »miren izhod« iz sedanjega sistema. »Fenomen 19. stoletja nima kaj iskati na pragu 21. stoletja«, je dejal Brzezinski in s tem povedal svoje mnenje o socializmu.

Tudi Mieczysław Rakowski – ni Brzezinski, je pa tudi Poljak – pravi, da je »v njegovi dosednji obliki« konec s socializmom. Po njegovem je verjetno že končano neko

obdobje po oktobrski revoluciji, z njim pa tudi njene zasnovne oblasti in strukture oblasti...

Na Madžarskem se je oglašil državni minister in zdaj član predsedstva madžarske partije Imre Pozsgay in dejal, da je socialistični poizkus v krizi in sicer povsod; da v štiridesetih letih na Madžarskem »ni dosegel nič« in da ga ljudstvo nikoli ni sprejelo. Po njegovem pomaga samo »zamenjava modela«. Izjava je značilna, kajti Pozsgay ni »bivši« politik, kot je Brzezinski, temveč je sedanjí politik, utegne pa postati celo madžarski predsednik, šef države.

Verjetno niso vsi – dogodki že napovedujejo – takšni optimisti, ko govorijo o koncu socializma, kot so Pozsgay, Rakowski in Brzezinski. Je že res, da po starem ni mogoče več naprej, toda vsi tega še niso doumeli. Pa tudi marsikdo izmed tovaršev, ki »so razumeli«, še ni zaradi tega kakšen poseben reformator ali demokratizator. Kam bi radi krenili? Pozsgay

pravi, da v pluralistično demokratsko-pravno družbo državljanjskih svoboščin in gospodarskega vzpona, ali pa v »protibirokratsko revolucijo« z »množično demokracijo v bazi«, kakor pravi belgijski trockist Ernest Mandela...

So še nekatere poti za udrnitev socializma: Romunija je postavila visoko bodečo žico na meji z Madžarsko, da bi tako rešila vprašanje socializma in tistih, ki niso zadovoljni z domačim modelom in zato poskušajo tiči kje drugje. Poznamo tudi bolj druge posebnosti socializma, kjer kljub vsem njegovim načelom ne priznavajo Turkov, ne priznavajo Muslimanov in Makedoncev, temveč samo Bolgare, pa čeprav je vsem znano, da že stoletja dolgo živi na bolgarskih tleh več kakor milijon pripadnikov drugih narodnosti. Kar čez noč so te ljudi postavili pred turško mejo.

V Rigi so na zborovanju v spomin na žrtve stalinističnega nasilja govorili, da pribaitske republike Estonka, Latvija in Letonska leta 1940, po sklenitvi pakta med Ribbentropom in Molotovom, niso prostovoljno vstopile v sestavo SZ, temveč so bile

»okupirane« in »anektirane«. Na krilih perestrojke in glasnosti so se v SZ prebudili številni narodi in zahtevajo več državljanjskih svoboščin in uveljavitev človekovih pravic. Sprožile so se najrazličnejše, tudi najtemnejše sile in izkoristile dogajanja za obračune s priseljenci, predvsem v azijskem delu SZ. Če bo kasneje življenje narodov v SZ bogatejše, kakor je zdaj, potem bo Mihail Gorbačov še s kakšnimi črkami zapisan v evropsko zgodovino.

Udarec, ki ga je socializem dobil z dogajanjem na Kitajskem, je hud, vendar je še bolj boleče spoznanje, kako je ves domnevno demokratski svet planil po socializmu, kot da je on kriv za odklone in popačenja. Nekdo je dejal, da na Kitajskem živijo Kitajci in s tem povedal, da gradijo in bodo še gradili socializem po svoje, čeprav ni mogoče reči, da je res samo kitajskih barv.

In kaj meni Zahod?

Svet se je izognil ponovni razdelitvi, novi »Jaltí«, za katero so nekateri javno navijali. Očitno je, da Zahod ne pleše počepke zaradi sovjets-

skih težav doma in v takoimenovanem socialističnem taboru, pa tudi vzhodnoevropskim državam ne ponuja dosti več kot košček mesa na dolgem raznju. Tudi to je opaziti, da Zahod ne izkorišča popuščanja sovjetskega disciplinskega vijaka zato, da bi odločneje stopil na zemljo zadaj za razpadajočo »železno zaveso«. V marsičem je čutil duh Henryja Kissingerja in njegov čut za »politično kupčevanje«. Zaradi varnosti Zahoda naj bi Vzhod opustil izvoz revolucije (kar je Gorbačov že obljubljal), kakor tudi intervencije v vzhodnoevropskih državah, ki so jih zajele reforme. Intervencija bi destabilizirala vzhodne meje NATO. V zamenjavo bi Moskva dobila mir na svojih zahodnih mejah in mejah svojega tabora. Zagotovljen bi ji bil tudi status quo glede uveljavljenih vplivnih območij v skladu s staro Jalto in povojnimi ideološkimi pohodi.

Če bi bilo vse res tako preprosto! K sreči imamo Helsinke in tam sprejeto listino, na kateri so zasnovani medsebojni odnosi v moderni Evropi in modernem svetu.

n

Politkomisar Sime zbira in komentira

Črnogorski kralj končno doma

Posmrtni ostanke prvega (in zadnjega) kralja Črne gore Nikole I. in njegove žene Milene bodo prenesli iz italijanskega San Rema in pokopali v dvorski kapeli Čipur v Cetinju. Ta sklep predsedstva SR Črne gore je epilog dolgoletnih zahtev številnih Črnogorcev, doma, pa tudi v tujini.

Nikola I. Petrović Njegoš, rojen 7. oktobra 1841 v Njeguših, umrl 1. marca 1921 v Cap d'Antibesu (Francija), je vladal Črni gori kot »knjaz« od 1860, kot kralj pa od 1910. Velika narodna skupščina v Podgorici (danes Titograd) je 26. novembra 1918 odstranila dinastijo Petrovićev in razglasila zedinjenje s Srbijo in nato z ostalimi jugoslovanskimi deželami.

Nikola I. je dokončal iz-

gradnjo buržoazne centralistične in absolutistične države v Črni gori. Uspeh njegove zunanje politike predstavlja sklep Berlinskega kongresa 1878 o ozemljiski razširitvi Črne gore (5118 kvadratnih kilometrov) in o mednarodnem priznanju njene neodvisnosti. V balkanski vojni 1912–13 je razširil Črno goro proti Novemu Pazarju in Metohiji. Nikola I. je vladal Črni gori skoraj 58 let, mlada črnogorska država pa je tedaj doživela vzpon in kulturni napredek.

Velja še omeniti, da je bil črnogorski kralj tudi književnik, ki je v svojih delih obravnaval patriotske motive iz zgodovine svojega naroda.

Po osvoboditvi pa so Črnogorci vse pogostejše in glasnejše

zahtevali, da se prenesejo posmrtni ostanke črnogorskega kralja in njegove žene iz tujine in pokopljejo v svobodni Črni gori, kar je vsekakor zaslužil.

Ob zadnjem obisku Tita na Cetinju, nekdanji črnogorski prestolnici, so ga meščani kar naravnost vprašali, če je on proti, da bi kosti kralja Nikole prenesli in pokopali na Cetinju. Tito jim je odvrnil, da zelo ceni kralja Nikolo kot vladarja in vojskovodjo, ki je zelo dobro poznal svoj narod in da je povsem naravno, da ni proti tej zamisli.

Zelo odmevno je bilo tudi pismo dvanajstih upokojenih črnogorskih generalov, ki so se javno zavzeli za prenos posmrtnih ostankov črnogorskega kralja v domovino.

Skoraj vsakemu predsedniku črnogorske vlade in skupščine so ljudje zastavljali enako vprašanje: »Ali bo kralj Nikola večno počival v tuji zemlji?«

Ko je nekaj vplivni črnogorski in zvezni funkcionar Vidoje Žarković, kot predsednik črnogorske vlade, obiskal svoj rodni dom, ga oče ni vprašal (po navadi, ki jo da-

nes tam še močno spoštujejo), kaj bo dobrega storil za rodni kraj, temveč »kdaž bodo nesrečne kosti kralja Nikole le prenesli iz Italije«.

Po večletnih zapetljajih pa so zadevo le uspešno pripeljali do konca s »Pariško izjavo« 19. decembra 1988, ki sta jo podpisala v imenu SR Črne gore Miodrag Lekić in pravnik kralja Nikole I. gospod Nikola Petrović Njegoš. S to izjavo se Črna gora obvezuje, da bodo posmrtni ostanke črnogorskega kraljevskega para prenešeni iz San Rema in pokopani v Črni gori. Poleg tega bodo prenesli tudi posmrtni ostanke knjaza Mihaila, očeta podpisnika »Pariške izjave«, iz Francije v Črno goro.

Medtem pa je Črno goro pretresala huda polemika, kje pokopati kraljevski par: ali na Cetinju ali v Nikšiću? V ostri polemiki so sodelovali vsi: strokovnjaki in laiki, posamezniki in ustanove, ateisti in verniki, komunisti in duhovniki, kulturni delavci in politiki...

Zaradi nepopustljivih stališč enih in drugih je akademik Jevto M. Milović celo

predlagal, da bi bilo najbolje pripraviti referendum »gde bi se narodni glas mogao čuti«.

Ta gordijski voz pa je preskakalo predsedstvo Črne gore in odločilo, da se posmrtni ostanke črnogorskega kraljevskega para pokopljejo v dvorski kapeli Čipur na Cetinju, s čimer so ustregli večini Črnogorcev...

Ob tem pa so se odprle stare rane glede spornega sklepa Velike narodne skupščine v Podgorici 1918: ali je šlo takrat za »krvavo pridruženje Srbiji« ali pa za »prostovoljno zedinjenje s Srbijo?«

Velja še omeniti zgovorno opozorilo ne iz kakšnega ideološkega foruma Črne gore, temveč iz policije (republiškega sekretariata za notranje zadeve). V njem namreč opozarjajo, da se v Črni gori krepijo vsi nacionalizmi, ob muslimanskem in albanskem tudi črnogorski. Le-ta razširja teze o ogroženosti črnogorskega naroda od Srbov in o ponovnem odpiranju vprašanja avtokefalnosti (samostojnosti) črnogorske pravoslavne cerkve, ki jo je izgubila z zdru-

tvitvijo s srbsko pravoslavno cerkvijo.

V omenjenem poročilu pa še piše, da se delovanje srbskega nacionalizma kaže predvsem v njegovem povečanem obsegu in intenzivnosti zanikanja črnogorskega naroda in njegove kulture ter izjav, da je Črna gora tretja srbska pokrajina...

Prenos ostankov kralja Nikole so podprli tudi črnogorski Malisori (albansko pleme), ki ne morejo še danes pozabiti, da se je pokojni kralj (za razliko od »vožda« Miloševića) zelo trudil za dobre mednacionalne odnose, saj je bilo takrat v sorazmerno majhni črnogorski vojski kar 27 oficirjev Albancev!

Večina Črnogorcev pa kljub vsemu navedenemu meni, da prenos in pokop posmrtnih ostankov kraljevskega para samo potrjujejo črnogorsko zgodovinsko in kulturno samostojnost; vztraja, da Črnogorci niso preprosto pozabili svojega kralja in da pri vsem tem gre le za kulturno in etično in ne za politično dejanje!

Vaš Sime

Strah pred vstajo revnih

Zdaj je v državi spet mirno. »Izrednega stanja je konec,« je očitno olajšano izjavil predsednik Carlos Andres Perez, potem ko je s helikopterjem preletel venezuelsko glavno mesto Caracas.

Toda, mesto še kaže rane krvave vstaje revnega prebivalstva: požgane lokale, razbite avtomobile in kupe razvalin. Vojaška vozila patrolirajo po ulicah, vojaki pa stražijo veletrgovine, pred katerimi ljudje čakajo v vrstah. Ljudje molčijo, z njihovih obrazov je mogoče razbrati ravnodušnost.

Naraščanje prebivalstva ne gre v korak z rastjo gospodarstva. Brazilija bi morala odpreti na leto 2 milijona novih delovnih mest, odpre pa jih komaj milijon. Povprečna stopnja inflacije je dosegla lani v latinsko-ameriških državah rekordnih 472,8%. Nikaragva z 22.000% in Peru s 1.722% sta v svetovnem vrhu.

Nazadovanje je mogoče opaziti na vsakem koraku. Mesta dobesedno pokajo po šivih, ker se revno prebivalstvo nezadržno razmnožuje. Skoraj zadušeni svetovni Babilon Mexico šteje že 20 milijonov prebivalcev in je že postalo največje mesto na svetu.

selja. Celo Caracas jih ima: okrožja Ebero, Catia, Propatria in San Augustin, ki so že postala prizorišče najhujših spopadov. Pod težo revščine najbolj trpi Lima.

»Mesto kraljev« s častitljivo kolonialno arhitekturo in mogočnimi spomeniki živi le še od »gospodarstva v senci«. Takoimenovane »Ambulan-tes«, ki ponujajo vse od hladnih podvez do stereo naprav, ves dan obvladujejo središče mesta. Samo takšno gospodarstvo v senci omogoča ljudem v Limi – in tudi v drugih državah – da preživijo. Perujec Hernando de Soto, ki je ta fenomen opisal v nadvse uspešni knjigi »Druga pot«,

jo lahko o socialnem zavarovanju in pokojnini. »Naše socialno varstvo so naši otroci«, je govorila starejša ženska v zaprašenih barakarski vasi na robu Lime, ki se ponosno imenuje Nemčija.

Dolgovi v tujini: 420 milijard dolarjev potiskajo pod celino navzdol. V marsikateri državi zasežejo kreditne oblasti več kakor 50 odstotkov deviznega dohodka. V vseh dr-

Na ameriškem jugu radi zvrčajo krivico za svojo revščino na Sever. »Dol z FMI«, zahtevajo napisi po zidovih v Buenos Airesu, Rio de Janeiru in Carcasu. FMI je njihova kratica za MDS, Mednarodni denarni sklad. Da bi ostale kreditno sposobne, washingtonske oblasti latinsko-ameriški vladam predpisujejo boleče varčevalne programe, kakršnega so zdaj predpisale tudi Venezueli. Venezuelski predsednik je primerjal mednarodni denarni sklad z učinkom nevtronske bombe: imovina ostane, ljudje pa pomro!

žavah je slišati zahteve za ublažitev pritiska dolgov ali pa vsaj za raztegnitev odplačil na dolgi rok. Venezuelski

Strogi varčevalni ukrepi, ki jih je uvedla vlada, so razjezili Venezuelce. Demonstrirali so, se spopadali s policijo in ropali trgovine. Na sliki je takšen prizor iz glavnega mesta Caracasa.

predsednik Perez je tudi ponovil te zahteve. »Težave ljudstva me bolj prizadenejo kakor grehi vernikov« je nekoliko zapleteno dejal mehiški predsednik Carlos Salinas de Gortari.

Piramidne družbe – nekaj bogatih zgoraj, nekaj ljudi srednjega sloja in veliko revnih spodaj – hromijo napredek v Latinski Ameriki. Privilegirani preprečujejo strukturne reforme. Štirje odstotki Brazilcev imajo v svojih rokah polovico obdelovalne zemlje. Zgornja plast živi razsipno, streže pa ji bedno plačano osebje, ki prejema na mesec okoli 20 dolarjev.

Bogati živijo za ograjami, stražijo pa jih oboroženi čuvaji, krivoloci psi in alarmne naprave. Velikanske vsote njihovega denarja so naložene v tujini, na primer na Bric-

kel Avenue v Miamiu na Floridi, kjer bančne palače rastejo kot gobe po dežju. Z vsem pobeglim kapitalom – od 100 do 150 milijard dolarjev – bi bilo mogoče za eno tretjino zmanjšati dolgove. Vedno več politikov pravi: »Politika pomeni kupčevanje!« Socialni demokrat Carlos Andres Perez je napredoval v dolarskega milijonarja. Nekdanji mehiški predsednik Jose Lopez Portillo je celo dolarski milijarder! Papež Janez-Pavel 2. je pred štirimi leti v pridigi v perujski andski metropoli Cuzco obsodil dve usodni napaki: egoizem in korupcijo.

Razvoj teh držav se bo začel s nadzorom rojstev, je dejal neki tuji strokovnjak za razvojna vprašanja v Braziliji. Komaj kakšna vlada se odloči za rigorozne ukrepe. Še ved-

no prevladuje takoiimenovani »macho-kult«. Ko gre za temo kontrola rojstev, se celo teologi osvoboditve strinjajo s papežem in njegovim odklonilnim stališčem.

Posledice? Latinsko-ameriške države, ki jih je argentinski zunanji minister Dante Caputo imenoval Kar »demokracije revščine«, se nagibajo v levo. Populistični obljubljalci upanja, kot je na primer Carlos Andres Perez, zmagujejo na volitvah. »Če ljudstvo obuboža«, je dejal salvadorski predsednik Jose Napoleon Duarte, se obetajo boljši časi ekstremistom. Duarte to ve iz lastnih izkušenj. Podobnega mnenja je bil tudi Henry Kissinger. Napovedoval je »politično radikalizacijo« južno od Rio Grande, ničesar pa ni storil proti temu.

fi

»Neverjetna tragedija«, je šef države ocenil nemire, ki so terjali več kakor 300 smrtnih žrtev. Nikomur se ni zdelo možno, da bi Caracas lahko nekega dne postal Bejrut. Še najmanj si je kaj takšnega mislil predsednik Perez, socialni demokrat, ki je z velikim pompom slavil svojo vrnitev na oblast. Posmehljivci so pravili, da je šlo za »kronanje«.

Zakaj je zavrelo ravno v Venezueli, naftni državi z najvišjim dohodkom na prebivalca v vsej Latinski Ameriki? Po vsej Južni Ameriki so ob tem vprašanju zazvonili alarmni zvonci. Če že ta bogata država ni varna pred socialno eksplozijo, kako bo šle druge... »Nobena država se ne more počutiti varne«, je svaril Jorنال iz Rio de Janeira.

»Latinska Amerika vre v začaranem loncu revščine«, pa je dejal predstavnik Medameriške banke za razvoj. Že nekaj let mednarodne oblasti beležijo stalno siromašenje tega dela sveta. Medtem ko se v industrijskih državah gospodarstvo nenehno razvija, v Latinski Ameriki pada realni dohodek. Venezuelci zaslužijo danes 38 odstotkov manj, kakor so leta 1983, Brazilci in Mehčani pa 40 do 50 odstotkov manj.

V Rio de Janeiru živi 10 ali 11 milijonov ljudi. Vsa pravljica je izginila. Favelke, mestne četrti najrevnejših, se širijo kakor rakaste metastaze. To so kraji pomanjkanja, zločina in obupa. Celo ponosno svetovljansko mesto Buenos Aires popuša. Ceste so umazane, pločniki so podobni mesečevi površini, povsod je videti berače in klošarje.

Vsaka metropola ima svoja podirajoča se barakarska na-

je menil takole: »Latinska Amerika bi že zdavnaj eksplodirala, če se ljudje ne bi znali sami zaposliti.« Po njegovem mnenju ustvari ta podtalna gospodarska dejavnost okoli 30 odstotkov narodnega bruto socialnega dohodka.

Prepad med severom in jugom je vedno globlji. Dva svetova, ki rasteta skupaj. Milijoni ljudi v Latinski Ameriki se vsak dan bojujejo za golo preživetje. Samo sanjari-

Mir in sodelovanje!

Zborovanje italijanskih borcev v Kopru

Da! Mir in sodelovanje, to je geslo prireditve Koprski srečanja narodnosti v času od 23. junija do 2. julija letos. Srečanje že devetič organizira Unija Italijanov za Istro in Reko.

Skupnost borcev italijanskih (partizanskih) enot NOV in POS iz Isole, Obalni odbor ZZB Koper, Občinski odbor ZZB Rovinj in Unija Italijanov za Istro in Reko so ob 45. obletnici ustanovitve italijanskih partizanskih enot organizirali proslavo (zborovanje) v koprski kinodvorani in razstavo (odprta bo do dneva borca) zgodovinskih fotografij v Pokrajinskem muzeju v Kopru. Proslave so se udeležili pomembni predstavniki organizacij in oblasti s te in one strani meje, med drugimi tudi oba konzula, predstavniki JLA, delegacija ANPI (Vseitalijanskega združenja borcev) in član CK ZKJ Boris Mužević, ki je imel tudi slavnostni govor.

Poudaril je velik, ne samo vojaški pomen dejstva, da se je italijanski narod odločil za skupni boj proti fašizmu, ki je hotel Slovence in Hrvate asimilirati ali uničiti, Italijane pa popolnoma podrediti fašistični ideologiji brez svobode. In če bi bile uresničene ideje, za katere so se borili, bi danes imeli skupno boljšo Evropo – brez meja in preprirov. Glede pravic italijanske skupnosti je dejal, da niso nekaj dokončnega; o njih bi še lahko razpravljali, jih dograjevali in popravljali, toda ne v škodo,

temveč v dobro italijanske skupnosti, naših notranjih že razvpitih razprtijah, je dejal, da se spreminjajo že v aroganco v odnosu do demokratizacije v Sloveniji.

Predsednik Obalnega odbora ZZB Mario Abram je na kratko prikazal bojne poti italijanskih enot Udarne brigade Garibaldi Trieste ter Brigade Fontanot, kateri je tudi sam pripadal in je bila ustanovljena v Beli krajini, borila pa se je v sestavi 18. in 15. divizije na Dolenjskem in Notranjskem. Omenil je tudi samostojni bataljon Vivoda, Bataljon Pino Budičin in Brigado Vladimir Gortan.

V imenu Unije je navzoče nagovoril tovariš Sau, ki je med drugim rekel, da se danes morajo boriti tudi mlajši rodovi – le na drugačen način.

Predstavnika 18. in 15. divizije NOV sta izročila brigadi Fontanot Spominski plaketi. Pri tem sta poudarila, da je veliko italijanskih borcev padlo na Dolenjskem, kjer še vedno živi spomin na njih.

Predstavniki borčevskih in drugih organizacij z obeh strani meje so torej vsi za mir, sodelovanje, odprto mejo, demokracijo, razumevanje med narodi, kar je posebej pomembno za narodnostno mešano ozemlje na obeh straneh meje. Prav borcev pa gre zasluga za sedanje dobre meddržavne odnose, ki pa jih je še potrebno dopolnjevati – tudi v odnosu na obe tukajšnji narodni skupnosti.

Delegacija borcev je položila venec na spomenik padlih borcev.

Žarko Žbogar

Kako se počutijo ljudje iz drugih republik v Sloveniji

Slovenci ste pridni in delavni

Pogosto lahko v nekaterih jugoslovanskih časopisih preberemo, da so delavci iz drugih republik, ki živijo in delajo v Sloveniji, odrinjeni na obrobje, da jih Slovenci zaničujejo, skratka da so tarče slovenskega rasizma. To nas je vzpodbudilo, da smo poiskali nekaj delavcev iz drugih republik in se z njim pogovarjali o njihovem življenju pri nas in skušali ugotoviti, kakšne odnose imajo s Slovenci.

Pogovarjali smo se s številnimi in lahko rečemo, da jih je vsaj 95 odstotkov dejalo, da so zelo zadovoljni s svojim življenjem v Sloveniji. Večina je tudi zatrdila, da so med njihovimi prijatelji tudi Slovenci, s katerimi se družijo na delovnem mestu in v prostem času. Sicer pa pustimo naše ugotovitve ob strani. Naj nekateri izmed naših sogovornikov spregovorijo sami.

Nedeljko Nović, doma iz okolice Banjaluke: »V Sloveniji živim že dobrih sedemnajst let. Sem me je pripeljala želja za delom in zaslužkom. V domačem kraju ni bilo nobenih možnosti za delo in ni mi preostalo drugega, kot da sem se odpravil v Slovenijo, saj sem slišal, da se pri vas hitro dobi delo, pa še plače so dobre. Res je bilo tako. V začetku sem mislil, da bom ostal leto ali dve, zdaj pa je že minilo toliko let in še vedno sem tukaj. Zakaj? Zato, ker

pri nas še vedno ni dela, v Sloveniji pa so še vedno dobre plače. Vse bi bilo dobro, če ne bi bil stran od družine...

S svojimi sodelavci, ne glede kakšne narodnosti je kdo, se dobro razumem. Po službi gremo skupaj v gostilno, popijemo pivo ali dva, se pogovorimo in gremo vsak na svojo stran. V vseh sedemnajstih letih, kar živim in delam v Sloveniji, mi še nihče ni rekel žal besede zaradi tega,

ker nisem Slovenec. Ljudje, s katerimi imam stike, so dobri delavci in po tem sodijo tudi druge. Če si dober delavec, ni nobenih problemov.«

Ivan Horvat, doma iz Čakovca: »Letos bo že trideset let, kar sem tukaj v Sloveniji, v Ljubljani. Po poklicu sem tiskar in zanj sem se izučil v Ljubljani. Ko se bom upokojil, se bom vrnil v domači kraj. Zdaj še ni pravi čas za to, saj moji trije otroci še vedno hodijo v šole in mislim, da ne bi bilo dobro, če bi jih zamenjali. Drugih pripomb glede življenja v Sloveniji nimam, razen te, da je pri vas vse tako zelo drago, precej dražje, kot je drugje v Jugoslaviji.

Verjetno vas zanima, če imam kakšnega prijatelja Slovenca. Stike imam z veliko Slovencev in z njimi se dobro razumem. V prostem času grem pogosto na dodatno delo in moram povedati, da sem

Nedeljko Nović

Ivan Horvat

Azim Šarić

vedno delal pri prijaznih in poštenih ljudeh. Svoje delo sem skušal narediti po najboljših močeh, tako da so bili zadovoljni oni in jaz. Tudi sam vem, da Slovenci cenite pošteno delo in to mi je všeč. V vsem tem času, kar živim v Ljubljani, sem samo enkrat doživel, da me je nekdo žalil zato, ker nisem Slovenec. Dejal mi je, da odžiram kruh Slovencev. Težko sem prenesel te besede, pa tudi tistemu je kaj hitro postalo žal.«

Azim Šarić, doma iz Cazin: »V Sloveniji se dobro počutim in že dvajset let živim tukaj. Delam v Komunalnem podjetju v Ljubljani kot polkvalificirani zidar. V podjetju

imam vse možnosti, da bi končal šolo za kvalifikacijo, vendar človek nima pravega časa, da bi se vpisal v šolo. Glavni razlog je to, da živim ločeno od družine in komaj čakam petek, da se odpeljem k njej. Tam imam hišo in malo kmetijo, ki jo obdeluje žena. Zato tudi ne razmišljam o tem, da bi pripeljal družino v Ljubljano. Sem pa sem prišel zato, ker v Czinu ni dela.

Na delovnem mestu imam dosti prijateljev Slovencev in zaenkrat še nisem imel težav ali problemov, ker sem druge narodnosti. Z njimi se v glavnem družim na delovnem mestu, saj sem po končanem delu precej utrujen in komaj ča-

kam, da grem v samski dom, kjer stanujem, da se odpočijem. Po navadi tam gledam televizijo in prebiram časopise. Seveda pa komaj čakam, da pride petek popoldan, ko se odpeljem domov, k družini. Delo, ki ga opravljam, je naporno, delovni pogoji pa so zelo težki. Pozimi delamo na mrazu, poleti nas žge sonce, vmes pa nas namoči dež... Osební dohodek je dober, problem je le v tem, da z mojo plačo živim na dveh krajih.

Zaradi tega, ker nisem Slovenec, še nisem imel težav. Vsi Slovenci, s katerimi imam stike, cenijo delo in mislim, da je tako prav.«

Vsi ljudje imajo enake možnosti

Od navadnega delavca do gradbenega tehnika

Ko sem z Nedeljkom Mijatovićem spregovoril prve besede, sem se začel spraševati, ali je sploh pravi človek. Govori namreč zelo dobro slovensko. Po prvih bolj vpljivostnih stavkih se je razgovoril in podatki iz njegovega življenja in dela so kar vreli iz njega. Dež naju je pregnal v prostoren vhod v neko hišo, nekaj metrov od gradbišča, kjer je Nedeljko vodja.

»V Ljubljano sem prišel 17. marca leta 1964. Zaposlil sem se v Komunalnem podjetju kot navaden delavec. Podjetje mi je omogočilo, da sem se izučil za zidarja. Verjetno sem dobro delal in kmalu so mi dali štipendijo, da sem se začel šolati na gradbeni tehnični šoli; postal sem gradbeni tehnik. To pa je pomenilo tudi to, da sem postal v podjetju gradbeni delovodja. V Ljubljani je bolj malo gradbišč našega podjetja, kjer nisem bil odgovoren za potek

s Slovenijo. Poročil se je s Slovenko, njegovi otroci pa tukaj hodijo v šolo. Zgradili so si hišo in tudi potem, ko bo upokojen, se ne namerava vrniti v rodni Skender Vakuf v Bosni in Hercegovini. Zelo zadovoljen je s svojim standardom in pravi, da v svojem rodnem kraju gotovo ne bi imel tako visokega. Na vprašanje, če ga vleče kaj domov v Skender Vakuf, je dejal, da za noben denar ne bi šel tja, saj je preveč svojega dela pustil v Sloveniji, pa tudi denarja je vložil v hišo in druge stvari.

»V življenju doživi človek marsikaj. Slišal sem marsikatero žaljivo besedo na svoj račun, pa ne zato, ker sem druge narodnosti, temveč zato, ker sem voznika, ki je parikal avtomobil na kraj, kjer naj bi začeli čez nekaj minut delati gradbeni stroji, opozoril, naj tega ne dela. Mene takšane besede niso prizadele, toda kaj hočem, tudi te so sestavni del mojega dela. Pogosto se je zgodilo, da se je voznik po prvem valu jeze umiril in se mi opravičil. Takrat sem vedel, da ljudje niso slabi in da znajo priznati svoje napake. To mi veliko pomeni,« pravi Nedeljko. »Veliko mi pomeni tudi to, da se zelo dobro razumem s svojimi sosedi, ki so vsi Slovenci. Razumemo se in če je treba, tudi drug drugemu pomagamo.

mo. Tudi od njih še nisem slišal žal besede zato, ker sem druge narodnosti kot oni.«

Iz njegovih besed je lahko razbrati, da je zadovoljen in vesel življenja v Sloveniji. Poudaril je tudi, da se čudi, od kod različna pisanja, da so ljudje drugih narodnosti v Sloveniji zaničevani in državljeni drugega razreda. Pravi, da ima v Sloveniji vsak enake možnosti, da uspe. Seveda pa uspeti ne moreš z besedami in govorjenjem, ampak le z delom in pošteno delovno uspešnostjo. Morda imajo nekateri ljudje iz drugih republik res občutek, da jih Slovenci ne sprejemajo, toda temu so sami krivi. S pijančevanjem, razgrajanjem in nekulturnimi izpadi te pač nihče noče sprejeti medse. Enako bi se jim gotovo godilo tudi v njihovih rojstnih krajih. Poudaril je še enkrat, da pri Slovencih ceni odnos do dela in do sredstev, s katerimi delajo.

Gotovo bi Nedeljko Mijatović še marsikaj povedal, toda hiter pogled po gradbišču mu je bil dovolj, da je ugotovil, da ni vse tako, kot bi moralo biti. Vzel je dežnik in odšel k delavcem in jim razdelil nove delovne naloge. Po nekaj minutah je prišel nazaj. Toda, znova je pripeljal tovornjak robnike za pločnik in moral je določiti delavce, ki so jih zložili. Na hitro sva se poslovila, kajti na drugem koncu gradbišča so že pripravljali stroj za asfaltiranje in moral je nadzirati ta pomemben del njihovega dela.

Zapisal Bojan Kuntarič

Otroci drugih narodnosti

Največ žaljivk v osnovni šoli

Izkušnje odraslih ljudi iz drugih republik, ki živijo v Sloveniji, so drugačne od izkušenj, ki jih imajo njihovi otroci. Zato smo poiskali dve dekleti, ki sta sicer rojeni v Ljubljani, njihovi starši, ali pa eden izmed staršev, pa so iz druge republike. Pripovedovali sta, menimo, da povsem odkrito, o svojih otroških in najstniških izkušnjah na tem področju.

»Največ tovrstnih opazk in zafrkancij sem doživela v osnovni šoli,« je pripovedovala **Minka Barjektarević**. »Sošolci so bili dostikrat zelo nesramni in pogosto mi je bilo zelo hudo zaradi tega. Toda počasi sem se navadila; ko sem takšne opazke in pripombe preslišala, so se polegale. V srednji šoli je bilo takšnih opazk precej manj, ali pa skoraj nič. Videlo se je, da smo bili tam zbrani že nekoliko starejši in prav gotovo je vsak pazil, da ne bi s kakšno neprimerno besedo prizadel drugega. Toda vsake toliko časa se je našel kdo, ki ti je povedal kakšno takšno, ki je segla do dna srca. Na delovnem mestu pa nimam takšnih problemov.

Minka Barjektarević

Tukaj vsak gleda, kakšen delavec si in kako opravlja svoje naloge, ni pa pomembno, kakšne narodnosti si, ali kdo so tvoji starši.

Moji prijatelji so po narodnosti mešani in zelo se razumemo med seboj. Seveda pa to ne pomeni, da kako drugače ne čutim tega, da je moj oče doma iz Velike Kladuše v Bosni in Hercegovini. Že daj časa se ukvarjam z atletiko in imam za slovenske razmere kar dobre rezultate. Najbolj me razžalosti takrat, ko napovedovalec objavi rezultate in zelo redko pravilno pove moj priimek. Vsakič grem k njemu in mu povem svoj pravilni priimek, vendar ga navadno ne popravi. Zdaj me na razglasitvi rezultatov kličejo kar po imenu. To me boli, čeprav se zdi komu vse skupaj malenkost.«

»Oba moja starša sta iz okolice Prijedora v Bosni in Hercegovini. Oče živi v Sloveniji že polnih dvajset let, mama trideset, sama pa sem rojena v Ljubljani,« je začela svojo pripoved **Danira Bur-**

Danira Burnić

nić. »Največ neprijetnih trenutkov zaradi tega, ker moji starši niso Slovenci, sem doživela v osnovni šoli. Težko bi opisala kate-rega, toda vsi so bili zelo neprijetni za mene. V srednji šoli takšnih izpadov skoraj ni bilo in zelo lepo sem se razumela s svojimi sošolkami in sošolci. Glede tega pa se najbolje počutim na delovnem mestu. Nihče me ne vpraša, kakšne narodnosti sem, od kod so moji starši, temveč vsakega zanima, kako delam in kakšen je moj odnos do dela.

Tudi moji prijatelji so po narodnosti mešani. Nekaj je takšnih, ki so sicer drugih narodnosti, so pa tako kot jaz rojeni v Ljubljani. Z nekaterimi pa smo skupaj hodili v srednjo šolo. Tudi s sosedi se dobro razumem, saj so večinoma starejši ljudje in verjetno niti ne vedo, da nisem Slovenka. Menim, da jih to niti ne bi preveč motilo.«

Nedeljko Mijatović

del. V našem podjetju imajo veliko posluha za šolanje delavcev. Vendar se mi zdi, da ljudje premalo izkoriščajo to možnost, kajti boljše delovno mesto, to pa pomeni tudi boljše plačo, poudarja Nedeljko Mijatović.

Svoje življenje je Nedeljko povsem povezal z Ljubljano,

JUTEKS

50

JUTEKS — HMELJARSKA 1,
ZALEC
TELEFON: (063) 712-121
TELEFAX: (063) 714-117
TELEX: YU 33529 JUGOSLA-
VIJA

Milan Vojvodić

Slovenci ne marajo lenuhov

Pravzaprav Milana Vojvodića ni težko najti. Pa ne zato, ker bi bila hiša njegove družine na takšnem kraju, temveč zato, ker ga v okolici zdravstvenega doma na Viču, v Ljubljani, vsi poznajo.

Ko smo ga pred dnevi iskali, smo enega izmed mimoidočih vprašali, kje stanuje, je takoj pokazal srednje veliko hišo z lepim ograjom, veliko cvetja in skrbno negovano zelenico. Na vhodnih vratih pa nas je pozdravil sivolas mož v modri srjaci s kratkimi rokavi.

Že prve besede, ki jih je izgovoril, so dajale slutiti, da je Milan Vojvodić človek, ki natančno ve, kaj govori in da vedno stoji za njimi. Besede, ki jih je izgovarjal z nekoliko drugačnim naglasom, pa so tudi pričale, da ni Slovenec. Toda ob koncu pogovora je bilo jasno, da pa misli tako, kot mora vsak pameten in preudaren človek v sedanjem trenutku v Jugoslaviji. Seveda se je najprej

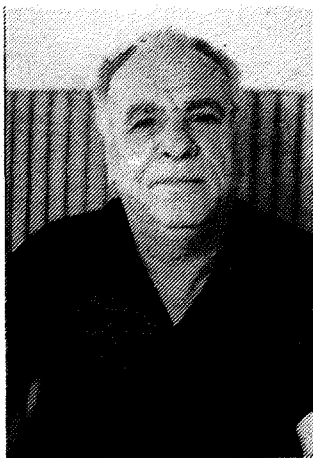
spomnil vseh tistih težkih, a lepih dni, kot pravi, med vojno.

Njegova družina je iz Ključa v Bosni. V partizanske vrste je stopil že leta 1941, od takrat ima priznan tudi status udeleženca NOB. »Konec vojne sem dočakal kot borec 13. krajiške brigade v Celju. Še zelo živo se spominjam nepozabnega sprejema, ki so nam ga pripravili Celjani. Čakali so nas s poticami, takrat sem prvič videl in poskusil to dobroto, vinom in marsičem drugim. Toda, naša disciplina je bila stroga in alkohola nismo smeli piti. Naša 39. udarna divizija, v njej je bila tudi naša brigada, pa se jim je zahvalila tako, da smo pripravili skeč Jazbec pred sodiščem. Čeprav slovenščine nisem znal, se mi je zdelo, da vse razumem,« je pripovedoval Milan Vojvodić.

Po ustanovitvi enot naše armade v coni A je šel Milan Vojvodić za oficirja Ozne v Prvo proletarsko brigado, največ pa se je zadr-

ževal v Opatjem selu. Kmalu so ga premestili v cono B, v Portorož. V začetku leta 1949 pa so ga premestili v Ljubljano. Končal je oficirsko šolo, kot varnostni oficir pa je služboval v Ljubljani, Kranju, Novem mestu. Toda, potrebe so zahtevale in za leto dni je moral v Sarajevo. Komaj je čakal, da se je vrnil v Slovenijo. Po nekaj letih se mu je znova obetala premostitev, tokrat v Beograd. To pa je pomenilo veliko spremembo v njegovem življenju. Žena je Ljubljančanka, otroci so v Sloveniji hodili v šole. Odločil se je ter leta 1973 zaprosil za upokojitve. Bil je navajen, da je bil vedno v gibanju in med ljudmi. Zavedal se je, da bo popolno mirovanje zanj pomenilo »smrt«. Odprl je popoldansko obrt in izdeloval je drobne galanterijske izdelke. Toda še vedno je bilo časa tudi za to, da se je vključil v dogajanje okoli njega. Številne so njegove funkcije v krajevni skupnosti, zvezi rezervnih vojaških starešin v občini in krajevni skupnosti, zvezi borcev in še bi lahko našteval.

»Pravzaprav vsa povojna leta živim v Sloveniji in v tem času mi

še en sam človek ni rekel žal besede, zato ker nisem Slovenec. Lepo se razumem s sosedi in vedno mi je toplo pri srcu, ko rečejo naš Milan. Verjetno se bo kdo čudil, da se nisem naučil slovenščino govoriti brezhibno. Priznati moram, da je to zelo težak jezik, toda razumem ga zelo dobro, tako da lahko berem slovenske časopise tako, kot bi bili iz srbohrvaškega jezikovnega območja. V vseh teh letih, kar živim v Sloveniji, se počutim enakopravnega člana te družbe. Tudi jaz se

borim, da bi bila Ljubljana čista, da bi bila lepa in da bi se razvijala naprej.

Če bi mi kdo pred leti rekel, da se bo zgodilo tisto, kar se dogaja danes, bi mu rekel, da je malo prismojnen. Moja izkušnja po tolikih letih življenja v Sloveniji je, da Slovenec ne mara človeka zato, ker je len in ne zato, ker je druge narodnosti. Tudi sam imam rad pridne in delavne ljudi. Velikokrat se srečam s svojimi tovariši, tudi upokojenimi oficirji. Sprašujem jih, ali imajo kakšne težave s Slovenci. Toda, verjeli ali ne, nihče mi ni do zdaj potožil, da bi mu kdo rekel žal besedo. Zato se večkrat vprašam, zakaj se v nekaterih naših časopisih pojavljajo članki o ogroženosti pripadnikov drugih narodov in narodnosti v Sloveniji. To in podobne stvari, ki smo jim priča danes v Jugoslaviji, mi gredo na živce. Sovražim vse vrste nacionalizma. Ti ne peljejo nikamor. Rešitev za naše probleme je dialog. Pogovori naj bi rešili medsebojna nasprotja in na njih naj vsaka stran prizna svoje napake. Vendar pa upam, da bo v Jugoslaviji zmaga pamet in da

bomo še naprej živeli v Jugoslaviji, takšni, kakršni smo si jo želeli in zanjo padali med vojno,« je razmišljal Milan Vojvodić.

Čeprav je član partije že od leta 1943, meni, da zveza kooomunistov ne more imeti ključne vloge v družbi in podpira usmeritev Milana Kučana za spremembo partije in vse družbe. Podpira vsa prizadevanja, da bi državo obnovili in začeli živeti tako, kot se človeku spodobi.

»Sem za demokracijo, vendar ima tudi ta svoje meje. Nisem pa za takšno demokracijo, v kateri lahko govori vsak, kar se mu zahoče, da pljuva na vse in vsakogar,« pravi Milan Vojvodić.

Gotovo je takšnih Milanov Vojvodićev v Sloveniji zelo veliko. S tem mislimo na številne ljudi iz drugih republik, ki so pridni delavci in dobri krajan. Vsem tem je Slovenija všeč in radi živijo v njej. Toda, kot kaže, takšni ljudje zdaj niso primerni, da bi spregovorili v medijih nekaterih naših republik, saj bi lahko »pokvarili« sliko o Sloveniji.

Bojan Kuntarič

Milan Simić

Vojak ali ravnatelj – vselej najprej človek

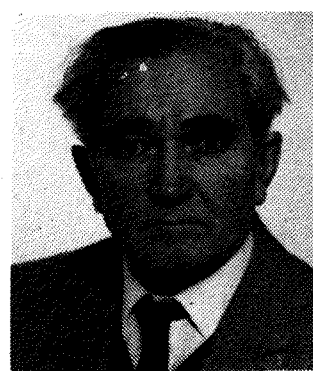
Kazalci na uri so se urno pomikali proti mraku, midva pa sva še kar naprej klepetala. Pravzaprav sem poslušala življenjsko zgodbo moža, ki se je vse življenje prebijal naprej; najprej, v otroštvu, v šolskih klopih kruševske gimnazije, nato v partizanskih vrstah, kasneje v JLA, skozi tečaje in izpite, potem pa v civilu, skozi vedno nove šole. Mnogi so ga učili in mnoge je učil sam. Vselej pa je hotel prodirati globlje v človeško naravo. Ni človeka, pravi, ki ne bi bil za nič in ni učenca, ki bi si želel neuspeha. To je izhodišče za delo z vsakim posameznikom.

»Ko sem v šoli sprejemal nove učitelje, sem jim želel najprej dati občutek, da so zaželeni; želel sem jim ustvariti občutek varnosti.« Sicer pa je menil, da so odnosi v naši današnji družbi preveč represivni, kar se pozna in prenaša tudi na učitelje in končno – na učence.

Zdaj že daljnega šestinpetdesetega leta se je demobiliziral in kot vojak ostal v civilu – brez poklica. Vendar je noč in dan »grizel« eno samo hudo zimo, kot mi je pravil, potlej je bil na konju. Ker ga je vojaški poklic in nenehno preseljevanje ter opravljanje številnih oficirskih izpitov do kraja zaposlovalo, je šele z odhodom v civil lahko končal osmo (danes četrto) gimnazijo, kolikor mu je preostalo izpred vojne; hkrati pa se je pogojno vpisal že tudi na pedagoško akademijo. Tako je dopoldne hodil na predavanja na akademijo, popoldne pa še v gimnazijo. Istčasno je študiral za zadnji letnik in maturo, pa tudi za izpite in kolokvije. Včasih se lučka na delovni mizi ni ugašala cele dneve in noči. Septembra 1958. leta se je zaposlil na takrat še osnovni, Šubičevi šoli in ostal v šolstvu do lanskega septembra.

Človek lahko o sebi pove mar-

sikaj, se hvali ali »polaga soga-vorniku besede hvale v usta«, vendar tega Milanu Simiću ni treba početi. Vse, kar je povedal o svojem učiteljevanju v dolgih letih od prve pa do zadnje reforme, je nenehno prepleteno z njegovim lastnim učenjem: že devetinpetdesetega je opravil diplomu na pedagoški akademiji, nato strokovni izpit, pa partijsko šolo, potem pa se je ob učiteljevanju in že direktorovanju na osnovni šoli Poljane vpisal še na filozofsko fakulteto – na oddelek za zgodovino in geografijo ter slednjo tudi končal. Bil je ravnatelj na osnovni šoli dr. Jožeta Potrča v Vodmatu celih petindvajset let in je tam z učitelji in učenci preizkušal prenekatero šolske novosti – od prvih korakov podaljšane bivanja in kabinetnega pouka, pa do preučevanja novih učil, celoletne male šole, petdnevnega tednika, pouka angleščine v tretjih razredih, šole v naravi in še marsičesa. Uvedli so tudi razvojni oddelek za učence, motene v vedenju in učenju. Bila je pač ogledna šola in tja so hodile številne delegacije iz domovine in tujine; »včasih je bilo vsega preveč,« pripominja Milan Simić in dodaja, da je prepričan, da bi bil s kolektivom

učiteljev lahko storil tudi več in bolje, če jih ne bi nenehno motila številna samoupravna in administrativna opravila.

Sicer pa je bilo učenje sebe in drugih njegovo življenjsko veselje. »Izhajam iz srečne, mirne in tople družine iz vasi Ražanj, ki leži na poti med Aleksincem in Paračinom v Srbiji.« Tam je preživel srečno otroštvo na očetovi kmetiji in od tam je, sedemnajstletnik, tudi odrinil v znani Ozrenski odred. Njegov brat je padel na Sutjeski, on pa je kljub temu, da je bil dvakrat ranjen, srečno prispel s 14. srbsko divizijo do Gorice. In ostal.

Spomin poroma nazaj v rodni kraj, k planini Bukovik (nadvse

podobni Bohorju), kjer so se tolkli s četniki v hudi bitki, najhujši v tisti okolici, pa številnim prizorom iz otroške perspektive. In sledijo že takoj kruti spomini na boje, na 33 fantov, ki so odšli iz domače vasi istočasno v hribe. Bil je tudi bombaš, jurišnik, bil se je z Bolgari, Nemci in četniki, videl je goreti vasi in umirati ljudi. Na planini Delijovan je bil težje ranjen, vendar ni manjkal pri osvoboditvi Beograda, Kragujevca, Čačka in naprej po poti svoje enote, Užic, Zvornika, Dvora na Uni... do Samobora; od tam naprej, prek Brežic in dalje po slovenskih krajih pa so se okupatorji že prej umaknili.

Tisto prvo leto po končani vojni je spoznal skoraj vse slovenske kraje – od Kozine pa do Metlike; želel se je umiriti, pa je prišlo povelje – na mejo, na Tržaško ozemlje. Tako se je njegov cilj spet pomaknil za kakšno leto. Vendar je bil tudi dober vojak JLA. Vse tečaje, kamor so ga pošiljali, je opravil z odliko in vsako delo je vzel resno. »Še iz vojne ven sem imel rad vojake. To sem vedno razumeval kot dejstvo, da mi je družba zaupala veliko število teh mladih in neizkušenih ljudi. Spoštoval sem vsa-

kega posameznika in tudi skrbel zanje.«... Podobno je bilo tudi kasneje v šoli. Vselej se je skušal lotevati problemov kompleksno. Veliko da na takoiimenovano individualizacijo pouka, na delo učitelja s posameznikom in na takšen pristop šolnika, ki zna razločevati okostje nujno obvladljive snovi za vse učence in nadgradnjo, ki je odvisna od stopnje sposobnosti, pa tudi zainteresiranosti posameznega učenca.

O rodnem kraju Ražnju, o partizanih, vojski in šoli mi je govoril z ljubeznijo, umirjeno, brez iht ali pretirane razgretosti. In z veliko žalostjo o današnjem dogajanju v Jugoslaviji. Ne vem, koliko prijatelj se je nabral v šoli kot ravnatelj, toda zagotovo nekaj o njegovi priljubljenosti pripovedujejo tudi številne slike na steni, ki so mu jih podarili njegovi sodelavci, učitelji, pa tudi domači.

Dan se je torej prevesil v mrak in oba sva hitela po svojih opravilih. On na vlak in v Sevnico, kjer ga čaka na vikendu, v ženinem domačem kraju, cela vrsta domačih opravil; zdaj si jih lahko privoščiti, saj prej ni bilo pravega časa. **Bojana Žokalj-Jesih**

Kosta Mihajlovič

»Ohraniti trezno glavo in zdrav razum!«

Kosto Mihajlovič, suhljatega, srednjevelikega moža, ki naravnost izžareva skromnost in svojevrstno preproščino, prepredeno z globokimi mislimi, kajpak jim je botroval zdrav razum večnega garača, ki sta mu posedanec in brezdelje neznana, v Celju poznajo vsi, še najbolj pa sladkosnedna otroška usteca. Slaščičar Kosta – priimek je večina Celjanov že zdavnaj pozabila in jim spomin nanj osveži le izvesek – je tisti, tako neločljivi sestavni del celjskega občestva, ki soustvarja podobo nekega kraja. Brez njega bi nekaj manjkalo.

Najprej rahlo nezaupanje, potem prevleče obraz previden nasmešek, rahlo zadržan seveda, kot se spodobi in nato povabilo. Pogovor?! Nič takšnega ni storil v življenju, kar bi moralo zagledati luč sveta v časopisu, mi zagode v notranjosti, čeprav tega ne izreče. Predstavljam si mogočnega možakarja: pri hiši so slaščice, raj za sladkosnede... a nič takega. Je Kosta bolan?

»Ko se človek bliža osemdesetimi, stroj pač ne dela več kot namazan, nov; zobovje je polomljeno, prenosi izrabljeni, črpalka bi moral zamenjati...«

Pogled upira naravnost vame. Kaj naj pove? Kje začne, če je že začeti treba. Da, v Cvetišnici, zaselku pri Kumanovem, kjer se je rodil pred sedeminsedemdesetimi leti, tik ob meji. Očeta pravzaprav niti poznal ni, v eni tistih večnih vojn se je poslovil od tega sveta, nekje pri Solunu, kot srbski vojak. V tisti revščini ni kazalo kaj drugega, kot da zaveže culo, zasmrka nad usodo in odcepeta, takorekoč bosih nog in praznih rok, v beli svet, na Dunaj, k zlahti in se izuči za slaščičarja.

Ko so se stvari le nekoliko umirile in je ostal na Cvetišnici bolj kot ne medel spomin, je Avstrijo hrupno zasedel Adolf Hitler. Kosta se je znašel v škripih. Kaj sedaj? Prijatelji so mu sveto-

vali, naj zapusti deželo. Znova se je znašel med tujimi ljudmi, tokrat v Sloveniji, v Celju, in spet med sladoledi, slaščicami, prepričan, da je vendarle našel mir in prijazno zavetje.

A ko so tipalke zlega Avstrijca segle tudi do Celja, se je Kosta znova znašel pred nepredvidljivim in kar naenkrat tudi v odporu samem. Njegove vezi so se raztegnile mimo mestnih ulic tja do Ostrožnega in potem še naprej na Kozjansko.

»Zakaj sem ostal v Celju? Navadil sem se že nekoliko na svet, na drugačne navade, naučil sem se nemščine, spoznal sem ljudi, nazaj v Cvetišnico se mi ni dalo, preveč sem spoznal tisto revščino. Hitro sem se znašel v tem okolju, sprejeli so me za svojega, nikomur ni bilo na poti moje srbstvo, jaz pa sem vedel, da se moram čimprej naučiti slovensko. In res sem kaj kmalu obvladal ta jezik.

Poslušam danes ljudi okoli sebe. Dvajset in več let že žive v Sloveniji in še ne znajo ali nočejo govoriti slovensko. To se mi ne zdi prav. Nikakršno izgovarjanje ni mogoče! Človek se mora prilagoditi okolju, v katerem živi. To je zakon. S tem pa seveda ni rečeno, da mora pozabiti na svoj jezik, kulturo, običaje, zgodovino... Nasprotno. To je močno orožje proti asimilaciji. Asimilirani si lahko le, če to hočeš. S pokončno držo človeka ni mogoče asimilirati. Če pa jezika okolja zaradi nerazumnih razlogov nočeš govoriti, to ni samo nerazumno, temveč tudi sramot-

no; neke vrste čuden in primitiven fanatizem, intelektualna mlačnost, duhovno siromaštvo!«

Kosta zelo dobro ve, da so nacionalni spori, ki smo jim priča, neumnost, ki nas lahko veliko stane, ni pa jih moč odpraviti le s to formulacijo in ne z levo roko. Ne razume, kako smo lahko dovolili, da so nas sprli...

»Prepričan sem, da je to delo posameznikov in da ljudje, kjer koli že, ne mislijo tako. To je za državo več kot škodljivo, s tem pa se rušijo tudi vse vrednote, na katere smo bili tako ponosni in za katere smo se borili in nosili glavo v torbi. Trezni so čez noč postali nerazodni, a tudi nerazodne je srečala pamet. Kdo bi našel pot iz te godlje?«

Kosta ne pozna miru in ga tudi ne sme. Pokojnina, pravi, je za obrtnike sila natanko odmerjena, z njo ni moč živeti. Še za toplice ni ne časa ne denarja.

Znancev iz partizanskih časov skoraj ni več. Umrli je šmarski Jager, preminil je someščan Repenšek, vzelo je Bosanca Aleksandra iz Šmartnega. Tudi Kogovška ni več. Le malo jih je še,

s katerimi je bil povezan, zbiral denar, prenašal pošto in podatke, nosil glavo v torbi!

Kramlja, vendar se hitro zauzstavlja, obmolkne in se zastrmi v tla. Kot da je zmanjkalo niti spomina.

»Če gledam na stvari s partizanskega zornega kota, potem sem – prevaran in užaljen. Včasih me kar jeza stresa zaradi zaslepljenosti. Tako smo spolitizirani, da ne znamo več ločiti črno od belega in ne dobrega od slabega. O delu se ne govori, če pa že, le tu in tam. Znanje odpravimo kot neobdobje. Menda ne bomo stopili v novi vek z lopato v roki? Ne spominim se, da bi bilo kdaj toliko sovraštva, kot je sedaj, toliko brezumja. Poznam mnogo pametnih ljudi, Slovencev in tistih, ki to niso; niti kančaka nerazumevanja ni med nami, nikakršnih podtikanih in ne očitanih. Človeku, ki je kaj ustvaril, se ni treba hvaliti, zato ga tudi grajati ni treba. Pometi najprej pred svojim pragom, ni vrag, da ne bi kaj našel in potem to počni, če že moreš, še pred tujimi!

Pregaral sem to življenje in ga znam ceniti.«

Milenko Strašek

Silvo Horvat

»Spoznal sem jih in videl, kaj zmorejo!«

Tako ga vidim: elegantnega, skrbno skrivajočega leta, vsega brezhibnega in uglajenega, kot iz škatlice vzetega; takšno je pravzaprav tudi njegovo besedje, gibi in hoja ter vedenje nasploh. Polno samozavesti, za katero sem prepričan, da je znala vselej postavljati stvari na pravo mesto. Nekako slutim, da si ni dal kaj dosti ukazovati, da je bil navajen, da so se z njim strinjali. Silna vehemenca in radoživost, nekakšna fizična in duhovna razposajenost odsevata iz njegovih gibov, s katerimi obvladuje zatišje in pogovor. To je Silvo Hrovat, nekdanji politični komisar Pete prekomorske brigade.

»V življenju se je bilo treba znajti. Vedno sem imel dela na pretek in nisem se ga branil. Očitno so mi pridobitništvu – in res, veliko sem ustvaril. Hišo, počitniško hišico, še to in ono, priznam. Vendar pa mi nikoli ni bilo nič podarjeno, vse sem naredil s svojimi rokami, s pridnostjo, iznajdljivostjo; česar nisem znal, sem se pač naučil. Tudi zidarjenja, mizarstva, brkljanja po televizorju, kar je bilo pač treba, ničesar se nisem ustrašil. Vem zagotovo: marsikdo bi imel toliko kot jaz, in ne bi se mu bilo treba zgovarjati na razmere, če bi tako garal, kot sem sam.«

Ljudje smo iz različnega testa, (»iz takšne smo snovi kot sanje«, je dejal poet), vendar Silvo očitno ni imel časa zatekati se v sanjarjenje. Rad bi, a so ga dogodki mladostnih let premetavali po svoje, določali smer in vsebino.

Stari Hrovat, oče sedmih otrok, financer in tesni sodelavec Ivana Regenta, že takrat, pred vojno, član KPJ, je imel o svetu in silnicah, ki so ga razgibavale, zlasti še o odnosih med izkoriščevalci in izkoriščanimi, natančno izdelano mnenje, ki so se ga navzeli tudi otroci, kar se je občutno pokazalo pozneje, v letih svetovne morije.

Selili so se iz kraja v kraj. Silvo je hodil v Ljubljani v obrtno šolo na Ledinah, se že 1941. leta povezal z odporom in marca naslednjega leta odšel v hribe pri Ljubljani.

Z drugo grupo odredov, natančneje se je začela njegova partizanska pot in se nadaljevala z Dolenjskim ter Kočevskim odredom, Cankarjevo brigado, kjer je kmalu postal pomočnik, pa komisar čete.

Uka želnega dijaka je pot zanesla v oficirsko šolo glavnega štaba v Grmošnjicah (končna ocena: prav dobro).

»Nekaj iz tega si velja zapomniti za vse večne čase: poučevali so nas v slovenščini in takšna so bila tudi povelja, ki naj bi jih uporabljali v enotah, torej na bojnem polju! Današnje preklarije o napadih na JLA v zvezi s poveljevanjem in podobnim so naraavnost otročje, neresne – gre preprosto za to, da je treba sestiti skupaj in poslušati tudi argumente druge strani, zavozlanost razrešiti tako, da bosta zadovoljni obe.«

Rekli so: ko bo konec vojne, bomo imeli svojo vojsko s svojim jezikom in ta vojska bo del jugoslovanske in ko je

ta konec res prišel, je bil Silvo užaljen in razočaran – zahteval je, da ga razrešijo dolžnosti, kar pa se mu ni posrečilo.

Ko je štab baze v Bariju zaprosil za kadrovsko pomoč,

me z vseh vetrov. Dali so nam angleške uniforme pa tudi kolte, ki pa jih nismo smeli nositi. Prevzel sem dolžnost komisarja Prvega prometnega bataljona za vso Italijo

nem pa v Gravini in jih organiziral v enoto.«

Rečeno – storjeno. Kaj kmalu je imel Silvo moštvo 350–400 borcev, ki so čakali na prevoz z ladjo do Splita.

da, trdo delati, kar so zahtevali od človeka. In zahtevali so tistikrat veliko. Gulil je torej gimnazijske klope, se seznanjal z letalskimi veščinami in še s čim, da je naposled

Črnomej (od leve proti desni): Franc Mazovec-Rista, Franc Hočever, pomočnik komandanta brigade, Silvo Hrovat.

se je Silvo Hrovat poslovil od brigade in iz Vinice skupaj z Zugljem, poznejšim diplomatom, Mazovcem in drugimi odpotoval preko morja.

»Zanimiv je bil sprejem Italijanov, ki partizanov še niso videli. Imeli smo unifor-

s sedežem v Bariju, kjer sem moral opravljati tudi posle za obveščevalno službo, kar mi ni bilo preveč všeč. Zato sem prosil Pehačka za premestitev. Pehaček je dejal: Prav, vendar boš zbral vse Slovence, stepene z vseh vetrov v zbirnih taboriščih, v glav-

Začela se je hajka za poveljniškim kadrom, ki ga je močno primanjkovalo – Silvo je preliv znoj! Staknil je Mahneta, našel Mazovca, izbežal še druge, brskal po lazaretih, taboriščih, ulicah, se preival kot krt med pisano množico z zmago – kapitulacija Italije – opitih srečnežev, ki so jih že takrat snubili za svoje interese različni agitatorji.

Ob uradni ustanovitvi, 23. decembra 1943, je imel Silvo Hrovat za seboj že 3200 ljudi. To je za divizijo po takratnih normah zadostovalo, žal pa za takšen podvig ni bilo ustreznega poveljniškega kadra. Zato so več kot tisoč borcev odstopili generalu Levičniku za artilerijsko, mornariško in letalsko šolo.

Borci so bili dobro oboroženi, večina med njimi pa so bili Štajerci in Gorenjci in le skromnejši del Primorcev. Ko so se vojaško in politično pripravili, so odrinili Slovenijo, čez Velebit, do Generalnega stolpa, nihče se jih ni upal napadati.

Črnomej in Vinica sta jih pozdravila s cvetjem in zastavami. Kaj kmalu pa se je sladko vino srečanja z domovino skisalo. Glavni štab je odločil, da se mora brigada razpustiti in izpopolniti zdesetkane slovenske brigade.

»Menim, da je bila to velika vojaška in politična napaka. Vedel sem, kakšnih bojev so vajeni moji fantje – torej frontalnih in nikakor gverilskih – zato sem predlagal, da bi brigado le zredčili. Niso me poslušali. V sklepnih bojih se fantje niso povsem znašli, zato jih je na Orlah tudi ogromno padlo...«

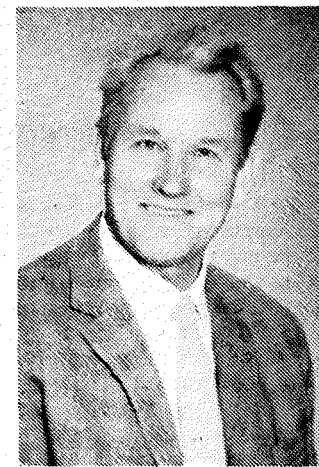
Silvo Hrovat je postal pomočnik personalne uprave pri Glavnem štabu, bil v Trstu in se naposled vrnil v osvobodeno Ljubljano.

Ob ustanovitvi brigade še ni dopolnil osemnajst let, zato se je bilo treba vsteti v šolske klope in zraven, seve-

dosegel visokošolsko izobrazbo...

»Boli me namreč očitek, da mi, borci, sploh nismo imeli nikakršne izobrazbe in da smo bili popolni laiki v stvareh, za katere smo bili zadolženi!«

In kot oče Hrovat, Regentov sodelavec in stari komunist, se je tudi sin Silvo selil iz kraja v kraj, kot je velela služba – neubogljivosti si takrat pač ni bilo mogoče privoščiti. Zemun, Zagreb, Pulj (načelnik šolskega centra za prekvalifikacijo letalcev) ... in 1953. leta upokojitev. Čez štirinajst dni je postal načelnik sekretariata za NO Istre. Pozneje načelnik sekretariata

Silvo Hrovat danes

za delo in delovna razmerja. Še pozneje zavoda za statistiko. Nato direktor zavoda za plan, cene in analize. In še en pokoj. Tokrat dokončni in nepreklicni.

In tako je ta pokončni človek (kot da bi požrl žrd) nemirne nravi nenehno razpet, kot pravi sam, med delom in – delom, miru pač ne pozna. Za dan borca odide v Ptuj, med svoje prekomorce, da se oddahne, svoje številne hobi-je pa za hip odloži.

Milenko Strašek

Spomin na Ivana Golca

Sošolec iz gimnazije, partizan

Kljub upokojitvi, pred dvema letoma, je še vedno rad zahajal in pomagal svojim mlajšim sodelavcem v kolektivu, saj je bil več kot 23 let vodja dispečerske službe elektrogospodarstva Slovenije. S kakšno ynemo se je v zadnjih nekaj letih vključil v odbor ZB Milan Česnik? Predlagal in pripravljaj je borčevske izlete. Z veseljem in vestnostjo je brskal po virih in enciklopedijah, da je izoblikoval vsebino izletov, ki so združevali kulturno, narodnostno in etnografsko preteklost, s spomini na NOB in lepota naše dežele. Žal se zadnjega izleta v Cerkno, Bovec, Log pod Mangartom, Trbiž in v Gornjesavsko dolino, ki ga je pokojni Ivan letos spomladi s člani odbora načrtoval, ni udeležil. Njegovo mesto vodiča v avtobusu je ostalo prazno...

Ivan Golc je bil rojen pred 68. leti v Zasipu pri Bledu. Tik pred začetkom druge svetovne vojne, aprila 1941, je v Kranju maturiral. Med okupacijo se je zaposlil na železnici in se povezal z OF. V partizane je odšel jeseni 1943, v okrožno tehniko Jesenice na Mežakliji, nedaleč od Srednje Radovne. »Tehnika ni bila velika. Bila je v baraki, zbita iz starih desk, ena njena stena pa je bila kar skala...

Oprema v tehniki je bila več kot skromna: imeli smo star pisalni stroj, ciklostilni stroček za razmnoževanje, matrice, barve in druge drobnarije... Razmnoževali smo predvsem Slovenskega poročevalca, Ljudsko pravico, Mladino, Našo ženo, razne brošure in Jeseniški kovinar... 6. junija 1944 smo okoli poldneva prestregli prva radijska poročila o izkrca-

nju Angloameričanov v Normandiji. S tem je bila odprta tako dolgo in težko pričakovana druga fronta, ki je približala zlom fašizma! Kar najhitreje smo sestavili poročila, jih naglo razmnožili – delali smo z veselo ihto – in v rekordnem številu natiskane odnesli v Radovno in naprej na javko, da so čimprej prišla med ljudi. V takih primerih je bilo naše delo bogato poplačano«, je Ivan Golc – partizan Stanko zapisal v svojih spominih v zborniku »Boj pod Triglavom«.

Državna odlikovanja in številna priznanja, pisma in telegrami iz prav vseh republik in pokrajin Jugoslavije, ki jih je ob smrti prejela njegova družina, velika množica pogrebcev in številni venci so dokaz, da je odšel pomemben in velik človek.

Miloš Rutar

Pred dnevi smo se na ljubljanskih Žalah poslovili od inž. Ivana Golca, dijaka kranjske gimnazije, partizanskega tehnika, priznanega strokovnjaka elektrogospodarstva Slovenije, komuniste in družbenopolitičnega delavca v KS Milana Česnika na Viču. Od nas je odšel pokončen, klen mož, poln človeških vrlin, ki niso dane vsakomur: skromen, prijazen, iskren, pošten, izredno priljubljen med sodelavci in prijatelji, strokovnjak, ki je nesebično prenašal svoje bogato znanje na mlajše sodelavce. Polno idej in načrtov je ostalo za vedno neizrečenih in neizpolnjenih, ker ga je strla in uničila neozdravljiva bolezen...

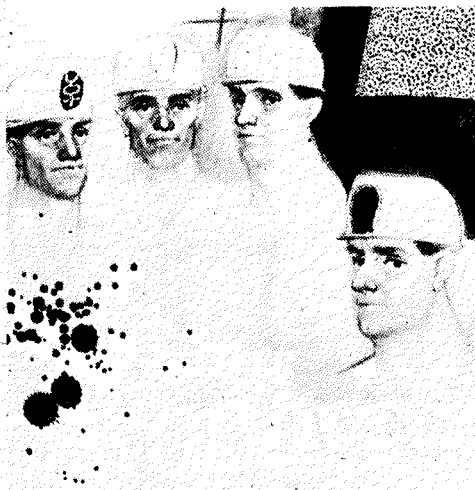
Ob petstoletnici idrijskega rudnika je izšla imenitna monografija

Zgodovina idrijskega zdravstva

Izpod peresa dr. Jožeta Pfeiferja je te dni izšla imenitna monografija o zgodovini idrijskega zdravstva, ki ni le branje, primerno ali privlačno za etnološke, zgodovinarje in podobne »ožje strokovnjake«, ampak tudi za bralca nasploh. Pfeifer se je namreč polotil teme tako obsežno in jo razvijal s stališča zdravstvene problematike v kontekstu zgodovinskega okvira, da lahko iz te knjige

ali komisarje z izrednimi pooblastili. Vlada-ju, ki je bil skoraj vedno v denarnih težavah, je bil rudnik pomemben vir dohodkov za različne državne potrebe. V letih 1594–1658 je deželni knez izkoriščanje rudnika prepustil zakupnikom ali apaltatorjem.

Idrijski rudniški obrat je v času 16. in 17. stoletja doživel gospodarske vzpone in upade, zato sta se obseg njegove dejavnosti in tudi njegova donosnost večkrat spreminjala. Tako so na primer v letu 1528 v Idriji pridobili okoli 50 ton živega srebra in 10 ton cinobra, dve leti za tem pa le dobro tona živega srebra. V letih 1659–1670 je idrijska proizvodnja živega srebra znašala povprečno okoli 100 ton letno, v letih 1690–1694 pa le okoli šestdeset...

neuki bralec izve izjemno veliko tudi o idrijskem rudarjenju, o živorebrni rudi in njenih učinkih na rudarje, poleg tega pa izjemno veliko o socialnem stanju prebivalcev Idrije skozi stoletja.

Svojo pripoved začneja takole: »Idrijski rudnik živega srebra, ki je nastal okoli leta 1490, se je v prvih dvesto letih svojega obstoja sorazmerno naglo razvil v pomemben rudniški objekt. Leta 1575 je notranjeavstrijski nadvojvoda Karel II. rudnik kupil od privatnih podjetniških družabnikov, ki so ga dotlej imeli v lasti in tako je rudnik z idrijsko okolico vred postal deželno-knežja lastnina ter prišel pod upravo dvornih organov. Namesto vladarja, oziroma dvorne komore, je rudnik v tem času upravljal pooblaščen upravitelj ali oskrbnik (Verweser), vendar je dvorna oblast večkrat tudi sama neposredno posegala v upravljanje rudnika in pošiljala v Idrijo svoje inšpektorje

Svojo pripoved začneja takole: »Idrijski rudnik živega srebra, ki je nastal okoli leta 1490, se je v prvih dvesto letih svojega obstoja sorazmerno naglo razvil v pomemben rudniški objekt. Leta 1575 je notranjeavstrijski nadvojvoda Karel II. rudnik kupil od privatnih podjetniških družabnikov, ki so ga dotlej imeli v lasti in tako je rudnik z idrijsko okolico vred postal deželno-knežja lastnina ter prišel pod upravo dvornih organov. Namesto vladarja, oziroma dvorne komore, je rudnik v tem času upravljal pooblaščen upravitelj ali oskrbnik (Verweser), vendar je dvorna oblast večkrat tudi sama neposredno posegala v upravljanje rudnika in pošiljala v Idrijo svoje inšpektorje

IOANN. ANT. SCOPOLI

S. C. R. ET APOST. MAIESTATIS IN MONTANIS ET MONETARIIS CONSILIARI, IMPERII HUNGARICAE INFERIORIS CAMERARII ET OFFICII ASSessoris, MINERALOGIAE PROFESSORIS, CAESARIS REGIAE AGRARIAE SOCIETATIS STYRIAE, CARNIOLIAE, GORITIAE ET GRADISCAE, OECONOMICAЕ BERGENSEIS ET APIARIAE LVBLIAE SVF. SOCIJ.

DE

HYDRARGYRO

IDRIENSI

TENTAMINA

Physico-Chymico-Medica

I. DE MINERA HYDRARGYRI.
II. DE VITIOLIS IDRIENSIS.
III. DE MORBIS FOSSORVM HYDRARGYRI.

DENVO EDIDIT

J. C. T. SCHLEGEL,
MED. DOCT.

JENAE et LIPSIAE,

apud IOANN. GVIL. HARTVNG.
MDCCLXXI.

Naslovna stran knjige dr. J. A. Scopolija

o idrijskem živem srebru, izšla leta 1771

Tako je zapisano v uvodu k zdravstveni temi, nadaljuje pa se v izreden zapis neke socialne in zdravstvene podobe prebivalstva v enem najstarejših slovenskih rudarskih mest.

A. J.

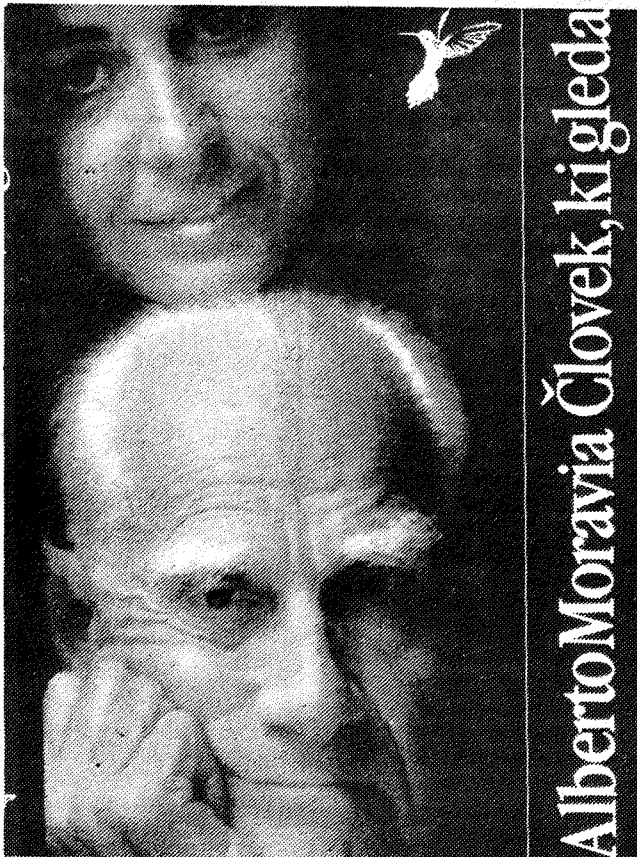
Nova knjiga pri Borcu

Moravia: Človek, ki gleda

Na zavihku knjige so uredniki zapisali, da je z Moravio približno tako, kakor s starim vinom – bolj ko je staro, zlahtnejše je. Tako je zgostil v tem zadnjem prevedenem romanu temo o odnosih med očetom in sinom, ki jo je že prej v svojih romanih pogosto uporabljal. Uporabil je tip človeka, ki nenehno opazuje druge pri najrazličnejših početjih, pri tem pa se opazovane situacije in ljudje prav zaradi opazovalčevega opazovanja spreminjajo in niso več skupek zbranih podob. Tako se Moravia sprehaja od cizeliranih podrobnosti v opisih telesnih dogajanj prek premišljevanj o temeljnih resnicah sveta pa do analitičnih pogledov v lastno človeško notranjost.

Knjiga je izšla v zbirki Kolibri v 2000 izvodih, prevedel pa jo je Maks Veselko.

A. J.

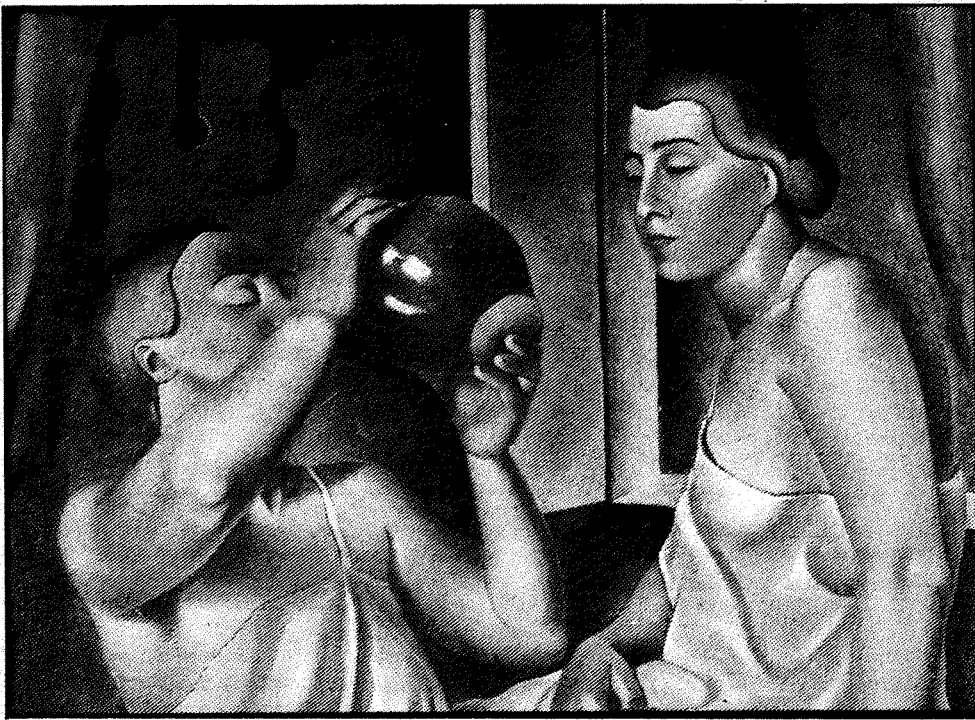
Alberto Moravia Človek, ki gleda

Danes otvoritev retrospektive Nandeta Vidmarja v GR

Galerija revolucije po dolgem času odpira vrata

Drevi odpirajo v Galeriji revolucije Mestnega muzeja v Ljubljani obsežno retrospektivno razstavo likovnih del slovenskega slikarja Nandeta Vidmarja (1899–1981). Obenem pa je pri Partizanski knjigi izšla tudi umetnikova monografija v zbirki Borci-umetniki. Razstava obsega 124 umetnikovih slik, poleg teh pa še grafike, risbe in tudi fotografije umetnikov in izgubljenih del.

Prvi del predstavlja slikarjevo likovno ustvarjanje med obema vojnama (ta del je tudi skromnejši, ker je prenekatero delo iz tistega časa izgubljeno), drugi del predstavlja njegovo

Nandeta Vidmar: Južina, 1927, olje na platnu

snovanje tja od leta 1930 naprej in se podaljša v čas vojnih dni, od tistih dni ostajajo v našem spominu predvsem likovni zapis iz taborišč Gonars in Renicci; in končno je tu tudi povojni opus, ki zanimivo priča o našem času ter tudi takratnih širših pogledih na umetnost.

Osnovna značilnost likovnih del Nandeta Vidmarja je angažirano slikarstvo s čopičem novega realizma in, kot je sam dejal, »refleksivne partizansčine«.

A. J.

Mladinski fotografski natečaj in razstava fotografij

Podobe mesta in ulic

V Ljubljanskem kulturno-informativnem centru v Krizankah je zopet na ogled razstava mladinske nagrajene fotografije, ki jo – se pravi natečaj in razstavo, organizirajo in prirejajo skupaj Mestni muzej Ljubljana, Arhitekturni muzej Ljubljana, SO mesta Ljubljana, mestna izobraževalna skupnost, ljubljanska turistična zveza in ljubljanska kulturna skupnost. Vse je v kontekstu širšega natečaja, ki že več let poteka v svetu pod pokroviteljstvom UNESCO na temo Podobe mesta in ulic. Številna mesta z vseh držav in celin sodelujejo v natečaju, Ljubljana letos že drugič. K sodelovanju so vabljeni osnovnošolci sedmih in osmih razredov ter dijaki srednjih šol ljubljanskih občin. Tudi ta razstava se vključuje v letošnjo 150-letnico izuma fotografije, čemur bo namenjeno v slovenskem glavnem mestu in drugod po Sloveniji še več drugih razstav, pa tudi v našem časopisu se bomo odzvali s primerki z razstave partizanske fotografije.

Med nagrajenimi fotografijami (posnelo jih je šestindvajset avtorjev) je bilo izbranih tudi deset enakovrednih (prvih) nagrad, ki so jih prejeli: Marjan Garbajs, Aleš

Gorišek, Blanka Nežman-Koželj, Matej Okorn; O. Š. Veronika Rus, Katarina Šporar in Igor Zaplatil, vsi med

Špela Bogataj: Rimski zid

7. maja iz Dobrave, O. Š. petnajstim in dvajsetim Franceta Bevka (Andoljšek letom. in Vanič); Gregor Pobežin,

A. J.

Zdravljenje jugoslovanskih partizanov na otoku Malti

V južni Italiji se je v letih 1943-1945 zdravilo okrog 12.000 ranjenih in bolnih jugoslovanskih borcev in beguncev, to pa je pomenilo za narodnoosvobodilno vojsko Jugoslavije nemajhno razbremenitev. Iz Slovenije je odšlo na zdravljenje v južni Italiji 2189 borcev, večinoma Slovencev, med njimi je bilo tudi precej Rusov in Italijanov.

Ranjeni in oboleli borci, pa tudi begunci, so se zdravili v bolnišnicah v teh krajih: Bari, Taranto, Barletta, Grumo, Brindisi, Trani, San Ferdinando, Glavina, Altamura, Santa Maria di Leuca, Santa Maria di Bagno, Santa Cesarea, Grottagli, Marglie, Modugno, Cotugno, Andria in Quassano.

Ena največjih partizanskih bolnišnic je bila v Grumi, služila pa je kot sprejemna bolnišnica, od koder so po opravljenem izboru bolnike pošiljali v razne bolnišnice, in kot bolnišnica za lažje ranjence. Velika britanska vojaška

bolnišnica v Tarantu je sprejemala tudi hudo ranjene partizane. Ena britanskih vojaških bolnišnic (Trani) je bila specializirana za zdravljenje vojakov in partizanov, ki so bili ranjeni v oči. Na skrajnem delu pete italijanskega škornja pa sta bili še dve bolnišnici, ki sta skrbeli za bolne jugoslovanske partizanske begunce.

Na sestanku zastopnikov NOVJ in britanskih vojaških oblasti je bilo 16. januarja 1944 v Barijudogovorjeno, da se naši hudo ranjeni borci premestijo na otok Malto. Prevoz naših ranjencev in bolnih borcev iz Italije (Taranto) na Malto so opravili v začetku leta 1944 z angleškimi ladjami; prvi transport je krenil 15. januarja, drugi je sledil 22. januarja (z ladjo »Dinara«), tretji transport pa je krenil 31. januarja (z ladjo »Orion«) in zadnji 17. februarja 1944 (z ladjo »Meine«, tj. bila sanitetna ladja ameriške vojne mornarice).

Za poveljnika skupine ranjenih in bolnih borcev NOVJ na otoku Malti je bil določen major Jerko Jurišić, ki je v ta namen dobil pisno pooblastilo predstavnika NOV in POV iz Barija (listino je podpisal general Sreten Žujović-Crni, ki se je tedaj kot zastopnik maršala Tita nahajal v Bariju).

Naše ranjence in bolnike so namestili v bližino kraja Melliehe, kjer je bil britanski bolniški tabor, oziroma General Hospital 39. To je bila premična angleška vojaška bolnišnica; naselili so jo v nekaj zidanih barak in velikih šotorov, ki so lahko sprejeli po 25 bolnikov.

Dne 25. marca 1944 so vsi naši bolniki bili premeščeni v novo bolnišnico – General Hospital 90, ki je bila v zidanih zgradbah in se je nahajala v bližini mesteca Rabata.

Po ozdravitvi so naše borce pošiljali v rekonvalescentni tabor (v začetku februarja 1944), od tam pa v prehodni

tabor (konec februarja 1944, v katerem je vladal popolni vojaški red. Zelo aktivno je delovala organizacija KPJ, SKOJ, AFŽ in razni kulturno-prosvetni odbori (deloval je pevski zbor, izdajali so razne revije, glasila in podobno).

Ozdravele borce so razporedili po vodih, četah in bataljonih, vsi pa so obiskovali vojaške tečaje (med predavatelji je bil tudi Miroslav Vrančić, pomorski aktivni officer, ki je bil v Sučuraju na otoku Hvaru težko ranjen in se je zdravil na Malti).

Od teh borcev so 19. marca 1944 oblikovali Prvo sredozemsko enoto (brigado) NOVJ na Malti, ki je štela 700 mož.

V drugi skupini pa so bili tisti ozdraveli borci, ki niso bili sposobni za operativne enote in so jih poslali v bazo NOVJ v južno Italijo, kjer so poslej opravljali pomožne naloge v entah NOVJ.

V tretji skupini pa so bili

tisti borci, ki so sicer ozdraveli, bili pa so začasni ali trajni invalidi in so jih poslali v Jugoslovansko partizansko begunsko taborišče v El Shatt v Egipt (skupaj so tja poslali 127 tovarišev in tovarišev).

V Prvi sredozemski enoti (brigadi) NOVJ na Malti so vojaško urejanje organizirali po specialnostih, podobno kot je bil pouk organiziran v partizanskem taboru Gravin v južni Italiji (posebej za tankiste, artileriste, protiletalce, protitankovce, inženirce, minerce, radiotelegrafiste, bolničarje, itd).

Ranjeni in bolni borci, ki so se v partizanskih bolnišnicah, okrevalec in invalidskih domovih v južni Italiji in na Malti temeljito pozdravili, so bili nato premeščeni večinoma v Gravino, Carbonaro ali pa v Monopoli, kjer so se vključili v prekomorske brigade in druge enote NOV Jugoslavije in se udeležili bojov do konca vojne.

Ob cesti, ki pelje od kraja Ghadire proti Melliehi, je bilo do leta 1967 pokopališče, na katerem so bili pokopani tudi naši umrli borci (14 bor-

cev in 3 borke). Tega leta so njihove posmrtno ostanke prenesli na vojaško pokopališče v kraju Floriani. Spominski kamen z njihovimi imeni, zvezdo in napisom FNRI je prenešen iz starega na novo (vojaško) pokopališče. Grobovi naših soborcev so zelo lepo urejeni in vzdrževani, za kar že ves čas po vojni skrbi neumorna (tam živeča) partizanka-bolničarka Vera Koludović (tja usmerja tudi naše turiste, ki obiskujejo otok Malto).

Na iniciativo častnega konzula SFRJ na Malti, partizanke-bolničarke Vere Koludović, bo podjetje COMET (proizvaja umetne bruse in nekovine) iz Zreč, ki ima na otoku Malti svojo tovarno COFLEX, za letošnji dan borca 4. julija 1989 obnovilo (postavilo) nov spomenik iz trdnega braškega kamna. Izdelal ga bo akademski kipar Franc Tobias iz Zreč. Mislim, da temu plemenitemu dejanju podjetja COMET iz Zreč ni potrebno dodajati še naš komentar. V imenu vseh prizadetih – lepa hvala.

Albert Klun

Izza težkih dni

Dvajsetega oktobra 1941 je šef civilne uprave za Spodnjo Štajersko v Mariboru izdal razglas o državno-političnih ukrepih na obmejnem ozemlju. Ti ukrepi so zajemali preselitev vsega prebivalstva v obmejnem pasu. Tako imenovani izseljeniški pas je zajemal kraje obsoveljske doline ter desni breg Save, do takratne italijanske meje.

Že pred tem so izselili ali pozapri vso napredno inteligenco. Vedeli so, da bo ljudstvo brez idejnih voditeljev osamljeno in nenevarno.

Že v domači hiši je vsa družina dobila na vrhvi obešene številke, ki so bile vtisnjene v kovinske ploščice. Od takrat naprej so postali ljudje le

še številke – brez imen, brez doma, brez domovine. Ko so vdiral po domovih, so vse zastražili in slišati je bilo le še »los, los« (hitro, hitro). Tu in tam pa jok in glasne klice »še pridemo nazaj, ne bodo nas strli!« Nekateri so gestapovci gnali s kopiti brzostrelke, z nogo, cilj nočnih pregonov je pa bilo največkrat zbirno taborišče Rajhenburg (Brestanica). Že leta 1941 sem strašne dogodke zapisovala...

Rajhenburg

Barake... Ob barakah straže, v barakah smrad in prah. Vedno znova vozijo ljudi v zaprtih avtomobilih. Na tisoče jih trumoma prihaja skozi zastražena vrata v ogra-

jen prostor med barakami. Zvočniki bučno prenašajo nemške vojaške marše, ki jih gluši jok otrok in kričanje ljudi.

»Izgubil se je otrok« smo slišali po zvočniku. Kasneje sem zvedela, da je utonil v strniščnem jarku.

»Moj otrok je zbolel, kaj naj mu dam«, je tarnala Redenkova Pavla iz Lisičjih jam. »Ko bi imela vsaj malo mleka. Doma smo pa pustili tako lepo kravico«. Dojenček, pa ji je kar naprej jokal in jokal v naročju. »Mama, kruha«, me je prosil sinek. Dala bi mu življenje, če bi pomagalo. Nestrpno smo čakali, kdaj bodo po zvočniku objavili odhod iz tega pekla. Odhod, pa naj si bo že kamorkoli.

Vsak dan trikrat smo poslušali in vsak dan trikrat se je pomikala procesija ljudi od barak proti postaji. In končno številka deset tisoč šeststotirinašestdeset (10664). Oprtala sem si otroka in se vključila v vrsto izgnancev z rodne zemlje.

V neznano

Gneča... kričanje straž, pomešano s kričanjem ljudi. Rinili smo se v vagon dolgega vlaka, ki je kot lačna zver stal na postaji in nas požiral.

Loputanje in zaklepanje vrat, razmestitev straž, oster žvižg komande in vlak je potegnil.

Gledala sem skozi polodprto okno. Na postaji je bilo vse prazno, mirno. Kakor, da ni ravnokar stalo tam 600 ljudi,

vsí z isto bolečino, z isto jezo in istim upanjem.

Vozili smo se mimo domačih polj. Mahali smo v pozdrav praznim domačijam in vsakdo si je hotel vtisniti v spomin še zadnji obris domovine. Vse je bilo tiho, niti joka ni bilo slišati, le oči vseh so bile solzne. Proti Radečam so nas domačini, ki so še ostali, pozdravljali skozi temo z gorečimi bakljami.

Vlak pa je neizprosno hitel in v popolni temi smo se peljali preko meje svoje domovine v neznano.

★

Peljali smo se mimo tirolskih Alp, katerih vrhovi so se belili v mesečini. Vozili smo se preko ravnih polj, mimo velikih mest. Tretjega dne smo prišli na cilj, a vlak je postal pred postajo. Šele ko se je znočilo, smo odinili naprej. Morda nas Nemci niso hoteli pokazati domačinom. Naš sprevoz od postaje do taborišča je bil beden. Umazani, prezeblji, lačni, jezni in uporni. Matere smo nosile otroke, možje cule. Kdor je mogel, je podpiral starčke.

Zbrali smo se v taboriščni dvorani (jedilnici). Lagerkomandant in njegovi pomočniki so nas sprejeli z apelom in obljubo, da nam bo veliki rajh povrnil svobodo, v kolikor bomo do njega lojalni.

Ob večerih, ko smo se trudni vračali z dela, prezeblji in lačni, sem pisala te spomine, med njimi tudi verze.

Justi Gnedić

Na rajhenburški železniški postaji 7. novembra 1941 (iz knjižnice Muzej slovenskih izgnancev v Brestanici)

Naša teta Francka

Kmečka hiša, nizka, z majhnimi okni. Iz nje se sliši petje, glas harmonike in sproščen smeh.

V hiši je polno mladih ljudi. Med njimi pa žena, že malo upognjena in onemogla. Obhaja svoj sedemdeseti rojstni dan. Mladi ljudje, bivši kurirji in mladinci, so ji prišli čestitat.

Vsi jo nagovarjajo: »Teta Francka, povejte nam katero od svojih pesmic.« In ženica vstane, se zagleda nekam v daljavo in prične. Na pamet zna vse pesmi in sestavke, ki jih je napisala v taborišču.

Tudi jaz sem jo poslušala nekaj časa, a misli so mi ušle nazaj v preteklost. Videla sem jo, ne staro in onemoglo, temveč močno in uporno, vedro, kakršna je bila, dokler ji ni vojna vtisnila svoj pečat. Videla sem jo, kako uporno, brez solza je zapuščala svoj rodni dom v meglenem jesenskem jutru leta 1941. »Nemci ne bodo videli mojih solz«, je dejala. A bi kričala od bolečine, tako ji je bilo hudo. S seboj je vzela le prgišče domače zemlje, ki ji je v izgnanstvu predstavljala domovino.

V taborišču, kjer so marsikomu zlomili voljo in odpor, je bila ona, ki nam je dajala pogum. Bila je med prvimi, ki so se uprli. Ni se bala ne groženj, ne posledic.

Ob večerih, ko smo trudni prihajali z dela, nam je brala svoje pesmi. Niso bile obrušene, a bile so naše. V njih so bila doživetja, naša čustva, naše upanje na povratek v domovino. Bila nam je duševna hrana, vzor poguma in ljubezni do domače zemlje.

Že tako pičlo hrano je delila z nami. »Jejte vi, ki ste mladi in morate težko delati, jaz že prebijem«, nam je večkrat dejala.

Po nekaj letih je bila le še senca prejšnje gibčne in vedre tete Francke. Hrbel se ji je upognil, z lic je zginila barva in smeh. Le oči so ostale iste, vedre in uporne.

Povratek v domovino ji je vliv novih misli. Pri njej smo našli drugi dom, toplo ognjišče in kaj toplega za pod zob. Ko smo partizani počivali v topli izbi, je ona marsikatero uro prestala zunaj na mrazu, da nas ne bi presenetili Nemci...

Zadnja kitica njene pesmi me je zdramila iz misli in prislunila sem ji. »Takrat bo prišlo maščevanje, za trpljenje in krivico. Sli bodo drugi v pregnanje-ne nedolžni, za pravico.«

Upokojenci – denar prihaja!

USKLADITEV INVALIDSKIH PREJEMKOV VOJAŠKIH INVALIDOV PO ZVEZNIM IN REPUBLIŠKIM PREDPISIH IN INVALIDSKIH PREJEMKOV CIVILNIH INVALIDOV VOJNE

Z odredbo sekretarja Zveznega sekretariata za delo, zdravstvo, vprašanja borcev in socialno politiko se zneski osebne invalidnine vojaških invalidov, družinske invalidnine in povečane družinske invalidnine, dodatka za postrežbo in tujo pomoč ter ortopedskega dodatka povečajo glede na porast povprečnega mesečnega osebnega dohodka v SFRJ v prvih treh mesecih leta 1989, v primerjavi z letom 1988 za 167,1% od 1. januarja 1989.

Novi zneski navedenih denarnih prejemkov so višji glede na prej določene za 13,18 odstotka in veljajo od 1. januarja 1989, izplačani pa bodo predvidoma v novi višini za mesec julij skupaj z razliko od 1. 1. 1989 do 30. 6. 1989, konec meseca junija 1989.

Glede na zvišanje invalidskih prejemkov po predpisih o vojaških invalidov so se (za enak odstotek) zvišali tudi invalidski prejemki civilnih invalidov vojne in sicer, osebna in družinska invalidnina in dodatek za postrežbo in tujo pomoč.

Prejemki vojaških invalidov:

osebna invalidnina skupina	din
I.	1.919.220
II.	1.390.870
III.	1.052.290
IV.	777.100
V.	553.320
VI.	342.960
VII.	232.030
VIII.	111.890
IX.	83.500
X.	56.440

družinska invalidnina in povečana družinska invalidnina za enega uživalca družinske invalidnine (drugi odstavek 36. člena zakona o temeljnih pravicah vojaških invalidov in družin padlih borcev)

124.950
249.870
666.360

povečana družinska invalidnina (39. člena zakona o temeljnih pravicah vojaških invalidov in družin padlih borcev)

1.645.340
1.265.730
886.100

dodatek za postrežbo in tujo pomoč

1.645.340
1.265.730
886.100
1.645.340
1.265.730
886.100

Prejemki civilnih invalidov vojne

civilna invalidnina skupina	din	ŽFN din
I.	959.610	1.199.512
II.	695.435	869.294
III.	526.145	657.681
IV.	388.550	485.687
V.	276.660	345.825
VI.	171.480	214.350

civilna invalidnina družinskih članov (za enega družinskega člana)

po invalidu skupine	din	po invalidu ŽFN din
I.	671.727	839.658
II.	486.804	608.506
III.	368.301	460.377
IV.	271.985	339.981
V.	193.662	242.077
VI.	120.036	150.045

dodatek za postrežbo in tujo pomoč

1.398.539
1.075.870

za prvo stopnjo
za drugo stopnjo
za žrtve fašističnega nasilja, ki obdržijo 15-odstotno povečanje dodatka v skladu z določili 12. člena zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o civilnih invalidih vojne

1.237.250
1.237.250
1.237.250

Invalidski dodatek, dodatek za postrežbo in tujo pomoč, dodatek za samohranilce ter družinski dodatek po zakonu o vojaških invalidih in denarna pomoč po zakonu o civilnih invalidih vojne se od 1. julija 1989 naprej ponovno uskladijo tako, da se povečajo za 49 odstotkov.

Silvo Grgič-Simen

Še en uspeh borcev Cankarjeve

S ponovnim jurišem so borci 1. bataljona na Pavlihovem hribu tako dokončno zasedli vse domobranske utrdbе in domobrance preganjali pred seboj. Tudi 4. in 2. bataljon sta vdrla v Trebnje iz severne in zahodne strani, potem ko so borci 2. bataljona skupaj s topom, ki je spremljal ta bataljon, opravili s posadkami na teh delih obrambe Trebnjega.

Pred bataljoni Cankarjeve brigade so eksplodirale topovske granate skupine topov, ki je streljala iz položajev pri vasi Luža. Panika pri domobrancih je bila popolna, saj so jih od trebanjskega gradu obstreljevali še borci 3. bataljona. 1. bataljon je na izhodu iz Trebnjega proti Novemu mestu uničil žične ovire in ob cesti prodiral proti središču trga. Med jurišem 4. bataljona je padel verjetno še zadnji borec, ki je bil med sedmimi padlimi v štirih dneh in nočeh napada na Trebnje tudi najmlajši. To je bil Pavel Turek iz Vremskega Britofa pri Sežani, star šele 17 let. Zadeti je bil v prsi in takoj mrtev.

Borci 2. bataljona so bili ta dan nadvse zadovoljni: med plenom, ki so ga odvezli bežečim domobrancem, so si povrnilo svojo staro težko brezo, ki so jo izgubili v boju s kolonami Nemcev in domobrancev iz trebanjske posadke pri Vrhtrbnju 1. maja 1944.

Boj za Trebnje se je končal s pregledovanjem posameznih zgradb znotraj trga; iz njih so privlekli še marsikatero domobranca, ki mu ni uspelo pobegniti. Za velik del domobrancev se je njihov poraz končal pravzaprav že kar srečno. Čeprav mnogi v samih hlačah in srjcah, so jo vendar uspeli mimo trebanjskega gradu po-

brisati proti Dobrniču in nato proti Novemu mestu. 3. bataljon se je pred tem z gradu umaknil, čeprav nerad. Sporočili so mu, da mu za hrbet prihaja motorizirana kolona in sicer naravnost na ognjene položaje topniške skupine pri vasi Luža. Bataljon se je ravnal po povelju. Tako so tisti domobranec, ki so do tedaj še ostali živi, v glavnem odnesli žive glave skozi zapušeni položaj 3. bataljona. V resnici proti Trebnjem ni prodirala nobena sovražna enota iz te smeri, pač pa nenajavljena skupina oficirjev iz glavnega štaba. S svojimi glasnimi motorji pa je pridrdvela iz smeri, od koder bi se prav lahko prebila sovražna motorizirana kolona...

Kljub vsemu pa je Cankarjeva brigada z osvojitvijo Trebnjega dosegla enega svojih največjih uspehov. Priborila si je tudi velik vojni plen. Med drugim je v njene roke padlo: šest ali celo sedem težkih mitraljezov, štirje puškomitraljezi, pet ali šest lahkih minometov, okoli 60 pušk, deset voz streliva (po nekaterih podatkih samo za mitraljeze 47 zabojev streliva), pet ali šest zabojev min za lahke minomete, skoraj vse obleke in plašče ter osebno opremo dveh domobranskih čet, velike količine hrane, en osebni avto in eno motorno kolo.

Kakšne so bile izgube trebanjske domobranske posadke?

Razumljivo je, da domobranska propaganda za vse na svetu ne bi priznala resnični obseg poraza, ki so ga sile slovenskega domobranstva, to je nemške pomožne policije, doživele v Trebnjem. O tem so

poročali sicer bolj mimogrede, vendar pa je ohranjeno – le za propagandne namene prirejeno – besedilo poročila poveljnika 33. domobranske čete, ki je bila steber obrambe v Trebnjem. Omenjeni se je bolj usmeril v poročanje o tem, kako zelo pogumni so bili njegovi fantje, o ogromnih izgubah, ki naj bi jih imela Cankarjeva brigada (najmanj 130!!!), o lastnih izgubah pa je mimogrede zapisal, da je od cele posadke v štirih dneh in nočeh bojov padlo le 16 domobrancev (!) Zanimivo je, da je ta številka bila pri domobrancih priljubljena, saj so si jo izmislili kot primerno tudi pri navedbah svojih izgub pri prvem napadu Cankarjeve ne Ig le en mesec poprej, čeprav so imeli tam štirikrat večje izgube. Tako je bilo v resnici tudi glede domobranskih izgub v Trebnjem.

Kolikor bi namreč verjeli domobrancem, bi to pomenilo med drugim tudi to, da bi v enajstih poljskih utrdbah, ki so bile uničene, predvsem z neposrednimi zadetki topovskih granat (kar so priznali tudi domobranci) bil poprečno v vsaki izmed omenjenih utrdb manj kot 1,5 mrtev in manj kot 2 ranjena domobranci (priznali so namreč le 20 ranjenih). Verjeti omenjeni domobranski propagandi bi obenem pomenilo, da skoraj niso imeli niti enega mrtvega ali ranjenega v medsebojnih juriših oz. protinapadih, topniške in minometne obstreljevanje rovov, poti ali v obstreljevanju premikov ali zbiranj po ulicah Trebnja.

Zaradi tega so partizanski podatki, predvsem podatki očitvidcev-udeležencev borcev Cankarjeve brigade, dosti bližji resnici. To so podatki o 66 mrtvih domobrancih v Trebnjem

in več kot toliko ranjenih. Podatki, ki jih je v svojih poročilih navajal Glavni štab NOV in PO Slovenije, o 125 mrtvih in okoli 200 ranjenih sovražnikih v Trebnjem, so bolj ocenjeni in se nanašajo na celotno operacijo, vključno s sovražnimi izgubami, ki so jih prizadele brigade 15. divizije v bojih pri zavaranju napada Cankarjeve brigade.

Kakšne so bile žrtve Cankarjeve brigade?

Število padlih borcev Cankarjeve brigade je, po podatkih, zbranih iz raznih virov vendar nekoliko večje, kot je bilo znano dosedaj, ko se je navajalo, da sta padla le dva borca Cankarjeve brigade. V resnici jih je padlo več, kajti padlim v juriših jih je bilo treba prišteti še nekaj, ki so umrli potem, ko so jih iz boja izlekli težko ranjene, ali na poti v bolnico. To so bili naslednji borci in starešine: Leopold Grm, namestnik komandirja 1. čete 1. bataljona, Anton Klančar-Kovač, komandir 2. čete 3. bataljona, ki je bil težko ranjen v trebuh in nato umrl, Janez Kraševac, desetar, Anton Plut, desetar-miner iz 3. čete 3. bataljona, Jože Predola, borec 4. bataljona, ki je za posledicami ran umrl v bolnici, Janez Škedenj, komandir 3. čete 3. bataljona, za posledicami ran umrl v bolnici in Pavle Turk, borec 4. bataljona. Skupaj je torej padlo oziroma kasneje umrlo sedem borcev Cankarjeve brigade.

Čeprav je bilo po nekaterih virih v trebanjskih štiridnevni bojih ranjenih 29 borcev, in se je številka nekoliko zdela previsoka, je točna, saj se nanaša tudi na nekaj ranjenih borcev bataljona 12. brigade. Ceni se, da je bilo število ranjenih borcev Cankarjeve brigade okoli 25, kar je blizu obem brigadnim virom. Zaenkrat se je dalo ugotoviti podatke le o petnajsterici ranjenecv. Iz 1. bataljona so bili to: Jože Grmek, Vinčo Kastelic-Andrej in Franc Zoran-Filip. Iz 2. bataljona so

bili ranjeni: Jože Marinčič, Mirko Rebselj-Feri, Anton Štifter in Ivan Trošt. Iz 3. bataljona so bili ranjeni: Dominik Kobal, Draga Vrabec, Fani Ožbolt, kasneje pa sta umrla že omenjena četa komandirja Anton Klančar-Kovač in Janez Škedenj. Iz 4. bataljona so znani samo naslednji ranjenci: Anton Kumer-Smerajc in kasneje umrli Jože Predola, niso pa znani podatki o vsaj še desetih ranjenih iz tega bataljona.

Pohvale kar deževale

Poveljstva partizanskih enot v številnih primerih niso bila ravno preveč radodarna s pohvalami usno izrečenim ali zapisanim za bojne uspehe posameznih podrejenih enot. Vendar se taga ne more trditi za pohvale po zavzetju domobranske postojanke v Trebnjem.

V glasilu 7. korpusa »Dnevnik VII. Korpusa« je že 19. maja 1944, le dva dni po zmagi v Trebnjem, na prvi strani izšel članek z značilnim naslovom: »Velika zmag v Trebnjem-največji uspeh po nemški ofenzivi.« Poleg kratkega članka, ki še ni vseboval podrobnosti podatkov o tej zmagi, je bila objavljena tudi izjava poveljnika Glavnega štaba NOV in PO Slovenije Franca Rozmana-Staneta, ki je bil namreč v bojih za Trebnje. Med drugim je povedal, »da so se naši borci pokazali kot prava vojska in da jim gre zato vse pohvale...« »Rekel je tudi, »da po nemški ofenzivi (novembra 1943-opomba GS) predstavlja Trebnje obenem z Žužemberkom gotovo največji uspeh. Sovražnikove izgube so izredno velike. Naš napad je bil tako silovit in odlično izveden, da sovražnik ni imel možnosti odpeljati svoje ranjene in mrtve, kot je to običajno delal. Plen je obilen. Ta poraz pomeni strašen udarec našim sovražnikom.«

Seveda ni zamudil dati izjavo v isti številki glasila Korpusa, ki ga je vodil, tudi Pero Popivoda. Tudi za borce Cankarjeve brigade se zdi njegova pri-

merjava dveh zmag neustrezna in morda še kaj hujšega, vendar naj se spomnimo tudi nje. Tako je modroval tedaj polkovnik Pero Popivoda: »Če je bila bitka v Jelenovem žlebu velik uspeh, je zmag v Trebnjem dvakrat večja. Povdariti je treba, da je močno utrjeno mesto padlo podnevi. To je velik uspeh. Tudi topništvo je toklo pri belem dnevu in zadetki so bili prvovrstni.« Popivoda je omenjal nato dva silovita juriša Cankarjeve brigade v istem dnevu, to je 17. maja. Nadaljeval je takole: »Posadka, ki je štela 400 mož (večina belogardistov), je bila popolnoma razbita. Računa se, da ima sovražnik najmanj 100 mrtvih...« Na koncu je Popivoda vendar izrekel tudi pohvalo »Vsa pohvala štabu XV. divizije in borcem V. brigade« (t.j. Cankarjeveop, GS)

Šest dni po zmagi in zavzetju domobranske postojanke v Trebnjem je Glavni štab NOV in PO Slovenije podpisal dnevno povelje s pohvalo enotam VII. Korpusa. Povelje sta podpisala poveljnik Franc Rozman-Stane in politični komisar Boris Kraigher. Glavni štab je izrekel v tem povelju vse priznanje in pohvalo za akcijo od 13. do 19. maja, ki se je končala z zavzetjem domobranskih postojank v Trebnjem in Mirni peči: Sicer je za borce Cankarjeve brigade pomembnejše dejstvo, da je – kljub drugačnim mnenjem nekaterih – Glavni štab vendar ocenil zasluge borcev Cankarjeve brigade tudi tako, da je Cankarjevo brigado edino med vsemi enotami 7. korpusa pohvalil za izkazano junaštvo v bojih pri zavzetju Trebnja; pohvalo za drznost, iznajdljivost in vztrajnost je bila namreč poleg borcem Cankarjeve izrečena tudi borcem Gubčeve brigade.

Zavzetje Trebnjega in Mirne peči je predstavljalo velik poraz domobranskih enot osrednji Dolenjski in je v mnogočem zavrlo oblikovanje njihovih udarnih bataljonov.

(konec)

Pred petinštiridesetimi leti v Baški grapi

Prva noč in prvi dan bojev

1

Z ameriško-britansko invazijo v Normandiji 6. junija in na sredozemski obali Francije 15. avgusta 1944, poleg tega pa tudi s prodorom Rdeče armade v Romunijo in Bolgarijo se je nacistična Nemčija znašla v primežu zavezniških vojsk. Še z juga in zahoda. Strateški pomen Jugoslavije kot zveznega člana med obema krakoma zavezniških klesč je močno zrasel, zlasti pomembne pa so postale železniške zveze prek našega ozemlja. Zato je v tem obdobju po dogovoru med britansko-ameriškim štabom na Sredozemlju in vrhovnim štabom NOV in POJ prišlo do dogovora o okrepljeni dejavnosti NOV in POJ za železniške zveze. Pod neposrednim udarom so se znašle železnice, ki so povezovala Nemčijo in Italijo kot tudi Grčijo in Srbijo.

V partizanskem bojevanju, kakršno je bilo leta 1944 pri nas na Primorskem, pa tudi drugje po Sloveniji, je pomenilo zbiranje enot za sodelovanje v kaki večji akciji, kot so bili boji v Baški grapi, že samo po sebi mnogo težavnejše nalogo kot pri frontalnem. Praviloma so bile namreč pred vsako takšno akcijo enote razmeščene na širšem območju, zato je trajal pohod vsake izmed njih do zbirališča za akcijo različno dolgo in v različnih smereh. Pri tem je bilo moštvo izpostavljeno hudim naporom, saj je moralo nositi s seboj orožje, strelivo, opremo in celo hrano. Poleg tega so morali premiki potekati v največji tajnosti, kar je bilo pogosto zelo težko, ker je posamezna območja nadziral sovražnik ali

pa jih partizani niso mogli dosti učinkovito nadzorovati. Tako da se domačini lahko neovirano odhajali v postojanke, kar je posameznim okupatorskim ovaduhom omogočilo prenašanje sporočil o partizanskih premikih.

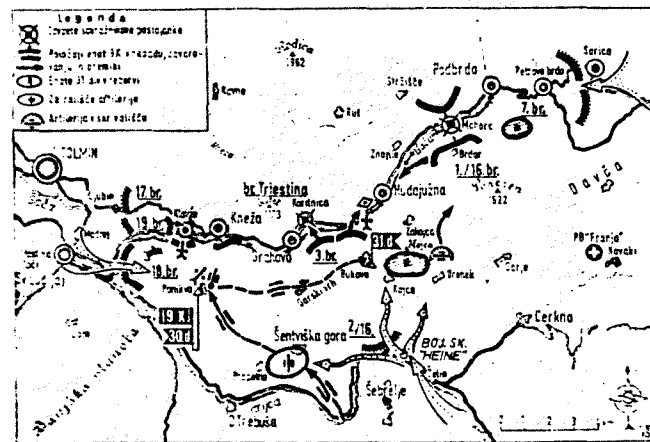
Pred podobno nalogo se je pred akcijo v Baški grapi znašel tudi štab 9. korpusa, ki je moral zbrati sedem brigad, en odred in divizion topništva. Če bi sovražnikova obveščevalna služba še o pravem času zasledila njihove premike v isto smer, bi lahko pristojni nemški štab uganil njihov namen in sprejel ustrezne ukrepe, predvsem poslal v Baško grapo zadostne okrepitve.

Najbolj kočljivo nalogo je imel topništvo. Njegov štab je prejel povelje štaba korpusa za sode-

lovanje v boju za Baško grapo razmeroma zgodaj, že 26. junija zjutraj, kar je razumljivo, saj je za to, da bi zbral in pripeljal topove na določeni kraj, potreboval več časa kot brigade. Topovi in strelivo zanje so bili namreč poskriti na raznih krajih, med drugim tudi v Trnovskem gozdu.

Štab topništva je sklenil za akcijo uporabiti havbico kalibra 100 mm in dva protitankovska topa kalibra 47 mm. Havbica je bila skrita v okolici vasi Krnice kakih 10 km severozahodno od Ajdovščine, strelivo zanje pa nedaleč od vasi Nemci (4 km severovzhodno od Trnovca nad Gorico). Skupi-

ni, ki je peljala havbico, sta se spotoma pridružili še posadki obeh protitankovskih topov s topovoma, pratež s strelivom, inženirci in vod za zvezo. Vso pot so morali topničarji premagovati velike višinske razlike, pota so bila zelo slaba, težave so bile tudi zaradi premalega števila vprežnih živali. Del kolone se je iz doline Idrije moral vrniti na Lokovec, ker so Nemci iz Svete Lucije z osmimi tovornjaki in enim tankom prodrli do Slapa. Šele naslednjega jutra so se v Stopniku zbrale vse posadke s topovi in pratežem, nakar so se začeli pohujati na Šentviško planoto. Pri tem so jim priskočili na pomoč okoliški kmetje z volmi in celo kravami, partizani Bazoviške brigade pa so nosili granate ter porivali topove in vozove, kadar ni šlo drugače.

Okoli poldne 28. junija so topničarji prispeli v vas Polje pri Šentviški gori, kjer jih je čakal 4. bataljon Vojkove brigade, odrejen za njihovo varstvo. Še istega dne so nadaljevali pohod do vasi Ponikve, kjer so postavili na strelni položaj havbico in en protitankovski top. Drugega so ponoči na 29. junij odpeljali v Baško grapo ter ga postavili na strelni položaj ob cesti med Bačo in Klavžami.

Gradnikova brigada je bila v okolici Javorja 5 km severno od Poljan nad Škofjo Loko. Do cilja, Baške grape, je imela 20 km poti z velikimi višinskimi razlikami, zaradi česar je bil premik toliko bolj naporen.

Vojkova je bila v dneh neposredno pred napadom v okolici Novakov, popoldne 28. junija pa je po bataljonih odšla proti Baški grapi. Prvi je bil namenjen nad Mohorco, Drugi na Ravne, Tretji pa z brigadnim štabom na Zakojco. Vso pot je hudo lilo in partizani, ki so bili do kože premočeni, ko so prišli na cilj, so se po hišah za silo ogreli in posušili, nato pa odšli na izhodiščne položaje za napad.

Prešernova se je 27. junija zbrala na Davči, v noči na 29. junij pa je od tam odšla proti Podbrdu. Tam sta se njen 1. in 3. bataljon razporedila okoli vasi, tako da sta lahko z navzkrižnim ognjem obstreljevala bunkerje, vojašnice in vhod v železniški predor proti Bohinju. Drugi bataljon pa je zasedel okolico Pe-

trovega brda, da bi od tam preprečil sovražnikov prodor iz smeri Železnikov.

Gregorčičeva in Bazoviška brigada s štabom 30. divizije sta proti Baški grapi odšli z Otlice, Kosovelova s Čepovana, »Triestina d'assalto« pa s Predmeje. Bazoviška je zjutraj 28. junija prispela v vas Pečine, kjer je ostala čez dan, zvečer pa je odšla dalje proti Baški grapi. Tudi Gregorčičeva, Kosovelova in »Triestina d'assalto« so se 28. zbrale na območju okoli Šentviške gore.

Prvi bataljon Idrijsko-tolminskega odreda je zvečer 28. junija zasedel obrambne položaje okoli Sela nad Podmelcem ter postavil več zased pri Ljubinju in proti Kneži, 2. bataljon pa je ostal na planini Lom z nalogo, da varuje prelaze čez hribe v Bohinju. Svoj težki minomet je odred postavil na strelni položaj nedaleč od Tolmina, da bi lahko obstreljeval tamkajšnje vojašnice.

Po ukazu štaba 9. korpusa naj bi se napad na železnico v Baški grapi začel ob 2.00. uri 29. junija 1944. Vendar so zaradi teme in nepoznavanja zemljišča nekatere enote zamudile, deloma pa je bila tega kriva tudi megla, ki je zaradi dežja čez dan 28. junija zastrla nižje ležeče predele. Povrh je bataljon Gradnikove brigade, ki je bil namenjen čez železnico, pri prehodu naletel na zasedo, ki jo je moral najprej prepoditi, če je hotel doseči cilj.

(nadaljevanje prihodnjici)

Sam sem bil prvič v Stražišču konec januarja 1943, ko sem v tedaj prazno vasico pripeljal oziroma vodil zasedo Šerčerjeve brigade. Ta je takrat obkoljevala Sv. Vid (Žilce).

Ko so po kapitulaciji Italije prišli Stražiščarji nazaj v svojo vas, so mednje prav redkokdaj prihajali »rajonci«. Kar naravnost povejmo, da v glavnem zato, ker vasica, taka kot je bila, požgana in revna ni mogla v materialnem pogledu kaj prida pomagati. Niti obveznic ljudskega pasojila se ni dalo pri njih vnovčiti, saj je bila revščina tako huda.

Obsodbe vredno pa je dejstvo, da med prejemniki denarnih podpor, ki so jih večkrat izplačevali v vidovsko-begunjskem oziroma kasneje v cerkniškem okolju, ni bilo nikogar iz Stražišča. Bili pa so jo potrebni (o tem deloma nepravilno razdeljevanih podporah pričajo dokumenti na Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja). So pa kmalu po požigu Stražiščarjem pomagali partizani Toneta Vidmarja-Luke.

Zato naj bo ta zapis vsaj majhen prispevek k neizpolnjenim dolgovom...

Usoda vasice Stražišče nad Cerknico

V njej se je zrcalil ves NOB

Pod Špičastim Stražiščem z nadmorsko višino 954 metrov, med Otavami in Kožljekom, leži vasica Stražišče. V krajevnem leksikonu piše, da je leta 1931 tam živelo 37 ljudi, leta 1966 pa samo še 25 – v šestih hišah. Pred vojno jih je bilo sedem. Med požganimi kraji v NOB (v občini Cerknica) ni Stražišča. Omenjen je nesrečni Osrednek, omenjen je Zibovnik, Košča-

vaščani Stražišča z otroci vred namreč veliko prispevali k skupni osvoboditvi.

Fantje iz te vasi so odhajali v vrste NOV in POS in nekateri so v bojih tudi padli: Anton Rikar-Smrekar (Štefanov) je že leta 1941 kot član NZ nosil puško (leta 1944 je bil komandant 1. bataljona Istrskega odreda in padel kot poveljnik jurišne skupine 15. brigade v noč na 1. maj 1944

prvi partizani – oboroženi, kot so bili, – da so ravbarji. Ko pa sta Vidmar in Bračič povedala, kdo so in da se borijo proti Italijanom, so jim začeli zaupati. Bračiču je izročil kar dve pištoli, ki ju je imel zakopani. Od tedaj sta prišla k njim še dostikrat.

11. februarja 1942 so, po že omenjeni partizanski akciji na železniško postajo v Verdu, Italijani pridrveli v vas in

izpuščena iz hlevov. Preden so odšli na enako delo na Kožljek, so podtaknili ogenj v vse hiše, spustili ženske, moške pa odpeljali. Prav za sluga teh žensk je, da niso pogorele vse hiše. Uspelo jim je nekaj malega pogasiti. Rešene so bile že močno ožgane. Spodnji del vasi je pogorel ves.

V internacijo so odgnali Matijo Hiti (Ta Rožanskega), Franceta Bečaja (Miškarjevega), ki se iz internacije ni več vrnil in Jožeta Bizjaka. Slednji se je decembra 1941 vrnil iz Fracije. Po povratku iz internacije je stopil v partizane, bil zajet, umrl pa je v nemški internaciji. V vasi so ostali samo še stari moški in moška mladina pod 14 let starosti ter ženske...

Stražiščarji so nadaljevali s sodelovanjem na partizanski strani. Niso nasledili belogardističnim trditvam, kot so nasledili Koželjčanje, da so te nesreče krivi partizani; ti so se sicer v precejšnji meri vključili v belo gardo.

Stražiščarji pa so nemo gledali njihovo uničeno stoletno delo in otrdeli v duši. Malokdo se je pri tem spomnil na solze, saj so jim ostala življenja. Do okupatorja so začutili še večje sovraštvo.

Med poletno ofenzivo proti partizanom Italijani v Stražišču niso imeli več kaj početi. Požgali so že vse, živine ni bilo več, moške pa so tudi spravili na »varno« (kolikor jih ni bilo že v partizanih). Ostale so še ženske. Intiharjevo Julko, ki je tedaj služila pri Švigljavih na Kožljeku, in Ivano Likar so spravili v internacijo; Ivano pravzaprav v zapor.

Na začetku ofenzive je bil mladi Ivan Likar kar s partizani, saj se je že itak mnogo zadrževal pri njih. Večkrat je hotel kar ostati, pa so ga zaradi mladosti zavrnil. Čeprav je vedel, da jim je bil potreben tudi v vasi, je bil zaradi tega žalosten. So mu pa takrat zamenjali mavzerico za malo italijansko puščico.

Ivanu Likarju in Antonu Intiharju so namreč šli belčki, ki so se sicer okrepili, na živce. S streljanjem sta se spravila nadnje, ki so bili zbrani pred šolo v Otavah. Ker so ga odkrili, so ga strašno pretepili; sicer so ga malo pred kapitulacijo Italije tudi zaprli.

Ko pa Tretja grupa odredov s približno 750 borci v noči z 18. na 19. september 1942 napadla postojanke bele garde v Menišiji, je tudi mladi Likar dobil nalogo. Bil je na »osmatračnici« in bi moral sporočiti na določeno mesto morebitne posebnosti.

Po napadu Šerčerjeve brigade na postojanko bele garde v Otavah so ukazali, da se morajo prebivalci otavskih vasi preseliti v dolino – v bližino ali v postojanko. Tako ne bi mogli več pomagati partizanom. Likarjevi so se preselili v Šivče, to je k Sv. Trojici, Mariji Hiti z družino k sorodnikom v Ponikve – h Kovačičevim, drugi pa, kamor so vedeli in znali. Stražiščarji so postali izgnanci, vas pa je bila brez žive duše. Na zidu pri Likarjevih je bilo zapisano Smrt Likarjev, kar so napisali belogardisti. Ivan je spet služil za pastirja, sedaj pri Sv. Trojici.

23. avgusta so Marijo Hiti zaprli za nekaj časa v Cerknici. To je bilo takrat, ko so belogardisti skupaj z Italijani hoteli dobiti s široko zasnovano akcijo v roke rajonske aktivistke s pomočjo znane

Stane Bizjak iz Stražišča – telefonist 1. divizije 1. slovenske artilerijske brigade (posnetek je nastal po vojni v Predosljah pri Kranju).

Francke Pikovnik-Ruske. Dogajalo pa se je to v Ponikvah.

Po kapitulaciji Italije pa so se interniranci in zaporniki vrnili domov. Vrnila sta se brata Jože in France Stražiščar, Matija Hiti, ki se je vrnil šele decembra, ter Jože Bizjak. France Bečaj je tam umrl, usoda Toneta Stražiščarja pa ni znana. Vrnili sta se tudi Julka Intihar in Ivan Likar.

Med nemško okupacijo

Oktober 1943 se je začela nemška ofenziva. Med njo je izgubil življenje aktivist Jože Stražiščar. Ko je po umikanju med ofenzivo šel proti domu, so ga med potjo videle in prijavile neke ženske. Nekdanji belogardisti, sedaj že domobranci, so šli z velikim veseljem ponj in ga 30. oktobra, morda 1. novembra 1943, ustrelili pod Kočjem v neposredni bližini Begunj. Poznali so ga po njegovi dejavnosti v letih 1941-1942. Franceta Kovača-Stražiščarja – povratnika iz italijanske internacije, pa so poslali v nemško internacijo, oziroma nekakšno prisilno delo in je moral Nemcem podkovati konje.

Hitlerju je začelo močno primanjkovati delovne sile. Zato niso več zapirali in pobijali, pač pa lovili delovno silo, tudi v Stražišču. Tako je osmega maja bil doma Ivan Likar, prišel je bil domov po skrito puško. Tedaj jim je padel v roke. Dobili so tudi Matijo Hiti. Likar je sicer pogosto prihajal domov s kakšno nalogo kot n.pr. takrat, ko je bil za vodiča bataljonu, ki je šel na rušenje proge. Likarju in Hiti ju so kot prisilne

Anton Likar-Smrekar iz Stražišča, nosilec partizanske spomenice 1941; padel je 1. maja 1944 v bojih za Šentjernej.

delavce priključili še Janeza Likarja, Ivanovega strica ter nekaj moških iz drugih vasi Menišije. Med potjo na Rakek so Ivana »pridno« pretepali. Razumljivo je, da ujetim prisilno delo ni prijalo; iz Ljubljane je skupaj s Toneom Turšičem iz Bezuljaka čez slabe tri tedne ušel Ivan. Naslednji dan je ušel še Matija Hiti. Ivan je nato nadaljeval pot v Notranjski odred. Postal je najmlajši partizan daleč naokrog. Rojen je namreč bil 27. februarja 1928. Prijavil se je za pilotsko šolo in bil v svobodni Jugoslaviji upokojen kot pilot-major. Danes živi na Rakeku. Matija se je po pobegu priključil okrajnim aktivistom.

Med Stražiščarji sta bila partizana še Pavle Hiti, Matijev brat in Ivan Intihar, ki je šel v partizane z Gorenjske. Za vsemi temi je stopil prostovoljno v NOV še mladi Stane Bizjak, rojen dober mesec pred Likarjem. Prišel je v 15. belokranjsko brigado. Ker zaradi mladosti še ni spadal pod obvezno mobilizacijo, je bil torej prostovoljec. Vsi partizani Stražiščarji so bili torej prostovoljci. Ženske so bile predvsem aktivistke; februarja 1945 so domobranci pri Sv. Trojici zajeli našo Ivano Likar. Ni se dalo skriti

Skupina borcev in aktivistov pri okrajnem odboru OF Begunje – Sv. Vid poleti 1944. Mož s kuharskim predpasnikom je Matija Hiti iz Stražišča.

ki in Kožljek. Omenjene so tudi Lešnjake s petimi hišami. Niso pa zapisana številna majhna naselja, ki so bila požgana na pol ali celo več. Niso zapisana: Zala, Štrukljeva vas, Gora, Reparje in še druga, nekoliko manj uničena. To so sicer naselja, ki so med vojno spadala v rajon (okraj) Sv. Vid – Begunje.

Znan je tudi popoln požig Kožljeka, ki so ga požgali Italijani 2. julija 1942. Stražišča pa v tem seznamu ni, čeprav je bila vasica požgana na isti dan in je v neposredni bližini Kožljeka. Tudi to vasico so Italijani požgali, najbrž kot maščevanje zaradi rešenih, sicer v internacijo poslanih Ljubljancem pri Verdu. V Knjigi Narodnoosvobodilna vojska na Slovenskem 1941-1945 sta v tej zvezi navedeni vasi Pokojišče in Zavrh. Požgani sta bili takoj po prehodu 2. grupe odredov čez progo, a že pred Kožljekom in Stražiščem. Kožljeka in Stražišča knjiga ne omenja.

Precej pozno je po sedemindesetih letih oživljati spomin na požig Stražišča. Pa vendar! Taki spomini visijo nad nami kot grozeči črn oblak. Majhnost te vasi ne bi smela odločati o tem, da bi dogodek potisnili v pozabo.

Od začetka, (od nastanka OF v teh krajih) in od nastanka Koželjskega taborišča so

med napadom na Šentjernej). O njegovi smrti se je razpisal tudi Slovenec v št. 104 leta 1944. Bil je nosilec spomenice v znani prvi izdaji; padel je mladi France Intihar (Francetov – življenje je izgubil 13. 1. 1945 pri Sv. Ani kot komandir 3. čete Notranjskega odreda); borec istega razreda Jože Bizjak pa je leta 1944 nesrečno prišel v domobranske roke, ko je obiskal domače. Umrl je v Mauthausnu.

Življenje so izgubili še aktivist Jože Stražišar (Janez-kov), mladinec Janez Korošec in France Bečaj, ki se ni vrnil iz italijanske internacije. Vsaka hiša je žalovala za enim ali za dvema domačinoma. Le za dvema v vasi se ne ve točno, (razen govoric) kako in kaj je bilo z njim.

V nasprotnih vrstah je bil eden.

Prvi stiki s partizani

Vaščani so, predvsem mladi Ivan Likar in France Intihar, partizanom nosili precejšnje količine orožja, in streliva, ko pa so partizani napravili »logor« pri Kožljeku, je mladi Likar nosil partizansko pošto v Otave celo na smučeh, s partizani pa so sodelovali tudi Tone Vidmar, Bračič, S-mič-Daki, Žan in še mnogi drugi.

Mladi Stane Bizjak se spominja, da je mislil, ko so prišli

zažgali Intiharjev skedenj. Obtožili so ga nekakšne zveze s partizani. Odpeljali so tudi več mož, brata Stražiščar celo v internacijo. Tisti čas so spoznali Novozelandca Johna Denverja-Frenka.

V času osvobojenega ozemlja na spomlad 1942 je bilo v Stražišču težko predvsem zaradi pomanjkanja hrane. Požgani vasi je pomagal otavski OF odbor in tudi partizani.

Drugi julij 1942 je bil sploh črn dan za Stražiščarje. Dan pred tem so Italijani smrtno obstrelili štirinajstletnega Janeza Korošca, ki je opazoval premike italijanske vojske. Tudi streljanje je bilo pred tem slišati. Janez se jim je preveč približal in so ga zadeli. Drugi dan so zgodaj zjutraj pridrveli v vas Italijani in signali vse vaščane na kup. Tedaj se je pripravljala neki Italijan, da bo začel streljati z mitraljezom na prihajajočega moškega. Bil je Likarjev oče, ki se je neprevidno vračal v vas. To je spravilo njegovo hčer Ivano do tega, da se je vrgla pred cev mitraljeza. S kričanjem je očeta rešila.

Nato se je vojska lotila živine v hlevih in jo postrelila. Ubili so, nekaj so jo tudi odpeljali, 30 krav, volov in prašičev. Rešena je bila samo tista živina, ki je bila pred tem

Ivan Likar iz Stražišča kot kadet vojaške akademije v Beogradu.

njeno reševanje ranjenega borca, da ne bi padel v domobranske roke. Nekaj časa je bila zaprta, nakar so jo odpeljali na prisilno delo pri gradnji utrjene linije pri Žlebiču. Tja so pripeljali tudi Ančko Mrak in Zofijo Kranjc iz Begunj. Dolžili so ju obveščevalnega dela. Vse tri so malo pred koncem vojne ušle in morda ušle smrti. Po odhodu Nemcev so jih namreč začeli pobijati domobranci.

Stražiščarji so med NOV doživeli in videli toliko smrti, da je pri njih moralo pustiti posledice. Najhuje je bilo takrat, ko so pod Špičastim Stražiščem Italijani med ofenzivo mučili in ustrelili 18 Otavcev, med njimi njihova učiteljica Mervica in Sinkovca ter znanega Franceta Popita iz otavskega odbora OF.

Alfred Grobler-Mire

Tudi Zemunci so med vojno reševali Žide

»Rešite mi sina Pavla«

Izredno pozorno sem spremljal in prebiral feljton Jaše Almulija Življenje in holokavst naših Židov, ki je izhajal dalj časa v Politiki. Tam sem prebral, da so številni naši ljudje v Srbiji nudili našim Židom zatočišča, da so jim reševali življenja tudi za ceno lastnih življenj, ne glede na grožnje s smrtjo z nemške strani.

To me je spodbudilo, da sem se spravil k temu pisanju in opisovanjem mojih Zemunk in Zemuncev, ki so med drugo svetovno vojno prav tako reševali številna življenja svojih židovskih sokrajanov – Zemuncev.

Židje so živeli v Zemunu že več kot sto let in jih je bilo okrog šeststo. Živeli so z vsemi nami v slogi in ljubezni. Bilo je tudi več mešanih zakonov.

Sploh je do vojne živel Zemun neko svoje življenje. Prebivalstvo je bilo zelo raznoliko, saj si tam našel vse: Srbe, Hrvate, Žide, Nemce, Madžare, pa tudi ljudi drugih narodnosti. Vsi smo pač živeli skupaj in nismo gledali ne na vero ne na narodnost. Otroci pravoslavni in rimokatoliški staršev so odhajali k svojim vrstnikom Židom, ob njihovih praznikih in obratno... In vse je šlo lepo

vse do tistega 6. aprila leta 1941, ko je bil bombardiran Beograd in so vkorakali Nemci.

Ko je začela vojna, nas je precejšnje število Zemuncev odšlo v bran domovine pred napadalci. Po zelo kratkem vojskovanju so se nekateri med nami vrnili na svoje domove, drugi pa so padli v ujetništvo.

Tisti, ki smo se vrnili, smo doživeli, da so poleg Nemcev prišli k nam tudi ustaši (že 17. 4. 1941). Z njihovim prihodom pa se je začel tudi teror, mučenja in ubijanja naših somoščanov.

Ko smo videli, kaj se nam obeta, smo se začeli zbirati okrog Skoja in partije. In že tiste prve dni avgusta 1941 so bili v narodnoosvobodilno gibanje vključeni tudi Židje, zlasti napredni mladinci, dijaki in študentje, pa tudi delavci. Skupaj smo sodelovali v vseh sabotažnih akcijah proti Nemcem in ustašem.

Takrat je tudi mestni komite Skoja vrnil v vrste ustaške policije tovariško Evico Frlog kot uslužbenko, tako da nas je obveščala, kdaj bodo Nemci in ustaši odhajali v akcije proti nam in kdaj bodo na vrsti aretacije.

Nekega dne, bilo je neke na začetku julija dvainštiridesetega, je prišla v našo hišo (ki je bila dotlej pribežališče preganjenih komunistov in Židov), tovarišica Evica in povedala moji teti Miri Cvijović, (ki je živela z nami), da je slišala govoriti ustaške agente, da bodo še pred koncem julija začeli zapirati zemunske Žide. Na to je sorodnica odgovorila, da bo o stvari obvestila starejše tovariše, Evici pa naročila, naj se vrne naslednjega dne, da bo dobila nadaljnja navodila. Skojevi so sprejeli sklep, da je treba iz ustaške policije nakrasti čimveč praznih propustnic in da je treba urediti po hišah baze, kamor bodo lahko namestili Žide do njihovega odhoda v sremske in kosmajске odrede.

Naslednjega dne se je vrnila Evica, vzela na znanje, kaj ji je storiti in se že čez nekaj dni vrnila s prepustnicami s pripombo, da jih več ni mogla ukrasti. Še tistega dne so se skojevi razbežali po Zemunu in porazdelili prazne izkaznice v židovske družine. Tudi sam sem prosil sorodnico, naj mi da eno kartico, da jo odnesem k našemu prijatelju dr. Klajmanu. Ko sem prišel k doktorju, ki je odvrnil, da sem prišel prepozno, ker

je dobil obvestilo, da sta bili njegova mati in sestra umorjeni v enem poljskih taborišču. Jaz sem mu na to odgovoril, da je škoda, ker noče prepustnice in da bi pač z njo lahko rešili vsaj še enega Žida. Pomolčal je za hip, kakor bi se v sebi bojeval in mi je nato pomignil, naj grem z njim. Tako sva odšla v Rajčičevo ulico, kjer je stanovala družina Belah od nedavnega. Priselili so se namreč iz Nove Pazove. Tam sva našla očeta, mamo, sestre in nekega mladeniča. Dr. Klajman jima je pojasnil namen najinega obiska in šel. Jaz pa sem se umaknil k izhodu, da bi se oni lažje odločili. Po nekaj minutah je prišel iz sobe ves v solzah gospod Belah in me kar na vratih rotil, naj mu rešimo sina Pavla, saj da so se tako dogovorili v družini. In bilo je tako. Fantu sem naročil, naj se poslovi od domačih, ker sva morala koj naprej. Potem sva odšla na ulico Sv. Nikolaja k Miri Uglješić. Tam sem v izkaznico napisal lažno ime Hilko Hilić in ponaredil podpis takratnega šefa ustaške policije. Pavla sem pustil pri Uglješićevih in odšel naprej po drugih opravkih.

V naši hiši na Gardošu je bila tudi baza za namestitev Židov. Tam so se skrivali, dokler niso šli od nas naprej: Alfred Ačka, Miro Klopfer, Majda Frojdenfeld (sošolka moje zgoraj imenovane sorodnice).

Tretja baza pa je bila pri

kotlarju Vladu Stakiću v Bežanijski ulici. Pri njem so se, če se prav spominjam, skrivali bratje Beherano in Danilo Fogl, ki so šli kasneje naprej v hišo Martine Levec, kjer je polovico prostorov zasegla nemška vojska in tja naselila oficirje. Gospodinja je svoje skrivne goste naselila na podstrešju, kjer so se uspešno skrivali celih 105 dni, dokler niso dobili zveze s Sremskim odredom.

Drugi Židje iz našega mesta niso čakali tako dolgo na odhod v naše partizanske enote in so se izognili juljskim aretacijam, pa tudi množičnemu zapiranju Zemuncev, ki ga je sovražnik izvajal v avgustu in septembru dvainštiridesetega, ko je bilo zaprtih in nato odpeljanih v koncentracijsko taborišče v Sremsko Mitrovico ter Vukovar 2500 meščanov.

Med 7591 postreljenimi in zaklanimi domoljubi v Sremski Mitrovici so bili tudi Zemunci, za Vukovar pa mi do danes še ni uspelo izvedeti, koliko jih je tam umrlo. Znan mi je le podatek, da so Zemunci po končani vojni dneve in dneve prinašali in pokopavali svoje pobite otroke tja za kapelo Hariševu na pravoslavnem pokopališču.

Iz spomina na zemunske Žide pa velja izluščiti še nekaj podatkov: med partizani jih je bilo 38, danes pa je živih še šest spomeničarjev. Ena izmed šesterice je tudi Edita Pisker, ki je zažgala prvi nemški kamion v Zemunu.

Šest družin je dobilo posmrtno spomenico za svoje padle sorodnike, ena ulic v Zemunu pa nosi ime junaške Beže Albahari, ki je umrla za posledicami mučenja ne da bi izdala imena svojih ilegalnih sodelavcev.

Življenje je bilo za vse tiste Žide, ki so se skrivali po podstrešjih in kleteh, pa tudi za njihove gostitelje na robu smrti. Vsak dan so izhajali proglasi s spiski ustreljenih Zemuncev, zraven pa opozorila, da se bo tako godilo vsakomur, ki bo skrival Žide... Pa so jih kljub temu skrivali.

Na koncu pa je treba povedati tudi žalostno dejstvo, da so bili vsi tisti Židje, ki niso imeli sreče, da bi lahko odšli k partizanom, v noči med 26. in 27. julijem dvainštiridesetega aretirani. Vso noč je bilo slišati ženski jok in vpitje otrok, ki so jih jih še vse zaspale gnali v smeri železniške postaje. Moške so pošiljali v Jasenovac, ženske in otroke pa v Staro Gradiško – kjer so jih pobili.

Tako so meščani v eni sami noči izgubili vrsto svojih prijateljev in tovarišev, v prazna stanovanja pa so se naselili ustaši, Nemci in njihovi pomagači.

»Magilo zahvale« za reševanje zemunskih židov med vojno so prejeli od Zveze židovskih občin Jugoslavije: Mirjana Uglješić-Barbulović, Martina Levec-Marković in jaz.

inž. Antun Benčević-Braca

Po koroških gozdovih

»Veliko gorja smo morali borci med NOB pretrpeti, da bi bilo našim otrokom bolje. Toda, po tolikih letih smo lahko samo razočarani, saj se bratstvo med narodi Jugoslavije krha, gospodarstvo naglo peša, med ljudmi je vse več sovraštva... Ali so naše žrtve zaman?«, mi je oni dan potožil sicer 82-letni borec Ferdo Lagoja iz Spodnjega Javorja pri Črni na Koroškem. Sam živi skromno, zadovoljno, v leseni kočici, čeprav je bila njegova življenjska pot vse prej kot lahka...

Rodil se je v Šmartnem pri Slovenj Gradcu, materi Neži Lagoja, kmečki hčeri, sicer doma iz Libeliške gore. Bil je nezakonski otrok in že pri rojstvu obsojen na trpljenje. Ko je dopolnil 6 mesecev, ga je mati dala za rejenca k neki družini. Tudi tam so bili revni, krušni oče je bil krovček; toda imeli so ga radi. Ko je Ferdo dopolnil 7 let, se je začela prva svetovna vojna. S to vojno je prišla lakota, po vojni pa španska kuga, ki je pomorila veliko ljudi – tudi Ferdove krušne starše.

Z enajstim leti se je Ferdo moral zateči na kmete in si tam služiti kruh. Spal je po hlevih, v kravjih jasliah. Vstajati je moral zgodaj, pomagati pri hlevskih opravilih, pasti živino, pomagati na polju. Ko je izpolnil 14 let, je moral s par konji na furo. Vozil je hlode s planine na žago. Kako težko je bilo delo furmana, posebno pozimi, vedo samo starejši ljudje. Ko je izpolnil 17 let, je dobil delo kot gozdni delavec pri grofu Turnu. V planinah, kjer so delali gozdni delavci, po ves teden niso šli domov. Sami so si kuhali, najpogostejše polento in črno kavo. Spali so v gozdarskih hišicah, narejenih iz smrekovega lubja. Za tako trdo življenje in delo pa so zelo slabo plačevali, včasih niso zaslužili niti za kruh.

Leta 1932 je Ferdo dobil zaposlitev pri lesnem trgovcu Čepinu. Tam je kot skladišč-

nik delal po 10 ur in prejemal plačilo 25 din na dan. Včasih je moral natovarjati tudi ponoči.

Prav v tistem času se je v Španiji bila revolucija. Ferdo se je, spodbujen zaradi vsakdanjih krivic, še z drugima dvema odločil, da se grede v Španijo borit za delavske pravice. Skupaj z Alojzom Brunkarjem in Francem Molkom so tako ilegalno prešli mejo, v Celovcu pa naj bi se priključili še ostalim prostovoljcem. V tisti ulici, kjer naj bi se zbrali, pa je poslopje nadzorovala avstrijska policija...

Takoj so jih vse aretirali in znašli so se v celovških zaporih. Jugoslovanske prostovoljce, med katerimi je bil tudi Ferdo, so poslali nazaj v Jugoslavijo. »Če bi naredil 14 plaviv, bi te še vzel na delo. Ker si pa hotel k ruderčim v Španijo, te ne vzamem nazaj v službo«, mu je rekel prejšnji delodajalec Čepin. Tako je Ferdo taval iz kraja v kraj, delal priložnostna dela; imel je tudi družino. Neki prijatelj v Avstriji pa mu je pomagal, da je v Eisenerau dobil leta 1938. delo.

Tam ga je našla tudi druga svetovna vojna. Fašisti so pobijali nedolžne ljudi, Ferdo pa se s takim načinom življenja ni strinjal. Konec leta 1943 se je vrnil v rodni kraj. Odšel je na kmete na Brinje-

vo goro in na Breznico. Tu je dobil zvezo s Flajmizovim Ferdom in Korošcem, januarja 1944 pa se je pridružil Prvem koroškemu bataljonu, ki je deloval po vsej Koroški. Marca 1944 je zbolel. Poslali so ga na Solčavsko, v premično bolnišnico, nato pa v Solčavsko četo, katere komandant je bil Drago Pohleven-Ljubljancan. V tej četi je opravljal dela intendanta. Nato je bil dodeljen h kurirjem.

Iz Solčave je vsak dan hodil na javke v Robnikovo planino. Junija 1944 so v Savinjski dolini Nemci organizirali velike hajke in takrat so se partizani morali umakniti iz Solčave. S še neko Kapeljčanko in Pepi Ledravc iz Koprivnice se je umaknil v planino. Po dveh dneh se je Ferdo odločil, da pojde k najbližjemu kmetu Majdiču po hrano. Hčerka mu je na hitro prinesla mleka in hleb koruznega kruha, posvarila pa ga je tudi pred Nemci. Hajka Nemcev je minila, partizani pa so se vrnili v dolino, razne kmetije v okolici Solčave. Ferdo je zaprosil svojega komandanta, da mu odobri, da obišče svojo ženo in otroke. Komandant Drago mu je dovolil in Ferdo se je napotil proti svojemu domu. Za popotnico mu je komandant dal 200 mark, da jih podari ženi. Ferdo je srečno prispel do svojih, toda doma je lahko bil le malo časa.

V mariborsko jetnišnico

Ko se je vračal v svojo enoto, je med Rehtom in Libučami padel v nemško zasedo. Več strojnica je bilo namerjeno na njega. Ker je bil obkrožen, mu ni preostalo drugega, kot da se jim preda. Ognjali so ga v kraj Grable, v nekdanjo holmeško šolo, v kateri je med vojno bivala policija. Po večurnem zasliševanju Ferdo ni izdal ničesar. Še isti dan so ga odgnali na holmeško železniško postajo in naprej z vlakom v Maribor. V mariborski jetnišnici ga je zasliševal gestapo več dni, potem pa so ga porabili za delovno silo. Na graščini Vilutji pri Sevnici, tam, kjer je zdaj dom ostarelih, so morali nakladati težke zaboje, ki so jih z avtom vozili v Maribor. Ferdo pa je v nekem trenutku izkoristil priložnost in pobegnil v gozd in naprej v hribe. Bežal je, kolikor so ga nesle noge. Ker je tekkel po potočku, se je rešil, saj ga psi niso zasledili. Slednjič se je zatekel k neki kmetiji, tam pa premišljeval, kako priti čez Dravo, k pohorskim partizanom.

Vsi mostovi so bili zastraženi, druge poti ni bilo. Ves čas je deževalo; nekega dne pa se je pretihotapil do drav-

skega mostu pri Vuhredu. Temno je že bilo, večina Nemcev je nekam odhajala. Stražar ga je opazil in Ferdo je komaj ušel rafalom. Zbežal je spet nazaj v hribe in nadaljeval pot proti Radljam. Padal je iz zasede v zasedo, po kmetijah pa je prosil za hrano. Končno je prišel nad Dravograd. Na poti proti Viču je v neki uti našel dve široki deski, staro sekiro in nekaj starih žeblicev. Takoj je naredil načrt, kako bo preplaval reko Dravo. Pripravil je deske in počakal noči. Tam, kjer je danes carinarna, je prečkal cesto in progo ter se podal navzdol proti Dravi. Pri vodi se je slekel in skupaj zvezal obleko, si jo nadel na ramena in se vlegel na splav. Čeprav je imel veslo, ga je v sredini Drave začelo nesti proti centrali. Z vsemi močmi je poskušal svoj splav obrniti proti drugemu koncu Drave; uspelo mu je priveslati na drugi kraj. Pri prvem kmetu Potočniku v Črneših gori je prenočil, dobil suho obleko, nato pa nadaljeval pot čez Črneško goro na Strojno in naprej v Šentanel.

Zopet med partizani

Oglasil se je tudi pri svoji družini, vendar se je bal policije. Pri kmetu Andreju so mu povedali, da se Prvi bataljon nahaja v Platu pri Predovniku. S tem koroškim bataljonom je nadaljeval pot do Solčave, zopet našel svojo četo in bil kurir. V bojih Slan-drove brigade v Savinjski dolini – vse do Mozirja – je sodelovala tudi kurirska četa, ki pa se je oktobra 1944 morala umakniti v hribe. Komandant Dragotin je tedaj naročil Ferdu, naj gre v izvidnico proti Majdiču in Martinu do Štitarja. V dobrem zakonu je tam čakal 20 minut, ko je zagledal kolono Nem-

cev. S strelom je opozoril borce v Solčavi, pri tem pa opazil, da Nemci ženejo ujetega partizana. Četa pa se je zaradi premoči umaknila, tudi sam se je zopet zatekel v gozd. K njemu so prišli tudi Ramšakovi trije sinovi, vendar so lahko samo opazovali, kako gorijo solčavske domačije. Nemci so požgali skupaj 32 hiš...

V vasi se je za tem naselil del Tomšičeve brigade. Komanda koroških borcev se je nastanila pri kmetu Bivšaku ob cesti, ki pelje v Urbanov kot, v eni izmed nepožganih hiš; od tam so v začetku novembra 1944 Ferda premestili v Koprivno, na kurirsko postajo med Golobovo in Zdovčevo mejo. Komandir te kurirske postaje je bil Franc Fortin. Živež so si kurirji morali iskati na kapleški strani – tudi tam je bilo še veliko Nemcev.

Prišla pa je pomlad 1945 in z njo maj. Ob kapitulaciji Nemcev so se morali vsi kurirji zbrati v Solčavi v sestavi Koroškega odreda. Krenili so proti Obirju in prišli do pravkar osvobojenih Sel. Dobro oboroženi so krenili naprej proti Borovljam, se združili z 2. bataljonom in s četo avstrijskih partizanov. Tu so drugi dan razoroževali dolge kolone bežečih Nemcev, pa tudi ustašev, četnikov, belogardistov. Tudi boji so bili z njimi, padlo je veliko partizanov. Ferdo se je zopet rešil – tokrat v Celovec. V Prevaljah, kjer so se zbrali vsi koroški borci, je kmalu prišlo povelje, da vsi starejši borci lahko gredo domov. Tako je bil Ferdo zopet svoboden. Najprej se je zaposlil v zadrugi Prevalje, malo pred upokojitvijo pa v zadrugi Črna. V pokoj je šel leta 1962.

Ignac Zdovec

Prešernovci v humani akciji

Ob prazniku KS Iška vas so 6. maja prešernovci skupaj s kraji v Iškem vintgarju odkrili skromno spominsko ploščo v spomin na prenos ranjencev v letu 1943 na Dolenjsko. Čeprav je bilo odkritje plošče v izredno strmem, skorja neprehodnem terenu in kar celo uro hoda iz doline, se je ob plošči zbralo 25 prešernovcev (med njimi 8 udeležencev pohoda), okoli 20 krajanov ter 25 učencev iz osnovne šole v Iškem vintgarju skupaj z učiteljico. Tu je bil tudi Jože Jakovčič, eden prenešenih ranjencev. To je sicer kraj, kjer je bila partizanska bolnišnica »Krvavice«. Ob obnovljenih objektih nekdanje bolnišnice pelje planinska

ki je vladala v vrstah in srcih partizanov v času NOB.

Nekaj besed je bilo rečenih tudi o bolnišnici »Krvavice«. Bolnišnica je kasneje dobila ime »Bercetova bolnišnica«. To je sicer prva partizanska bolnišnica, ustanovljena na tem osvobojenem ozemlju Slovenije. Ustanovil jo je Franc Berce, domačin iz Iga. Berce ni bil zdravnik, toda kot bolničar je delal vrsto let v vojaški bolnici v Beogradu, kjer se je naučil veliko koristnega.

Ze v aprilu 1942 je z domačini postavil bolnišnico v bližini Iga, kasneje pa jo je predstavil na bolj varno mesto v samem Iškem vintgarju.

jalcev. Osebe bolnišnice je spravilo na varno vse ranjence, le enega ne, ki so ga kasneje Italijani našli in ustrelili. Bolnišnico so tretji dan požgali. Kmalu je bila obnovljena a je delovala do kapitulacije Italije. Jeseni leta 1943 so zopet postavili Bercetovo bolnišnico, tokrat na Mokricu. To pa so v januarju 1944 odkrili Nemci ter ujeli sedem ranjencev, dva nepokretna pa so na licu mesta ustrelili. Po tem žalostnem dogodku te bolnišnice niso več obnovili.

Zvečer na dan praznovanja je bilo pri domu v Iškem vintgarju javna seja sveta KS Iška vas. Tu se je zbralo precejšnje število krajanov in nas, pre-

Lepo srečanje pri Peršmanu

Na tradicionalnem nedeljskem srečanju pri Peršmanu, na spominski domačiji nad Železno Kaplo na avstrijskem Koroškem, so se tokrat zbrali še v večjem številu kot prejšnja leta. Poleg številnih koroških partizanov s te in one strani meje so poleg domačih predstavnikov – Zveze koroških partizanov in številnih domačinov prišli tudi predstavniki ZZB NOV Hrvaške s predsednico RO ZZB NOV Hrvaške Borko Korač, pa predstavniki RO ZZB

NOV Slovenije s predsednikom Bojanom Polakom – Stjenko ter predstavniki narodnega sveta.

V kulturnem delu sporeda so tokrat sodelovali pevci osemletkarji iz Škocjana na Dolenjskem skupaj s svojimi harmonikarji, lep spored pa sta prispevala tudi godba na pihala iz Šmihela pri Pliberku in Pevski zbor Zarja iz Železne Kaple.

Borut Miklavčič je znanemu koroškemu partizanu Janezu Wutteju-Lucu na tem

srečanju pri Peršmanu izročil najvišje jugoslovansko odlikovanje – red bratstva in enotnosti z zlatim vencem, s katerim ga je odlikovalo predsedstvo Jugoslavije.

Med govorniki so se zvrstili Janez Wutte-Luc, Borut Miklavčič, dr. Marjan Šturm, Borko Korač in Bojan Polak, predstavnik avstrijskih borcev Štajerske in podpredsednik Zveze koroških partizanov iz Celovca, Peter Kuhar.

B. Ž.

Malo pozno, pa vendar vredno objave

Tudi tezenski borci ostro

Še na letni programski skupščini svoje občinske organizacije so borci ugotavljali, da so v občini vključeni v delegatske skupščine in razne samoupravne organe tudi tiste, ki obravnavajo problematiko SLO in DS. V občinski organizaciji in v krajevnih organizacijah je vključenih 730 članov ZB. Borci, so ugotavljali, so podprli slovensko politično vodstvo in vodstvo republiške organizacije Zveze borcev Slovenije. Zavzemajo se za federativno avnojsko Jugoslavijo, se bodo pa tudi v prihodnje borili zoper lažno solidarnost, socializacijo izgub in zameglitev odgovornosti. Glede novih zvez in alternativnih gibanj so menili, da se z njimi strinjajo, v kolikor delujejo znotraj or-

ganizacije SZDL.

Opozorili so na slab gmotni položaj nekaterih borcev, saj jih 143 sprejema stalno občinsko priznavalnino; nekateri med njimi živijo na robu existenčnega minimuma! Vsi borci so zaskrbljeni zaradi zastojanja nacionalnih odnosov v Jugoslaviji in menijo, da bo treba čimprej razprave o tej problematiki usmeriti in se dogovoriti za sodelovanje vnaprej. Glede Kosova so se zavzemali za ustvarjalni dialog in reševanje problemov. Govorili so tudi o razvijanju izročil in ugotovili, da so na tem področju dosegli viden napredek, zlasti ob širši akciji zbiranja dokumentarnega gradiva iz NOB. Borci postavljajo starejši in bila bi škoda, če bi se posamezna gradiva in

predmeti iz NOB izgubili. Marsikje je še živo forumsko delo, še vedno se dogaja, da imajo forumi eno mnenje, medtem ko je mnenje ljudi povsem drugačno... Sicer pa so bili borci deležni pohvale za angažiranost v družbenopolitičnem življenju občine in posameznih krajevnih skupnosti.

Ugotovili so, da se je tudi letos že precej ljudi prijavilo na Vlak bratstva in enotnosti v Srbijo in da bodo pred to pomembno manifestacijo bratstva in enotnosti pripravili okroglo mizo, na kateri bodo spregovorili o dosedanjem sodelovanju med slovenskimi in srbskimi občinami in o možnostih za širitev sodelovanja.

M. K.

pot, dobro obeležena od doma v Iškem vintgarju; zato je bolnišnico ne glede na strmine zelo lahko najti.

Ob odkritju plošče so učenci pod vodstvom Marije Horvat izvedli lep kulturni program, v slavnostnih besedah pa so poudarili, da iz te navidez skromne vsebine zapisa na spominski plošči vejeta vsa humanost do človeka in globoka skrb za ranjene borce,

Nova Bercetova bolnišnica je v skrajni sili lahko sprejela tudi do 80 ranjencev in bolnikov. S hrano in zdravili je bila zelo dobro oskrbovana, za kar so poskrbeli domačini v Iški vasi, na Škrilju in na Golem, za zdravila in sanitetni material pa celo ljubljanski gasilci. Še pred veliko italijansko ofenzivo julija 1942 je bolnišnico obklopo 600 Italijanov in nekaj domačih izda-

šernovcev. Pridružil se nam je tudi nekdanji komandant brigade (bil je komandant pri prenosu ranjencev) Milan Tominc. Ob tej priložnosti je odbor skupnosti Prešernove brigade podelil priznanja KS Iška vas in Janku Tavžlju za prizadevno postavljanje in odkrivanje spominske plošče ter uspešno izvedene proslave.

Lovro Korošec-Branko

V avgustu leta 1943 je Prešernova brigada (takrat Gorenjska brigada) prišla z Gorenjske po tragediji na Žirovskem vrhu – na Dolenjsko in nekaj časa ostala na Krimu. Čeprav v tem času brigada ni imela kakih večjih bojov in naporov, je bilo življenje zaradi pomanjkanja hrane in pitne vode skoraj nevzdržno. Prešernovci pa so kljub temu bili zadovoljni, saj so se otesili nepotrebne konspiracije; tu ni bilo stalne tišine, čutili so se bolj varne, saj so vsak večer lahko celo na glas zapeli, na kar na Gorenjskem niso smeli niti pomisliti.

Štirinajstdnevno bivanje v krimskih gozdovih je bilo za borce brigade sploh prava prelomnica. Prišli so v stik tudi z borci Tomšičeve, Šerčerjeve in Gradnikove brigade, kar je posebej spodbudno vplivalo na moralo in borbenost enih in drugih. Prešernova brigada je v Ustju pod Krimom prevzela 26. avgusta devet težje ranjenih in nepokretnih borcev iz partizanske bolnišnice »Krvavice«. Na preprostih improviziranih

nosilih (šotorska krila in na vsaki strani lesena lata) so ranjenci nepremično ležali pokriti z odejami in molče prenašali bolečine. Iz njihovih nemih pogledov pa se je izražalo zupanje, da bodo varno prenešeni v zaledje. Toda zanje in za borce brigade se je začela štiri dni trajajoča mučna pot. Na ramednih je bilo treba ranjence prenesti po strmih pobočjih, po ozkih in vijugastih kozjih stezah, podnevi in ponoči, v dežju in neurju, poleg sovražnikovih postojank in morebitnih sovražnikovih zased. Čez globel rečice Iška je kolona prispela na Krvavo peč, kjer je dobila še tri nepokretna ranjence. Brigada je krenila iz Krvave peči čez Bloško planoto, ki je bila pod nadzorstvom belogardističnih in italijanskih postojank proti Travnju gori, kjer so si borci nekoliko odpočili. Od tu je bilo potrebno ranjence prenesti še čez Ribniško dolino in zavarovano železniško progo Ljubljana

– Grosuplje – Kočevje, ki so jo stražili Italijani in be-

logardisti. Vse to se je dokaj srečno izteklo; le ko je kolona zavila mimo sovražnikovih postojank v Dolenjsko vasi, so Italijani začeli streljati z minometi, tako da se je ranjencem pridružilo še nekaj novih.

Pohod je bil izredno težaven, neprestano je deževalo: sprva so se nosači menjali vsake pol ure, kasneje na dvajset minut, zadnji dan pa že tudi na vsaki dve minuti. Nekateri so nosila držali privzdignjena nad rameni le na rokav, saj ramena niso zdržala od bolečin. To je bil dokaz popolne izčrpanosti. Ranjenci so po večini molčali, le tu in tam je bilo slišati stokanje ali prošnjo, če je bilo potrebno postati, popraviti položaj ranjenca ali urediti odejo in podobno. Kljub vsem težavam, trpljenju, lakoti in naporom je brigada po štirih dneh prispela v vas Podstenice na Dolenjskem, kjer je oddala ranjence. S tem je brigada uspešno opravila težavno, ali humano nalogo, ki je v marsičem zahtevala več naporov kot marsikatera bitka.

Uskladili mnenja o postavljanju pomnikov na Škofjeloškem

V občini Škofja Loka imajo domicil te enote in službe NOV in POS: Škofjeloški odred, Cankarjev bataljon, Gorenjsko vojno območje, Jurišni bataljon 31. divizije, Gorenjski odred, Prešernova brigada, 31. divizija, Okrožni odbor aktivistov OF, Odbor partizanskih tehnikov in tiskarjev in Odbor partizanskih kurirjev in VOS Gorenjske ter Koroške partizanske enote.

Predstavniki teh enot in služb so se v začetku junija sestali na seji koordinacijskega odbora, ki ji je predsedoval predsednik KO Janko Urbanc, na njej pa so ugotovili, da so bili sklepi zadnje seje konec februarja lani uresničeni na skoraj vseh področjih. Sklep pa, ki so ga sprejeli na seji odbora podpisnikov družbenega dogovora o varstvu spomenikov in drugih obeležij NOB, da se zaradi domnevne stihije in samovolje prekine z obeleževanjem zgodovinskih dogodkov

z odkrivanjem spomenikov in spominskih plošč, pa niso upoštevali. S svojim delom so odbori, še posebej Odbor skupnosti borcev Gorenjskega odreda, nadaljevali, čeprav brez soglasja pristojnega odbora podpisnikov. V prihodnje se mora vsako odkrivanje spominskih obeležij NOB legalizirati v skladu z danimi navodili, vzdrževanju postavljanih spomenikov in obeležij pa je treba nameniti več skrbi.

Na seji so tudi uskladili programe dela posameznih odborov domicilnih enot in služb NOV in POS za leto 1989, se pogovorili o poteku nastajanj monografij in organiziranju srečanj in prireditev. Sprejeli so tudi priporočilo za poimenovanje ulic in trgov po padlih borcih NOV in po enotah in službah NOV in POS.

Franč Galičič

Zbirka našla pravi dom

v okviru proslave ob 70-letnici ustanovitve KPJ – ZKJ in 50 letnici konstituiranja CK KPJ pod vodstvom Tita v Bohinjski Bistrici so 25. maja v zgornjih prostorih muzeja Tomaža Godca v tem kraju odprli posebne prostore stalne razstave »Julijske Alpe 1915 – 1917«, malega vojaškega muzeja.

V prenovljenih podstrešnih prostorih Muzeja Tomaža Godca je na ogled zbirka preko 600 raznih primerkov, slik, dokumentov, originalnih predmetov, opreme in orožja iz bojev Soške fronte v prvi svetovni vojni, katere sta že od leta 1960 začela zbirati bohinjska domačina, velika zanesenjaka Janko Stušek in Tomaž Budkovič. Oba sta poleg številnih prostih ur, narpornih pohodov in iskanj, žrtvovala tudi precejšnja denar-

na sredstva in skrbela za obnavljanje ter zaščito najdenih predmetov ter urejanje te zanimive zbirke. Najprej sta postavila zbirko v privatnih prostorih, nakar sta z nekaterimi člani društva te zbirke kar štirikrat prestavljala, dokler slednjič to dragoceno gradivo ni našlo ustrezen in strokovno urejen stalni prostor v omenjenem muzeju Tomaža Godca. Ob tem kaže povedati, da so poleg članov društva nudili pomoč tudi številni drugi občani, strokovnjaki muzealci, arhitekti, zgodovinarji, materialno pa so zbirko podprle tudi blejske, bohinjske in radovljiške delovne organizacije, Gorenjski muzej in Muzeji radovljiške občine.

Stalna razstava »Julijske Alpe 1915–1917« ima poleg velikega zgodovinskega in protivojnega pomena tudi iz-

jemen kulturni pomen, saj zelo domiselno dopolnjuje revolucionarno gradivo in druge bohinjske zbirke z ekspozitami, ki pričajo o preteklosti Bohinja in s tem poživljajo dejavnost te muzejske hiše, ki jo bodo najbrž z zanimanjem obiskovali izletniki in turisti, še posebno šolska mladina.

Organizatorjem, članom društva, predvsem pa pobudnikoma Stušku in Budkoviču, za požrtvovalno delo in vztrajnost velja še posebno priznanje. Na koncu omenimo, da so si zbirko na stalni razstavi, na dan otvoritve, poleg številnih domačinov in udeležencev jubilejnih slovesnosti, ogledali tudi najvišji predstavniki CK ZKJ, med njimi sekretar Štefan Korošec, Uglješa Uzelac, Sergej Kraigher, Lidija Sentjunc, Pepca Kardelj in drugi.

Jošt Role

Zanimanje mladih za izročila NOB mora trajati še po njihovem šolanju

Tudi občinsko združenje ZB NOV Ljutomer je imelo pred nedavnim svojo letno konferenco, na njej pa so zbrani spregovorili precej tehtnih besed. Iztočnica zanje je bilo uvodno poročilo predsednika občinskega odbora Franja Štebiha, v katerem se je dotaknil sedanjega družbenopolitičnega trenutka.

»Glavni razlog za politično nerazpoloženje v posameznih okoljih je vsekakor gospodarska kriza, zato tudi borci želimo, da bi novoizvoljenemu jugoslovanskemu vodstvu uspelo sčasoma zavreti ta negativna gibanja,« je dejal, zatem pa je sekretarka navzočim podala poročilo o delu njihovega občinskega odbora in delovnih teles. Sredstva za

zdravljenja borcev so glede na lansko leto manjša, zato je marsikateri ljutomerski borec prikrajšan, obenem pa mesta v dopolnilnem programu (prednost imajo prvoborci) ostajajo neizkoriščena. Spregovorili so tudi o skrbi za obnovo in vzdrževanje spomenikov NOB v njihovi občini, ob tem pa so se kar same po sebi nizale misli o ohranjanju in razvijanju tradicij NOB in njihovem prenašanju na mlajše rodove na sploh. Mi, borci, pogrešamo zlasti sodelovanje mladih, saj se navadno po končanem šolanju njihovo zanimanje za globlje spoznavanje pomena in vloge NOB in ljudske revolucije izgubi. Zavedamo se, da ne moremo večno vztrajati na nekaterih že stereotipnih prikazovanjih

in poudarjanjih tega obdobja, toda želimo, da se ohrani poslanstvo bojev slovenskega naroda že od marčne revolucije, slovenskih taborov pa do NOB. Še posebej je to potrebno zdaj, ko so naša avtonomnost, enakopravnost in suverenost jugoslovanskih narodov in narodnosti ogrožene, so dejali.

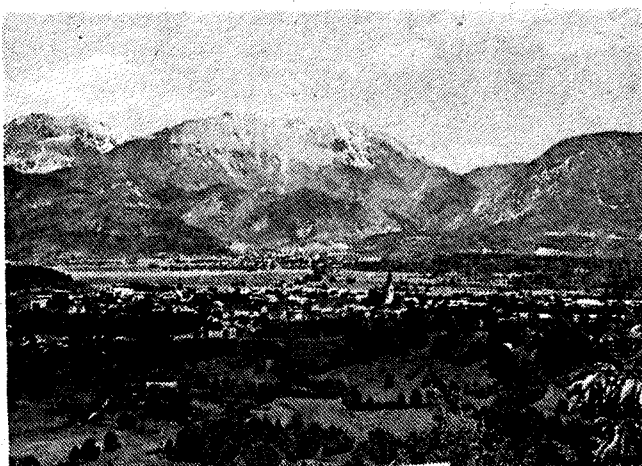
Na koncu so spregovorili še o političnem pluralizmu, o vprašanju prenove DZDL kot frontne organizacije in pomenu Združenja ZB v uresničevanju teh reform. Predvsem pa si bodo prizadevali, da bodo specifični problemi udeležencev v NOB dejansko postali tudi družbeni problemi.

M. P.

Priznanja ob dnevu borca in pohod

Vsakoletna slavnostna seja Občinskega odbora ZZGB-NOV Radovljica v počastitev dneva borca bo v petek, 30. junija dopoldne v dvorani Skupščine občine Radovljica. Ob tej priložnosti bodo podelili jubilejne nagrade in priznanja zaslužnim borcem, ki delujejo v odborih in drugih telesih občinske borčevske organizacije ter drugim organizacijam oziroma ustanovam. Na letošnji proslavi bodo prejeli za življenjske jubileje, in sicer za 75-letnico Slavko JAMAR iz Koprivnice – Gorjuše in Slavko KARIZ iz Radovljice. Za 70-letnico Marija STARE z Bleda in Janez ŠTROS iz Stare Fužine. Za 65-letnico pa: Franc GRM iz Srednje vasi v Bohinju, Jože KOSELJ iz Otočca, Mirko KOŠNIK iz Brda v Bohinju, Ludvik ŠMITEK iz Kroke, Albin POLAJNAR iz Bohinjske Bistrice, Roman URŠIČ z Bleda, Stanko VIDIC iz Srednje Dobrave in Jakob ZUPAN iz Kroke, za 60-letnico pa Vida KOČVAR iz Begunj.

Medobčinska priznanja ZZB NOV za Gorenjsko bodo prejeli: Anica SVETINA in Albin ZAVRŠNIK z Bleda, OŠ F. S. Finžgarja Lesce, OŠ A. T. Linhartar Radovljica.

ca, V. P. 1081 Radovljica in V. P. 1098 Bohinjska Bela.

★

Komisija za šport Prešernove brigade, ki jo vodi Franc ŠMIT z Bleda bo v sodelovanju z borčevsko organizacijo iz Podnarta in požrtvovalnega organizatorja Ivana ŠTULARJA-Čira, na dan borca, 4. julija organizirala rekreativno-kondicijski pohod borcev in mladine na Vodiško planino. Udeleženci pohoda se bodo zbrali v torek, 4. julija ob 8. uri pri spomeniku padlim borcem NOB na osrednjem trgu v Kropi.

Od tod se bodo vzpeli po bližnjih na Jelovico pod vodstvom vodičev do Partizanskega doma na Vodiški planini (1118 m).

Pohodnikom bodo v domu ponudili prigrizek in okrepilo. Pohod, zadržujejo organizatorji, velja kot priprava za vsakoletni pohod borcev na Triglav, ki bo 21. in 22. julija v počastitev praznika vstaje slovenskega naroda. Povratek z Vodiške planine bo po dogovoru udeležencev. Vsa dodatna pojasnila bo nudil Ivan ŠTULAR, ki je dosegljiv tudi po telefonu št. 064-70-107, Podnart.

J. R.

Petinosedemdeset let PD Idrija

Planinsko društvo Idrija praznuje letos 85-letnico obstoja, čeprav je bila med italijansko okupacijo vsaka planinska aktivnost prepovedana. Po zadnji vojni so idrijski planinci še bolj zavzeto delovali in zgradili dve postojanki; na Javorniku in Hlevišah. Veliko pozornosti so namenjali vzgoji mladih. Prav iz teh vrst so izšli priznani alpinisti, ki so se povzpeli na najvišje vrhove v Andih in Himalaji.

Tradicije NOB pa so ohranjali predvsem s spominskimi pohodi v kraje, znane iz NOB. Večji in lani že 10. planinski pohod je na Javornik, (kjer je v decembru 1943 padlo 47 borcev Gradnikove brigade). Pomemben je tudi planinski maraton Pavla do nekdanje bolnice Pavla v Trnovskem gozdu in pohod žensk ob 8. marcu na Hleviša.

Začetek praznovanja te visoke obletnice je bil v nedeljo,

18. junija, na Hlevišah, kjer je zbranim spregovorila predsednica Skupščine občine Idrije Ivica Kavčič in se jim zahvalila za njihovo vsestransko dejavnost. Sledil je pester kulturni program s sodelovanjem idrijske godbe na pihala, pevskim zborom ZŠM ter mladimi planinci.

Program praznovanja se bo še nadaljeval v tem letu.

Janez Jerman

Ali smo še družabni?

Tako bi se morali danes marsikje vprašati. Z osamljenostjo so najbolj ogroženi stari ljudje. Če se pogovarjamo z ostarelimi, predvsem vdovci in vdovami, tožijo, da jim manjka nekdo, s komer bi se pogovarjali, jim potožili svoje težave, ki jih v jeseni življenja ni malo. Marsikdo pravi: Vsega imam dovolj, nič mi ne manjka, pa vseeno nisem tako vesel kot nekoč. Imamo »ta mlade« pri hiši. Ne rečem, da niso dobri. Pa vendar, oni imajo svoje pogovore in probleme, v katere se starim ne pustijo vtikati, češ, ste starokopitni. O tem, kako je bilo nekoč, nočejo slišati in na to ne dajo nič. Imajo svoj pogled na svet, svoja stališča, ljubijo tisto, kar je nam starim tuje, kar je moderno. Skratka, naših težav ne razumejo...

Tega se dobro zaveda Društvo upokojenecv Mislinja. Skrbi, da bi se upokojenici čim bolj pogosto srečevali ob raznih priložnostih, kot so silvestrovanje, pustovanje, dan žena, na izletih in drugih srečanjih. V ta namen so preuredili in opremili zadržno dvorano v Šentilju, ki služi tudi za svatbe in sedmine. Za konference in množične prireditve pa so se posluževali večje dvorane trgovine Merx v Mislinji. Tam je bilo tudi srečanje za dan žena. Povabljene so bile vse žene, posebno upokojenke in kmečke žene.

Adolf Ankon

Ob obletnici Skupnosti Goriškega vojnega področja

Lepi trenutki v Bukovici

Sedemindvajsetega maja so borke in borci Skupnosti Goriškega vojnega področja praznovali svojo 45-letnico ustanovitve. Praznovali smo v Bukovici pri Volčji dragi. Lep in sončen dan je privabil veliko število bork in borcev. Zbora so se udeležili predstavniki domicilnih občin in delovnih organizacij, ki so podelili potronat posameznim dejavnostim KGVP.

V slavnostnem programu so nastopali učenci in učenke osnovne šole 9. korpusa iz Nove Gorice z recitacijami, mešani pevski zbor iz Šempasa je izvajal narodne in partizanske pesmi, zatem pa je nekaj besed o nastanku, delu in bojih enot Komande goriškega vojnega področja spregovoril nekdanji komandant Karlo Kumše-Tomaž.

Po rednem občnem zboru, ki je potekal po programu, so se borke in borci z gosti in ostalimi udeleženci zbora skupinsko slikali. Ostal bo lep spomin na prireditve in številno udeležbo ob visokem jubileju. Sledilo je organizirano tovariško srečanje s pesmijo in plesom. Nekaj prijetnih uric in trenutkov v lepem in prijetnem okolju je zabeleženih v beležnico spominov.

Radi bi obvestili vse, ki so se skupinsko slikali, da so slike 15 x 10 cm v barvah zelo uspele. Vsakdo, ki bi rad slike dobil za lastno uporabo, jih lahko naroči na naslov: Skupnost borcev Komande Goriškega vojnega področja, Kidričeva 9, Nova Gorica. Slike bo vsak plačal na krajevni pošti po povzetju. Cena enega posnetka in poštnina je 15.000 din. Naročilo pošljite do 10. 7. 1989.

OS KGVP

Kaj so rekli gubčevci o razmerah v državi

Še aprila so se v Mariboru zbrali gubčevci iz Podravja, Koroške in Pomurja na svojem občnem zboru. Odločno so spregovorili o sedanjih razmerah v Sloveniji in Jugoslaviji. Predsednik odbora Gubčeve brigade Milan Zorec je v svojem poročilu orisal dela zadnjega leta in opozoril na razmere, v katerih smo se znašli v Sloveniji ter Jugoslaviji. Vrsta grozljivih obtožb, so poudarili, je skalila odnose med narodi v Jugoslaviji in ogroža tradicionalne vezi, da bodo to škodo le z največjimi prizadevanji komaj še popravili. Kaj pomenijo vsi napadi

na Slovenijo, neresnične obtožbe in pozivi, da je treba zatreti kontrarevolucijo, pozivi za zamenjavo vodstva Slovenije? To in še marsikaj, kar se godi v Jugoslaviji, so bila vprašanja, ki so si jih zastavljali. Sprejeli so resolucijo, v kateri so poudarili, da so za razvito samoupravno socialistično družbo in pluralistično demokracijo v SZDL, za svobodne, neposredne in tajne volitve na vseh ravneh, za dosledno spoštovanje človekovih pravic in svobod ter za polno enakopravnost razvoja vseh narodov in narodnosti.

Protestirali so proti izsiljevanju, spremembam nekaterih temeljnih določb veljavne ustave in zahtevali, da se v novi slovenski ustavi natančno določita še vedno veljavne pravice do samoodločbe ter odcepitve in načelo konsenza za vsa življenjsko pomembna vprašanja slovenskega naroda in pogojev življenja v federaciji z drugimi narodi Jugoslavije.

Zahtevali pa so tudi pripravo sodobne vsebine dela in ciljev za prihodnje delovanje neuvršenih, pri čemer se Jugoslavija ne sme oddaljevati od Evrope.

M. K.

Tretji Barletov memorial

Cerklje na Gorenjskem – Gasilsko društvo Cerklje je organiziralo 24. junija s pomočjo krajevnih skupnosti Cerklje, Poženik, Grad in Šenturška gora ter Občinske gasilske zveze Kranj 3. Barletov memorial za prehodni pokal v spomin na

slavnega rojaka **Frana Barleta**, ustanovitelja gasilstva na Slovenskem.

Na memorialu so tekmovali v kategorijah pionirjev in članov. Pionirsko ekipo je sestavljalo devet tekmovalcev, člansko pa pet. Tekmovanje je bilo

na zadržnem dvorišču, začelo pa se je ob 15. uri. Lanska zmagovalca sta pri pionirjih ekipa Cerkelj, pri članih pa ekipa GD Hotemaže, prehodni pokal za največ načrpane vode pa je osvojila ekipa GD Besnica.

Janez Kuhar

Trening in preizkus tekaške proge za super-maraton

V spomin na prešernovce

Zamisli, da bi tudi v Sloveniji vpeljali super maraton, je še vedno v zasnovi. Ker so priprave za tako izvedbo zahtevne, kandidatov pa je malo, poborniki le skušajo pripraviti trening teka na sam dan obletnice ustanovitve 7. SNOUB France Prešeren leta 1943. Ob tej obletnici je vsako leto 12. julija v vojašnici Stane Žagar v Kranju, kjer enota nadaljuje tradicijo te brigade, srečanje še preživeli prešernovcev z vojniki in starešinami.

Kandidat, ki bi bil priprav-

ljen teči (od Kranja do Vrbe in nazaj) 60 kilometrov in ki bi štartal v Kranju med 4. in 5. uro, je Stane Konstantin, 70-letni inženir in borec gorenjskih enot.

Kandidata, ki bi tekla 30 kilometrov s startom v Vrbi med 6. in 7. uro, pa sta Srečko Mesarič, borec brigade, ustanovljene v ZSSR, in Stane Bobek-Miha, borec Prešernove brigade; štartala bi 12. 7. 1989 med 6. in 7. uro v Vrbi.

Pokroviteljstvo nad tekmo naj bi prevzela Gorenjska obrt-

na zadruga Kranj, Likozarjeva 1. To častno poslanstvo bi pripadalo Obrtni zadrugi zato, ker je bilo v slavni 7. SNOUB France Prešeren zastopanih največ obrtnikov najrazličnejših strok in kmetovalcev.

Tekači naj bi skupaj pritekli ob 10. uri v kasarno Staneta Žagarja, kjer bi se udeležili proslave in predali transirano progo mlajšim rodovom, vojakom, mladincem in ostalim športnim zagnancem supermaratona.

Stane Bobek

Dolga seja hrvaškega borčevskega predsedstva

Distancirali so se od Pekićevih izvajanj

Minula seja predsedstva hrvaške borčevske organizacije je trajala kar nekaj ur, na njej pa so se med drugim sklenili tudi javno opredeliti zoper nedavno izstopanje Dušana Pekića na zveznem borčevskem predsedstvu, kjer je dejal, da bo ZZB NOVJ v primeru, če ZKJ na svojem izrednem kongresu ne bo dosegla enotnosti, »definirala svoj samostojni program boja za SFRJ, za ohranitev in nadaljnji razvoj temeljnih izročil naše revolucije,« in da bo nadaljevala boj za oblikovanje »nove ZKJ ali KPJ, ki ne bo obremenjena s šibkostmi sedanje ZKJ.«

Na hrvaškem borčevskem predsedstvu so Pekiću zamerili predvsem to, ker je dejal, da predsedstvo hrvaške borčevske organizacije ni podprlo izrednih ukrepov na Kosovu, ampak »stališča svojega

sindikata in socialistične zveze, ki sta te ukrepe grajala.«

Ugotavljali so, da ni bilo prvič, da je njihov predstavnik – delegat Pekić nastopal s stališči, ki so bila nasprotna stališčem njegove baze, oziroma ZZB NOV Hrvaške; med drugim so omenjali njegovo oceno stališč hrvaških borcev o dogajanjih v Črni gori in Vojvodini. Označil jih je za »stališča hrvaških hegemonistov in nacionalistov.« Podobno so Pekiću očitali tudi vrsto javnih nastopov in nekatere intervjuje, v katerih se je lotil vodstev BiH, Hrvaške in Slovenije; spraševali so ga, v čigavem imenu je tako govoril.

Pekić se je na vse to zagovarjal, da je pač član zveznega borčevskega predsedstva in da bi se o njegovem početju pač moralo razpravljati v zveznem organu...

Omenjeni hrvaški delegat seveda ni kdorsibodi, je znana javna osebnost, zato pač tembolj odmevajo besede, ki jih izreka v imenu hrvaške borčevske organizacije, oziroma, kritike, ki jih vsiplje nanjo. Tako je tudi na zadnji seji predsedstva ZZB NOV Hrvaške Pekić tovarišem očital, da niso nikoli dali na dnevni red »kosovske drame« in da nikoli niso javno obsodili Horvatove knjige o Kosovu ter nastopov Enverja Šehovića, delegata Hrvaške v CK ZKJ. Nekateri so zahtevali, naj se Pekića kot delegata odpokliče, ker da so tako zahtevale njihove baze, drugi so zahtevali stenogram iz sej, da se bo videlo, kaj je mož dejansko rekel in česa ni, tretji pa so menili, da bi morali odpreti razpravo o vse pogostejših klevetah na račun Josipa Broza Tita.

A. J.

Pogovor z Dušanom Marinškom, ki raziskuje inovacije v NOB

Iz nuje in stiske porojene ideje

Tovariš Marinšek, kako ste sploh prišli na idejo, da bi poiskali inovacije, nastale v času vojne in to – med partizani?

Pred koncem vojne sem bil komisar Inženirske brigade 7. korpusa NOV Jugoslavije, v katere sestavo so delovale vse delavnice na Notranjskem, Dolenjskem in Beli krajini. Po odhodu iz JLA sem bil več kot trideset let menadžer na področju raziskovalne dejavnosti. Zaposlen sem bil kot direktor tekstilnega inštituta v Mariboru, višji svetovalec sklada Borisa Kidriča in Raziskovalne skupnosti Slovenije ter v Ljubljanski banki – združeni banki kot svetovalec na področju financiranja prenove raziskovalnih dosežkov – inovacij v proizvodnji (znotraj sistema Ljubljanske banke in Raziskovalne skupnosti Slovenije). Sem tudi avtor tega sistema, ki še danes uspešno opravlja svojo vlogo.

V obdobju 1977–1984 sem idejno zasnoval in pripravil osem razstav o dosežkih raziskovalne dejavnosti v Sloveniji. Rezultati inovacij so bili s finančno pomočjo Ljubljanske banke in Raziskovalne skupnosti Slovenije uvedeni v proizvodnjo ali kako drugače v družbeno prakso. Ena teh razstav je bila posvečena rezultatom inventivne dejavnosti – domiselnosti v narodnoosvobodilnem boju v Sloveniji, kot posledici inovacijskih potreb v boju s tehnično dobro opremljenim sovražnikom.

Ta razstava z naslovom Inovacije v NOB je bila prikazana 11. aprila 1980 v Ljubljani v razstavnem prostoru Iskre na Trgu revolucije, pa v Celju, Mariboru, Novi Gorici in Kočevju. Posvečena je bila največjemu pobudniku inventivno-inovacijske dejavnosti med NOB in povojnem obdobju Boris Kidrič,

izredno veliko število obiskovalcev, ki so posebno poudarili izvirnost tematike in vsebine. Ugotovljeno je bilo tudi, da tovrstnih razstav, s tako tematiko, še niso prirejali nikjer v Jugoslaviji, niti ni znano, da bi katerokoli odporniško gibanje na svetu tako prikazalo svojo inventivno dejavnost.

se ta tematika monografsko obdelala in pripravi po metodologiji, ki velja za podobne publikacije »Knjižnice NOB in POS«. Imenovala je tudi mentorja izrednega profesorja na FSPN Univerze v Ljubljani – Zdravka Klanjščka.

Program raziskovalne naloge je sprejel tudi Koordina-

ra novih vprašanj in seznam inovacij, ki jih je treba obdelati, je čedalje večji. Vse kaže, da je bila med NOB takšna dejavnost zelo razširjena in da bo potrebno še precej dela, da bi nalogo ustrezno zaključili in v njo zajeli vse ugotovljive oblike inovacij.

V poglavju »Začetki inventivne dejavnosti leta 1941, z ustanovitvijo matičnega odbora OF inženirjev in tehnikov v Ljubljani« so zbrani le podatki iz literature, manjka pa še mnogo podatkov, ki bi jih morali zbrati od še živih iniciatorjev in konkretnih izvajalcev – inovatorjev. Želimo pač najavtentičnejše po-

letih pred in po kapitulaciji Italije« so deloma zbrani podatki, ki bi jih bilo treba še podrobno dopolniti s podatki udeležencev v teh delavnicah. Dosedanji opis teh delavnic je napravljen le na podlagi podatkov literature in iz podatkov nekaterih muzejev.

V poglavju »Inovacije po panogah« z opisom posamezne inovacije je gradivo le deloma zbrano. Uporabljeni so bili podatki, ki so bili zbrani ob razstavi, leta 1980 in iz muzejskih kartotek. Ti podatki pa niso dovolj, če bi želeli odgovoriti na vprašanja, ki smo si jih postavili v programu naloge. Fotografiska dokumentacija je le deloma zbrana. Nekaj muzejskih eksponatov inovacij imamo že slikanih, kar želimo še dopolniti, poiskati tudi druge vi- re, ki so pri posameznih partizanih, ki so delali v delavnicah ali pri drugih zbirateljih. Seveda si pri tem pomagamo z bogato fotodokumentacijo Muzeja revolucije Slovenije v Ljubljani.

Od vseh proizvodnih panog, ki jih zajema to poglavje naloge, je najboljše in najpopolnejše obdelano področje oskrbe z električno energijo, izdelki radijskih delavnic in sistem radijskih zvez.

Za vsa druga področja imamo evidentirane le posamezne inovacije, ki pa še ne predstavljajo zadostnih podatkov, ne po številu tudi ne po avtentičnih podatkih, ki bi bili primerni za objavo. Vse to delo želi naš tim opraviti – zbrati in analitično obdelati do konca prihodnjega leta. Za to je potrebno tudi veliko terenskega dela.

Da bi tako zahtevno nalogo čim bolj opravil, želi naš tim dobiti tudi izvirne podatke od še živih tovarišev in tovarišev, ki so kreirali ali izdelovali kakršnekoli predmete za našo avnojsko ali civilno oblast med NOB. Podatki naj bi po možnosti vsebovali vse točke, ki jih predvidevamo v našem programu naloge, zajete v poglavju »Opis posamezne inovacije«. Seveda so ob tem zaželeni tudi fotografije predmeta – inovacije in okolja, kjer je le-ta nastala.

Poleg predmetov moramo upoštevati tudi tehnologijo izdelave, ki je bila v večih primerih še pomembnejša od samega predmeta.

Tovarišice in tovariši, naš tim vas prosi, da sodelujete pri tej raziskovalni nalogi – tako pomembni monografski obdelavi vsi, ki vam je karkoli znano o inventivni dejavnosti med NOB, kot predvideva program. Le tako bodo lahko vse ugotovitve v tej raziskovalni nalogi dale dokumentiran pregled izvirnih zamisli partizanske ustvarjalnosti tudi na tem področju.

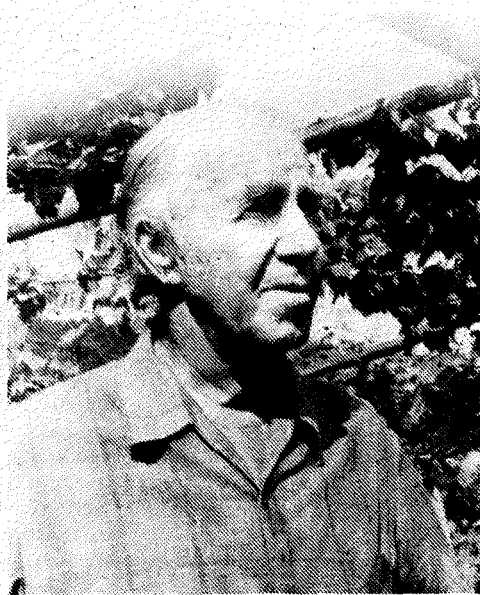
Rad bi še enkrat poudaril, da bodo rezultati naloge edinstven prikaz take dejavnosti v kakem odporniškem gibanju na svetu. Predvidevam, da bodo rezultati te raziskave objavljeni tudi v posebni knjigi v okviru knjižnice NOB pri RO ZZB Slovenije, kot je bilo prvotno zamišljeno.

Prispevke, prosimo, pošljite na naslov: **Muzej ljudske revolucije Slovenije** (za inovacijo v NOB), Celovška 23, 61000 Ljubljana.

A. J.

Dušan Marinšek-Silni

Avgust Pogačnik, po katerem so se imenovala delavnice »Gustl« v Ceremošnjah in Stari gori.

Po tej razstavi ste dobili številne pohvale in spodbudo za nadaljevanje raziskovanja tega dela narodnoosvobodilnega boja, oziroma tistega njegovega dela, ki je bil vsestransko potreben najrazličnejšim drugim službam in oddelkom NOV in POS. Kako pa se je vaše delo nadaljevalo?

Iz knjige vtisov z razstave in pogovorov z družbenopolitično angažiranimi ljudmi ter strokovnjaki s področja tehničnih ved ter družboslovja sem dobil predlog, naj razstavo in drugo gradivo, ki je še eventuelno na razpolgo, raziščem, strokovno obdelam in dokumentiram v okviru raz-

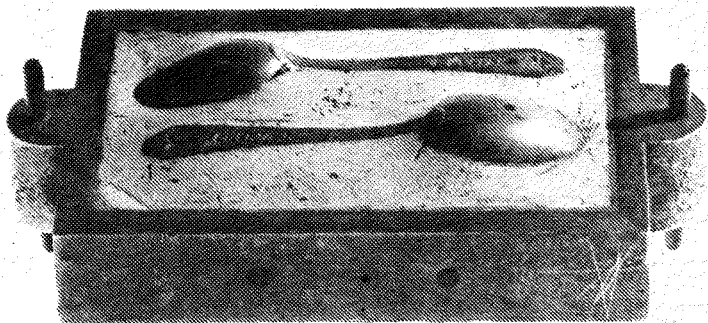
cijski odbor družbenega dogovora o inovacijah, leta 1985 in predsedstvo Raziskovalne skupnosti Slovenije leta 1986. Nalogo je verificiral tudi odbor za splošno ljudsko obrambo in družbeno samozasščito pri RSS, leta 1987. Tudi zveza društev izumiteljev in avtorjev tehničnih izboljšav Slovenije je potrdila program, enkrat kot NOVUM, Center za tehnološke inovacije.

Kako pa je s financiranjem?

Vsi navedeni so s simboličnimi minimalnimi sredstvi omogočili le vzdrževanje poteka raziskave, ne pa dejan-

datke, ki pa jih lahko da in opiše le živa priča.

V drugem poglavju »Organizacija delavnic na terenu za potrebe partizanskih enot po

Kalup za partizanske žlice, ki so jih izdelovali iz letalskega aluminija

driču, tako kot vse razstave v tem ciklusu.

Na razstavi je bilo prikazanih 60 inovacij – predmetov, načrtov, skic in fotografij o inovacijski inventivni dejavnosti in okolju, v katerem so nastajale v času narodnoosvobodilnega boja slovenskega naroda.

Vsi prikazani izdelki partizanskih delavnic so med bojem ter v težkih materialnih razmerah predstavljali izvirno partizansko inovacijo.

Namen razstave je bil tudi prikaz inovacij iz časa NOB, kot spodbudo, kako je mogoče koristno uporabiti izkušnje pri nadaljnjem razvijanju in iskanju materialnih ter drugih sredstev na lastnem ozemlju v morebitni obrambni vojni.

V krajih, kjer je bila razstava prikazana, jo je obiskalo

skovalne naloge, prek Raziskovalne skupnosti Slovenije. Rezultati te raziskave pa naj bi bili po oceni objavljeni v posebni knjigi. Za primer naj bi mi služila knjiga »Slovenska partizanska plačilna sredstva« avtorja Petra Kosa, ki jo je izdala Narodna banka Slovenije leta 1977.

Z raziskovalnim delom sem začel sam, brez kakršnekoli zagotovitve za kritje stroškov. Izhodišče za program raziskovalne naloge je bila razstava »Inovacije v NOB«, katere pokrovitelj je bil Republiški odbor ZZB NOV Slovenije.

Idejo o programu sem predložil komisiji za zgodovino pri republiškem odboru Zveze združenj borcev NOV Slovenije; ta je idejo sprejela že leta 1984 s predlogom, da

sko financiranje. Največji prispevek je dala Raziskovalna skupnost Slovenije, ki je nalogo uvrstila v svoj program in odobrila za delo 100 raziskovalnih ur. To pomeni komaj pol meseca dela enega raziskovalca, kar pove za kakšno količino ur ni mogoče doseči nekih obsežnejših rezultatov. Pri tem pa ni upoštevano tudi terensko delo. Predvideno je, da bi bili stroški za to nalogo minimalni. Predstavljali bi višino stroškov enega in pol redno zaposlenega raziskovalca za celotni tim. Pri tem niso upoštevani materialni in potni stroški.

In kako ste zadovoljni z opravljenim delom?

Dosedanje delo nam kaže, da je bila opredelitev naloge v začetku raziskovanja pravilna. Čedalje več se nam odpi-

SALONIT ANHOVO

OB DNEVU BORCA
PRISRČNE
ČESTITKE
DELOVNIM
LJUDEM,
POSLOVNIM
PRIJATELJEM,
PREDVSEM PA
BORCEM.

Karoserist iz Maribora se usmerja v proizvodnjo specialnih vozil

Samostojnost ob navezanosti na velikana

Mariborski Karoserist, tovarna specialnih cestnih vozil, ki ima 270 zaposlenih, se redno predstavlja na kranjskem sejmu civilne zaščite in vsakič dobiva priznanja za predstavljene izdelke. Letos so dobili zlato medaljo za kakovost za gasilsko vozilo na šasiji tam 260 T 26, vozilo za gašenje z vodo, peno in prahom. Poleg tega so se v Karoseristu odločili predstaviti še tehnično gasilsko vozilo (za tehnično reševanje), gasilsko cisterno in malo orodno vozilo.

Gasilska vozila so tudi glavni del proizvodnega programa Karoserista, čeprav jih na leto izdelajo le približno 200 različnih tipov in velikosti, skupaj pa na leto proizvedejo 1.200 do 1.300 vozil – karoserij na šasijah mariborskega giganta Tovarne avtomobilov in motorjev.

V Jugoslaviji sta dva proizvajalca gasilskih vozil, in deset do petnajst takšnih, ki proizvajajo specialna vozila za druge namene, je povedal **Srečko Tancer**, direktor mariborskega Karoserista. Konkurenca na domačem trgu je torej velika, kupci pa vse »siriromašnejši«, zato prodaja že nekaj časa stagnira oziroma upada. Kako gospodarijo v Karoseristu v teh kriznih časih, ki so posebej hudi za majhne delovne organizacije, ki v preteklosti niso bile toliko jasnovodne, da bi same začele razvijati svojo proizvodnjo, se boriti za kupce izven domačih meja, smo se pogovarjali s Srečkom Tancerjem, direktorjem Karoserista.

Usodna navezanost na Tam?

»V glavnem vse karoserije in vse specialne nadgradnje v 90 odstotkih gradimo na šasijah iz proizvodnega progra-

ma mariborskega Tama. Ne bi rekel, da smo nanj usodno navezani, res pa je, da smo doslej vse posle opravljali preko Tamovih služb. Tega ne bi mogel imenovati niti odvisnost, saj si prizadevamo biti samostojen partner in ob tem vzporedno graditi tudi svojo, samostojno vejo proizvodnje. Res pa je tudi, da postavlja zakon o podjetjih pred nas nove naloge, za katere še ne vemo, ali jim bomo

pojavljajo v svetu, ker jih potrebujejo nove okoliščine človekove zavesti o varovanju okolja.

»Tu vidimo priložnost. Pri nas ta vrsta proizvodnje še ni razvita, pa tudi v svetu se komaj uveljavlja. Zdaj, ko je začela prodaja na domačem trgu upadati, smo se usmerili na avstrijsko in zahodnonemško tržišče. Sodelujemo z dvema tujima partnerjema:

teresirana za kooperantsko sodelovanje: kupujemo posamezne elemente, za tujega partnerja pa opravljamo tudi določene proizvodne elemente, torej ne gre za čisti lonarbajt,« je povedal Srečko Tancer.

Za znanega kupca

Proizvodni program karoserista je maloserijski – proizvajajo karoserije za vozila, ki jih dela Tam, to so tako

kupca (na primer za kmetijstvo, živinorejo). Izdelujejo tudi reportažna vozila za potrebe RTV in vozila za potrebe trgovskih organizacij, za prevoz raznovrstnega blaga – konfekcije, blaga na paletah... V proizvodnem programu Karoserista so tudi vozila za prevoz denarja in dragocenosti, prilagajajo pa se tudi željam kupcev. Delali so na primer potujoče prodajalne, a zdaj, ko je vse manj

vozila in iz teh izpeljana varnostna vozila. Na tem področju smo eden najvidnejših jugoslovanskih proizvajalcev tako po kakovosti kot po količini; proizvajamo približno 80 različnih tipov vozil. Toda to je proizvodnja s pogodbo – za znanega kupca. Proizvodnja gasilskih vozil je pri Karoseristu stekla pred devetimi leti, toda danes nam velike probleme povzroča inflacija. Po zaključnem računu za lansko leto smo sicer zabeležili izgubo, ki pa smo jo pokrili z revalorizacijskimi obrestmi. Ni še bilo izgube na substanci, a za letos, čeprav polletnih rezultatov še nimam, ne kaže rožnato. Fizični obseg proizvodnje je v zadnjem letu upadel za 20 odstotkov,« pojasnjuje Srečko Tancer.

V Karoseristu skušajo ta »primanjkljaj« ublažiti s prenosom dela proizvodnje iz Avtoradgone, gre za proizvodnjo kombibusov in kombifurgonov. Problematični pa so roki proizvodnje, saj je tudi Karoserist odvisen od množice kooperantov, ki imajo večinoma monopolni položaj. Ciklus proizvodnje sicer skušajo čimbolj skrajšati; zdaj se dogaja, da proizvedejo karoserijo v krajšem času kot nekatere pomembne sestavne dele. Zato morajo nekatere vrste agregatov imeti v zalogi, te pa bremenijo poslovanje.

Pomanjkanje strokovnjakov

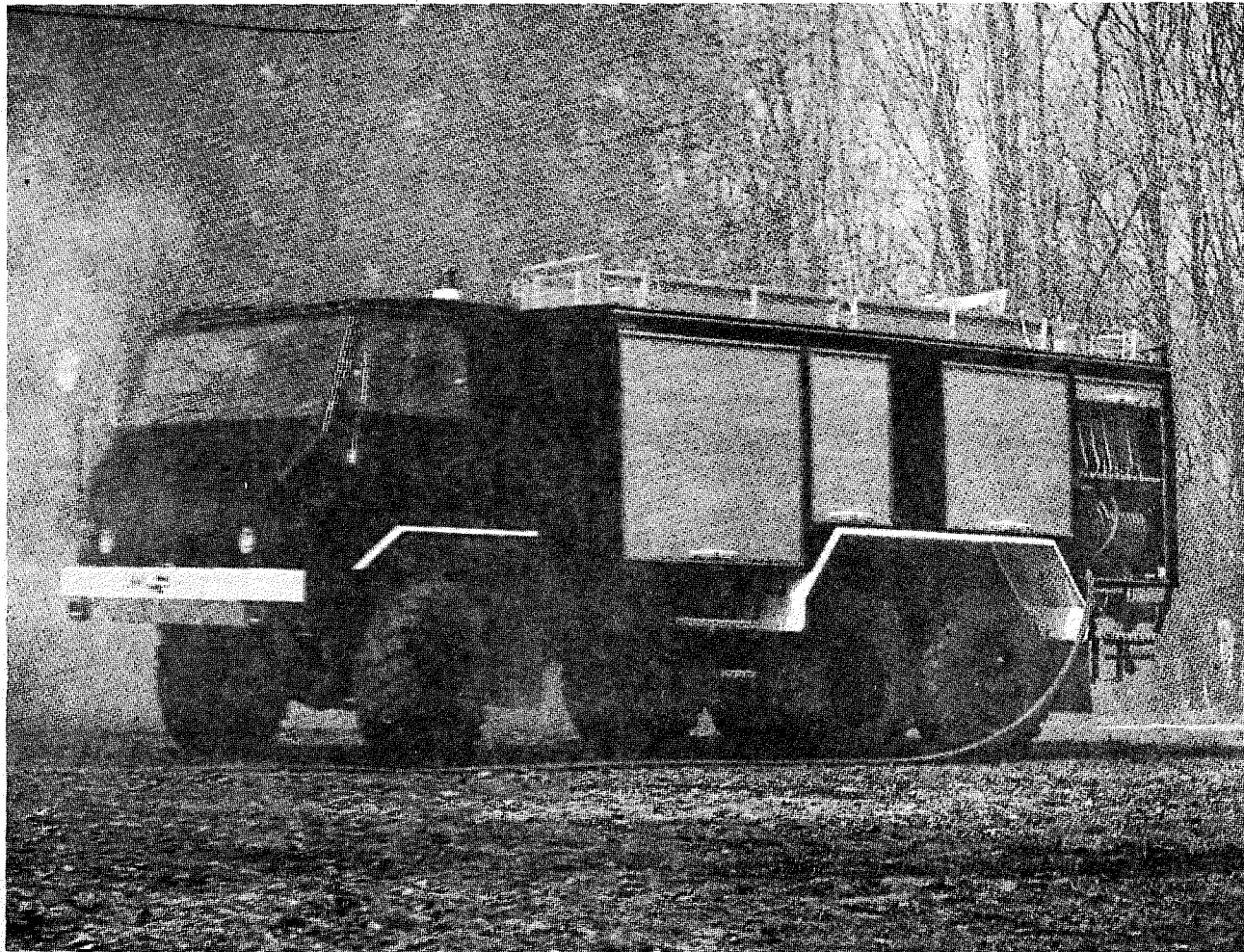
Želja po razvijanju proizvodnje je sicer eno, drugo pa so možnosti. Pozna se nam, da nimamo pravih strokovnjakov, primanjkuje predvsem inženirjev in diplomiranih inženirjev strojno-tehničnih usmeritev, pa tudi osebni dohodki so v naši stroki neprivlačno nizki. Doslej smo se tudi na tem področju preveč ali veliko preveč naslanjali na Tamove službe. Kljub temu zdaj razvijamo projekt turističnega vlaka. Tu vidimo možnost, saj se tudi pri nas vse bolj sklicujemo na razvijanje turizma, a dvomim, da bomo prodali več kot pet kompozicij,« pojasnjuje Srečko Tancer.

Turistični vlak sicer ni izvirna Karoseristova ideja, je pa pri nas novost. V Karoseristu so ga zasnovali na traktorski vleki v obliki lokomotive z nekaj vagoni za prevoz potnikov.

Kljub temu pa vidijo v Karoseristu dolgoročne možnosti na področju proizvodnje vozil, ki služijo varovanju narave. Gre za gasilska vozila za reševanje, na primer pri zaščiti voda, nasploh okolja ob raznih ekoloških nesrečah – razlitjih raznih nevarnih, strupenih snovi.

M. Kos

Irena Ferluga

povsem kos. Dediščina, da smo bili leta in leta Tamov satelit, nesporno pušča posledice,« meni Srečko Tancer.

Zato namenjajo v Karoseristu veliko pozornosti razvoju. Razvoju vozil, ki jih že proizvajajo in takšnih, ki se

avstrijskim Rosenbauerjem in nemškim Zieglerjem. A ni lahko prodati na tuj trg, kjer je velika konkurenca, zelo razvita spremljajoča industrija za posamezne elemente, pri nas pa moraš vse razvijati sam. Za zdaj smo dosegli le to, da sta tuja partnerja zain-

imenovani cestarji – vozila za razna vzdrževalna dela na terenu, ki jih potrebujejo gradbeniki, poštarji, elektrodistribucijske službe. Teh proizvedejo na leto okoli 800. Proizvajajo male serije vozil za potrebe komunalcev in specialna vozila za znanega

denarja, je tudi vse manj posebnih naročil. Karoseristovo znamko nosijo tudi na primer potujoče knjižnice, potujoči fluorografi...

»Glavni program, ki ga želimo razvijati tudi v prihodnje, pa so specialna gasilska

V Mariboru se pripravljajo na prireditve Festivala Kurirček

V Mariboru se je sestal izvršni odbor Festivala Kurirček in skupaj s predstavniki ustanovitelja ZZB NOV in s podpisniki družbenega dogovora o organiziranosti in uresničevanju dejavnosti Festivala Kurirček razpravljali o letošnjem programu, katerega sklepne prireditve se bodo odvijale od 6. do 9. decembra letos v Mariboru.

Član sveta Festivala Kurirček, polkovnik Jože Lipnik, je poslal izvršnemu odboru pisni predlog, po katerem naj bi se 27. Festival Kurirček za en dan podaljšal ter da bi na ta dan organizirali posvetovanje na temo **Kultura v JLA**. V razpravi so ugotovili, da tega programa tako ne bi kazalo spreminjati, saj bi tako

bili istega dne kar dve posvetovanji z bolj ali manj istimi udeleženci. Sklenili pa so, da se posvetovanje na predlagano temo izvedbe ob 27. FK, prvega dne festivala. Letos bodo organizirali strokovno posvetovanje o sodobni mladinski poeziji po drugi svetovni vojni, na katerem bo sodelovalo 12 referentov in 8 koreferentov iz vseh republik in pokrajin.

Na 27. FK bodo organizirali za šolsko mladino, vojaše in za druge občane literarna srečanja, na katerih bodo nastopili pesniki in pisatelji skupaj z borci NOB in s starejšimi JLA. V Mariboru bo 46 literarnih srečanj na osnovnih in srednjih šolah in v vojašnicah. Podobna srečanja pa bo-

do tudi v Ljubljani, Kranju, Škofji Loki in v Celju ter v občinah Ptuj, Slovenska Bistrica, Lenart, Radgona in Murska Sobota.

Skupaj bo na 68 literarnih srečanjih nastopilo okoli 50 književnikov iz cele Jugoslavije. V Mariborski knjižnici bodo pripravili razstavo sodobne jugoslovanske mladinske periodike. V razstavnih prostorih Pedagoške fakultete v Mariboru in v desetih srednjih in osnovnih šolah v Mariboru ter v nekaterih drugih krajih bodo istočasno razstavili najboljše likovne izdelke s festivalskega natečaja pionirjev.

Predsednik izvršnega odbora FK prof. Jože Filo je predstavil tudi program 28.

Festivala Kurirček v letu 1990. V tem letu bodo pripravili strokovno posvetovanje na temo »Kritično spremljanje in preučevanje sodobne poezije in proze za otroke in mladino«. Tudi v letu 1990 bodo pripravili 64 literarnih srečanj, ki jih bodo spremljale še nekatere prireditve na temo knjige.

Za leto 1990 bodo v okviru 28. FK razpisali literarni natečaj za pionirje na temo **Moj dom v zdravem okolju**. Najboljšim bodo podelili knjižne nagrade. Za književnike bo razpisal FK svoj redni letni natečaj, ki obsega pesem, kratko prozo in dramski prizor za otroke in mladino. Z natečajem bi spodbudilo literarnoumetniško snovanje s socialnimi, zgodovinskimi vsebinami (ideje revolucije, človekova socialna vkorenjenost in angažiranost, domoljubna čustva, humanost

ljudskih odnosov, sožitje med ljudmi itd.).

Glasbeni natečaj razpisuje FK vsako leto: eno in dvo glasne skladbe za otroške pevske zборе, tri in štiriglasne skladbe za mladinske zборе in skladbe za pomutacijske zборе. Glasbeni del FK je vsako drugo leto obogaten tudi s pevsko revijo »Srečanje ob partizanski pesmi«, na kateri sodeluje 15 najboljših slovenskih mladinskih in otroških pevskih zborov. Pevske zборе bo zbrala posebna žirija na rednem republiškem tekmovanju mladinskih pevskih zborov v Zagorju ob Savi. V kulturnem programu 28. FK bo SNG Maribor sodelovalo z mladinsko igro, ki bo namenjena pionirjem, udeležencem festivalskih prireditev. Naslov dela bodo določili, ko bo potrjen program SNG Maribor za leto 1990.

NAGRADNA KRIŽANKA

DROGA
PORTOROŽ

Nagradni razpis

Praznično nagradno križanko je s svojimi izdelki popestrila Droga iz Portoroža. Rešitve pošljite najpozneje do ponedeljka, 17. julija 1989, na naslov: Uredništvo TV-15 Naš tovariš, Miklošičeva 28, 61000 Ljubljana. V spodnji levi kot kuverte pripišite DROGA. Tri reševalce s pravilno rešeno križanko čakajo tri knjižne nagrade iz programa založba Borec.

Nagradni kupon

Ime in priimek: _____

Naslov: _____

ARGO
beef noodle
koncentrat za
govejo juho s testeninami
soup mix

barcaff
mešanica
mlete
prazene
kave

kuhaite
2 MINUTI
ČAJ V FILTER VREČKI
ski čaj

GRINGO
ORANŽA
prašek za negazirano
aromatizirano osvežilo
brezalkoholno pijačo
neto 25 g

ARGO
ČNIKOV KETCHUP - tomato
neto 255 ml

ALES BEBLER	IGRALEC NOVARRO	POLDRAG KAMEN RDECE BARVE	SL. LIT. ZGODO- VINAR (ANTON)	MLADA, POMLA- DANSKA KOKOS	GL. MESTO BAŠKIR- SKE ASSR	HANS FALLADA	POTUJOČI STAROGR. PEVEC	AVTOR VINKO KORENT	SAD	ZGODAJ CVETOČA RASTLINA	NAPOVE- DOVALKA KOROŠEC	PREBI- VALEC ČICARIJE	ZOLAJEV ROMAN	REKA V FRANCIJI, PRITOK EURE	KUBANSKI DRŽAVNIK (FIDEL)	GRŠKI IN RIMSKI STARI VEK
								PTIČJA KLETKA								
								BIBLIJ. POŠAST ST. AVSTR. NOVEC								
ČRNA KRAVA						POJAV DVEH RAZLIČNIH OBLIK										
SLOV. PEŠNIK (FRANCE)					OSKAR NEDBAL	VRSTA BRAZIL. KAVE	MEDNAROD- NI JEZIK DALMAT. Ž. IME				DRŽAJ	STARI SLOVANI BRIGA, NEGA				
UŽIVALEC MAMIL									SLOV. GLED. IGRALEC (ŽELJKO)				SKUPEK ENAKIH CELIC V TELESU	RDEČI KRIZ UM, IN- TELEKT		
RISBA TONE KROVNIK	TEKSTIL- NI IZ- DELEK								PREBIVA- VEC VAC	PODE- LJENA PRAVICA						
PETER PAN	DELAVEC VOLJARNI	IGRALKA ANTONELLI	PEVEC CARUSO	LETOVIŠČE NA FRANČ. RIVIERI (ORIG.)	ŽIVEC TNALCE				PISMENKA SPOJ ROKE S TRUPOM						ZNAN- STVENA NATAČN- OST	VRSTA POLOPICE
							FILM. ALITV SNEMALEC	JEZIK. PO- SEBNOST ARABŠČINE MALIK								
													REKA PRI VUKOVARU IT. FILM. KOMIK			
SL. MLAD. PISA- TELJICA (BRANKA)						BOHORIČ					MESTO V SIBIRIJI HRV. PIS. (SLAVKO)					
DUH V SHAKESPE- AROVEM VIHARJU						EVR. KNE- ŽEVINA ČUVAJ ŽIVINE							IVAN MINATTI	ANTON INGOLIČ IZDELOVA- LEC SIDER		
RADKO POLIČ				REKA V CSSR MOTOR. ZA- GANJALNIK					SPLETKA	ZULJ OD OBUTVE SKAND. M. IME						MESTO V SEVERO- ZAHODNI ITALIJI
STANE DOLANC	IGRALKA ANDRESS	AM. FILM. NAGRADA SL. IGRA- LEC (BERT)						REKA V ROMUNIJI JAPON. VULKAN								
		PREBIV. TASMANIJE GIB, KRETNJA											SPODNJI DEL POSODE STRINA			
					MEHANI- ZEM PRI PIS. STROJU SOPROGA								SPORA			
SL. CERK. VERZI- FIKATOR (AHACIJ)										ITAL. PISATELJ (IGNAZIO)	BABICA	STRAN NEBA, VZHOD				
IRSKA PROVINCA							LEPOTNA KRALJICA					VINOROD. RASTLINA RUDAR				
MLAJŠA ZELEZNA DOBA						INOZEMKA	AGITACIJ. PROPAGA- NDNA IGRA									
NAJVIŠJA GORA TURČIJE							IME DVEH KRAJEV OB DOJ- RAN. JEZ.	IGRALEC BATES MAJHNO OKO					ULITA TISKAR. ČRKA	OSMAN, TUREK		
OSEBNI DOHODEK	GRŠKO PRIŠTA- NISČE	PREDAJA	PORT. POLITIK (ANTONIO RAMALHO)	ŽARE TUSAR	PEVEC JÜRGENS EVR. NOGO- MET. ZVEZA				PRIDIGAR AMER. ZVEZNA DRŽAVA							SL. IGRAL- KA IN PEŠNICA (MILA)
													TELESNA DRŽA DEL TEDNA			
INDUSTR. RASTLINA				BURKA, SALOIGRA DARUVAR						SL. SKLAD. (BOJAN) ERVIN FRITZ						
PTICA ROPARICA						RAZSTAVA KEM. TEHNI- KE V FRANK- FURTU (ZRN)								AMER. BOKSAR (MUHAM- MAD)		
AM. UPRAVA ZA VESOLJ. RAZISKO- VANJA					PROZORNA FOLJA IZ ACETIL. CELULOZE									TEMNI DEL DNEVA		

Kako je Trocki videl Balkan leta 1912

Dragoceni zapiski

Kdo bi si mislil, kje vse človek naleti na eno in isto zgodovinsko ime! Ko sem pred leti v glavnem mestu Mehike obiskala hišo, kjer je bil pokončan Lev Davidovič Trocki, sinonim levega anarhizma, pa še do danes ne do kraja razjasnjena osebnost, si seveda nisem mogla misliti, da bomo to ime kdaj srečali na naslovnici knjige o Kosovu. In vendar. Mož je bil vojaški dopisnik za Kievskayo Mysl, takrat enega vodilnih, blago levo usmerjenih dnevnikov carske Rusije.

Menda je dal Trockega v Ciudad Mexico umoriti (po agentih sovjetske tajne službe) sam Stalin leta 1940, v povezavi z njegovo smrtjo pa se omenjajo imena ljudi jugoslovanskega rodu. Sicer pa je znano, da se je v Parizu srečal s predstavniki Mlade Bosne, ki so mu razložili ozadje atentata na cesarja Ferdinanda dnevnega leta 1914. Torej je Trocki za nas vselej zanimiva zgodovinska osebnost – enkrat kot svojevrstna osebnost ruske revolucije, drugič kot človek, ki je poznal kraje in razmere na Balkanu, tretjič kot novinar in kronist.

Četudi v pričujoči knjigi Kosovsko vprašanje ne gre za globlji politično-ocenjevalski prispevek, pa so članki, prevedeni in zbrani s tem naslovom, nek človeški zapis, ki nas približuje in kakor s filmsko kamero beleži dogajanja, oblike, razmišljanja in razmerja v stari Srbiji. Popelje nas v središče Balkanske vojne in jo izvleče iz tistega ozkega in zaprašenega predalčka, ki ga imamo v glavah shranjenega pod naslovom »Prva in Druga balkanska vojna«.

Svoj ognjeni krst sem doživel pri Svirce. Bilo je prav mučno. Če veš, da streljaš v ljudi, se strelji slišijo povsem drugače. Prav zoprni zvok. Kar naprej ti odzvanja v glavi. Te strele sem slišal še naslednji dan, ko sploh nisem več streljali. Pomikaš se naprej, nato počivaš – in nato se začne streljanje. Zmrznjeno šotorsko platno poka in razločno lahko slišim strele – posamezne zahrbtnje strele. Ko smo prispeli do njihovih položajev, sem tam prvič videl mrtvega sovražnikovega vojaka. Temnopoltega in golobradega mladenciča, ki je ves skrčen ležal na hrbtu in buljil vame: krogla mu je prebila čelo in izstopila na drugi strani glave. Od takrat sem videl že precej mrtvih in ranjenih, vendar se jih le megleno spominjam. Ta mladencič pa se mi je s svojimi izbuljenimi očmi in majhno luknjico v čelu ostro zarisal v spomin... Tisto noč sem prebil v turški stražarnici: vsake toliko sem odšel pregledat stotnije in vedno sem si moral utirati pot med trupli Albancev. Okoli stražarnice jih je ležalo kakih petnajst. V koči sta celo noč tulila mačka in pes – ne najdem besed, da bi opisal to pošastno zavijanje. Na koncu so mi popustili živci in mozem sem ukazal, naj ju ustrelijo.

Govori se, da so Albanci zelo pogumni. Prav: samo njihov pogum je čisto posebne vrste in se v modernih vojnah ne obnese. Vihravo se zaženejo v napad in, ne meneč se za posledice, uničijo vse, kar jim pride pod roke. Ko napadajo, so neusmiljeni in brez pretiranih predsodkov pokopljejo vse, kar leže in gre. Če pa se morajo umakniti, hitro izgubijo glavo. Ko je njihov napad enkrat odbit, se težko zberejo za novega. Njihov beg postane prav tako vihrav in brezobziren kot njihov napad. To ni vojska, to so samo oboroženi klani in plemena. Videli sem starce z dolgimi belimi bradami, ob njih pa sedemnajst ali osemnajstletne dečke.

Albanci postanejo v ujetništvu patetični. Nemalokrat so predme privedli Arnava, ki je padel na kolena, se globoko priklonil in s tarnajočim glasom prosjačil: Aman, aman (milost, milost)... Svojim mozem sem strogo zabičal, da jih ne smejo ubijati, vendar moram priznati, da tega ukaza niso vedno spoštovali. Vojaku naročiš, naj ujetnika pelje h komandirju, odpelje pa ga le kakih petdeset korakov stran in že slišiš strel. Tako gre to. Zakaj so tako neusmiljeni? Najprej sem mislil, da se želijo naši kmečki vojaki na tej zemlji naseliti in da se hočejo zato že vnaprej znebiti starih lastnikov. Zato sem previdno načel to temo. »No,« sem imel navado reči, »zdaj boste imeli pa veliko zemlje.« Ampak ne, ne želijo se naseliti

sem – niti tisti, ki so pred davnimi časi prišli v Srbijo prav iz teh krajev – in v mojem regimentu, ki je bil mejni regiment, je bilo takih kar precej. Ti kraji so divji, zemlja je slaba, metode obdelovanja pa prav barbarske: cest, šol in bolnišnic preprosto ni.

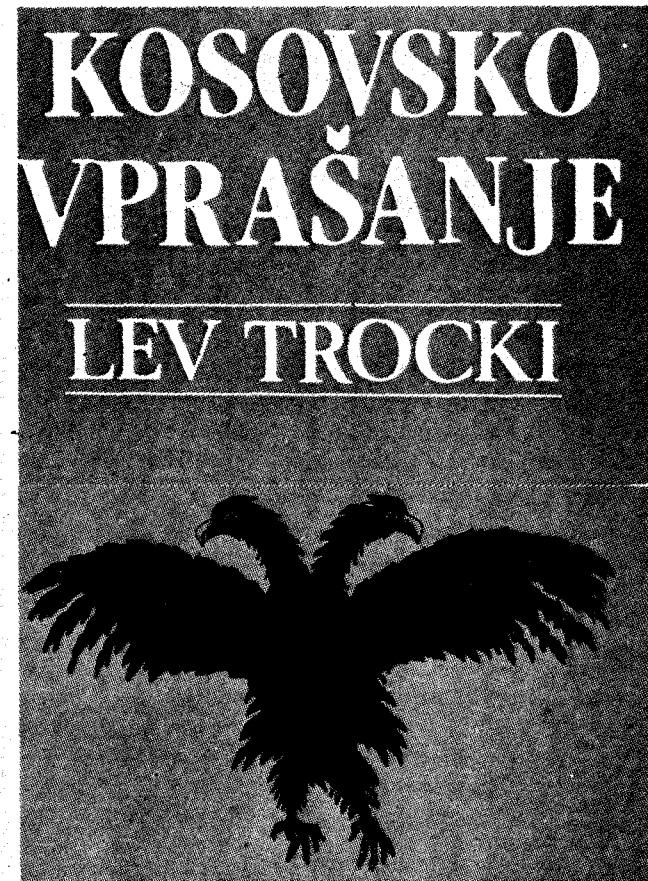
Nekateri jih morda ubijajo zato, ker so se jim razblinili vsi upi. Pri večini pa gre za sila preprosto računico: en sovražnik manj, ena nevarnost manj. V začetku smo Albance le razorožili in jih spustili. Kmalu je postalo očitno, da je to preveč nevarno. Zato smo jih raje zadržali v ujetništvu. To pa pomeni, da jih je treba stražiti in hraniti, in to tudi takrat, ko niti za nas ni dovolj hrane: bili so nam torej kratkomalo odveč. Vendar pogumni in izobraženi vojaki niso nikoli ubijali ujetnikov. Strahopetci pa so z ubijanjem teh razoroženih mož kompenzirali strah, ki so ga občutili med bojem. Seveda je veliko odvisno tudi od komandirjev. Stojan Milovanović, komandir naše brigade, je strogo prepovedal vsakršno maščevanje. V drugih sektorjih pa so celo oficirji neusmiljeno streljali ujetnike.

Ne razumite tega kot patriotsko hvalisanje, vendar vam moram povedati, da je srbska vojska neprimerno bolj humana – če je to sploh prava beseda – kot bolgarska ali grška. Ti so šli čez deželo kot ognjeni vihar. Neki prijatelj, ki je bil pred nedavnim s svojim regimentom ob Dojranskem jezeru, mi je pripovedoval, da so kraji, skozi katere je šla bolgarska vojska, povsem opustošeni. Nobenih hiš, nikjer ni žive duše – vse je uničeno, požgano, zbrisano z zemeljske površine. Podobno so ravnali tudi Grki. Z zemljo so zravnavali mestece Sorović, kot da ni nikoli obstajalo. Grki sicer zatrjujejo, da so ga zažgali Turki, vendar so v Soroviću poleg hiš zažgali tudi mošeje, česar Turki ne bi nikoli storili... Naše sile so delovale okrog Bitole in tam so ohranjene skoraj vse vasi, izjema so le tiste z izključno turškim prebivalstvom. Treba je reči, da je vojna pač vojna in da smo tudi mi že siti vsega tega...

Odgovornost za vse krutosti mora torej prevzeti manjšina redne vojske. V glavnem so uničili le domove **kakakov**, nekakšne albanske variante hajdukov. Nato so prišli še rezervisti in opravili svoje, končno pa so za njimi domobranci in **komitadžije** dokončali začetno delo. Komitadžije so bili hujski, moške ideje, goreči nacionalisti – a to so bili hvalabogu le osamljeni posamezniki. Prevladovali so razbojniki, roparji, ki so se priključili vojski le zato, da bi lahko plenili. Včasih so prišli kar prav, saj niso cenili življenja – ne sovražnikovega

ne svojega. Pri vasi Nagoričina blizu Kumanova jih je v junškem boju padlo skoraj dvesto: v premorih med bitkami pa so se obnašali kot zakrknjeni razbojniki. Komitadžije so se organizirali že pred vojno – in to na zelo različne načine in po različnih krajih. To so bile partizanske enote, ki so štele dvajset, petdeset ali celo sto mož, poveljeval pa jim je vojvoda. Ob izbruhu vojne so se priključili posameznim enotam kot predstraže in izvidnice, za poveljnike pa so jim določili oficirje redne vojske. Dokler so bili ti partizani skupaj z vojsko, je bilo še vse v redu, grozote so se začele takrat, ko se je redna vojska pomaknila naprej in partizanom prepustila, da razorožijo prebivalstvo.

Nedaleč od Prilepa je prišlo do takšnih ekscesov in brutalnosti – ne samo do Turkov, ampak tudi do njihovih srbskih bratov –, da se je redna vojska morala vrniti delat red. Ker partizanov niso mogli pomiriti, so morali uničiti celo enoto.

Ce je prihajalo do posilstev – za kar sicer nimam dokazov, vendar se mi zdi kaj takega povsem mogoče – potem jih niso zagrešili vojaki, ampak komitadžije. V vojski velja posilstvo za enega najhujših zločinov in vojake smo nadzorovali zelo strogo. Kadar smo prenočevali v kaki turški vasi, je patrila, ki jo je vodil oficir, najprej zbrala vse turške ženske in jih odvedla na en konec vasi. Vojake so potem nastanili po hišah, kjer so bili le moški. Če so kake ženske ostale v harem, je bil dostop do njih dovoljen le oficirjem, vsi ostali pa bi bili stro-

go kaznovani. Vojaki so pogosto godrnjali, češ da se Turki gotovo ne bi tako obnašali. V Bitoli so strogo kaznovali vojaka, ki je neki Turkini za šalo dvignil feredžo. To je tudi edino pravilno. Če bi v teh stvareh pokazali najmanjšo popustljivost, bi vojska zbežljala: kar poskusite potem zjutraj najti svoje vojake.

Poskušali smo preprečiti tudi kraje. Vojaki so lahko trgovali le preko oficirjev, pa še v tem primeru le s hrano. Vendar tega pravila niso vedno spoštovali – še zlasti oficirji ne. Pod pretezo, češ da zbirajo »spominke«, so bogatim Albancem in Turkom često zasegli dragoceno orožje, preproge, izdelke iz svile, srebra in zlata. Drugi so na ta način znatno obogatili svojo stanovanjsko opremo. Vojaki so tudi kradli, vendar samo denar, ker drugih stvari niso smeli nositi s seboj...

Kot sem vam že povedal, vojne sploh nisem pričakovali. Vendar je prišla – z vsemi svojimi težavami, nevarnostmi in grozotami. Kako so na vojno reagirali vojaki? Ne vsi enako. Meščani in na splošno izobraženci so bil navdušeni. Pogumno so se borili in bili za zgled ostalim, zato so imeli pri vsem skupaj pomembno vlogo. Kmetje so bili potrjeni, začutili so domotožje po svojih vaseh, posestvih, družinah. Samo kadar so prišli v kako srbsko vas, so postali boljše volje. Ozrli so se okrog sebe in ko so videli bedo, v kateri so živeli prebivalci, so rekli: »Da, to je pravična vojna.« V tistih vaseh pa je bilo seveda tako slabo, da slabše ni moglo biti. Ljudje so živeli v majhnih blatnih kočah, včasih narejenih le iz nedokončane surove opeke: kot bi tu le tabo-rili in ne imeli stalnih bivališč. Kmetje so **rubrini**, to je zakup-

Kičeva, pa je zemlja neprimerno revnejša in prebivalstvo se kar naprej izseljuje. Hkrati lahko tu naletimo na zelo bogate vasi z dvo-ali celo trinadstropnimi hišami: kmetje iz revnejših krajev za nekaj časa odidejo v Ameriko, prihranijo denar, se vrnejo domov in si gradijo takšno hišo.

Po prvotnem načrtu naj bi prodirali protu jugu – od vasi Svirce proti Gnjilanu, ki je središče tega dela Albanije. Vendar se je izkazalo, da nam ni treba tja, ker so jo Albanci že popihali, sicer pa nam ni bilo treba pričakovati odpora. Tako so našo brigado poslali v Prištino – najprej vzdolž srbske meje in nato skozi Lisac v notranjost. V teh dneh se nismo borili s sovražnikom, ampak z neusmiljenimi naravnimi pogoji. Naš vrhovni štab očitno ni imel pojma o tem, kakšna so ta področja. Kljub gorati pokrajini brez vsakršnih cest nismo nosili gorjank, temveč težke havbice. Ko smo bili v oporišču, je dva ali tri dni neprestano deževalo. Tla so bila premočena in topovi so se pogrezali kar četrtr metra globoko. Pot je bila včasih tako slaba, da je celo pehota komaj prodirala naprej – mi pa smo morali tvoriti še havbice. Za vsak top smo vpregli pet konj in jih priganjali z bičem. Na posebno strmih delih poti smo vpregli še vojake, kar pol čete naenkrat. Z vrvmi so se privezali na voz in porivali top navkreber. Vsak vojak pa je nosil še težak vojaški plašč in nahrbtnik, ki sta skupaj tehtala 25 kilogramov.

Prištino je že dan poprej zasedla 3. armada in zato smo prenočili v Gračanici. Na tem zgodovinskem mestu stoji samostan, ki nosi ime po kralju Milutinu. Ko smo se spustili na kosovsko ravnino, so se vojaki močno vznemirili. Kosovo in Gračanica sta imeni, ki se v ljudskih pesmih prenašata iz generacij v generacijo. Vojaki so začeli spraševati, če se bomo kmalu približali kraju Bakarno Guvno, ki leži blizu Prilepa. Izkazalo se je, da je nekoč srbsko kraljestvo segalo prav do sem – in priznati moram, da sam tega nisem vedel. Vojaki so bili trdno prepričani, da bodo svojo nalogo opravili, takoj ko pridemo v Guvno. Pogosto me je bilo kar sram zaradi mojega nepoznavanja srbske zgodovine. Izobraženci navadno ne poslušamo ljudskih pesmi in ne prebiramo lastne zgodovine.

Iz Gračanice so nas preko Gnjilan in skopske Crne gore poslali v Skopje. Ta pot pelje preko 1500 metrov visokih gor. Naša brigada naj bi bila povezava med 1. in 3. armado, na svoji poti pa naj bi zlomili še albansko odporiško gibanje na tem področju, a tega gibanja sploh nismo opazili. Vasi ob poti so bile izključno albanske, mešane ali pa izključno srbske.

Vendar vsi Albanci govorijo srbsko in vsi Srbi albansko – v nekaterih vaseh celo uporabljajo jezik, ki je nekakšna mešanica obeh. Albanske vasi so bogatejše in imajo več živine kot srbske. Nekateri imajo celo petdeset do osemdeset konj in več tisoč ovac. Na neki turški kmetiji smo naleteli na okrog 10.000 ovac in na pol milijona kilogramov žita. Bogataške hiše so večinoma dvonadstropne, v vasi Badrovci poleg Skopja pa uporabljajo celo moderno poljedelsko orodje. Srbi nimajo veliko živine, ker bi jim jo kam kmalu odpeljali albanski razbojniki. Če si Srb zgradi dvonadstropno hišo, je noče pobarvati, da ne bi bila videti boljša kot albanska. Po zavzetju Bitole sem prebil noč

v Resnu, v hiši nekega grškega zdravnika. To je bila čudovita hiša z vsem udobjem, le fasada je bila neobdelana. »Zakaj pa to?« sem vprašal lastnika. Rekel je, da je kratkomalo ni hotel dokončati: če bi jo dokončal, bi bila to najlepša hiša v mestu, ki je, mimogrede, rojstni kraj Niazija Beja, junaka turške revolucije. Od Prištine do Skopja je bila cesta... ali bolje, ceste sploh ni bilo, vsaj od Našeca naprej ne. Gorske soteske so bile ponekod tako ozke, da sta lahko vstric stopala največ dva vojaka. V Gnjilanah smo pustili dve težki bateriji, s sabo smo imeli torej samo gorjanke. Te se da razstaviti in dele smo naložili na konje, tako da so štirje nosili eno. Municijo smo nosili v posebnih škatlah in bila je prekleto težka. Najhujša pa je bila lakota. Kruha sploh ni bilo. Od 7. do 15. oktobra, ko smo se pomikali od meje proti Skopju, nismo dobili skoraj nič kruha. V Gnjilanah smo uspeli dobiti le sto hlebcev – in to za 800 vojakov! Na poti smo klali vole in ovce, zato je bilo mesa dovolj – vendar ni bilo soli! Niti soli niti kruha! Oboje bi seveda lahko dobili v intendantski četi, vendar nihče ni vedel, kje ta je. Štab se je osredotočil na vojne operacije, na zaloge hrane pa je pozabil. Prepostavljali so, da se bodo vojaki že nekako znašli. V Skopju so vojaki dobili nekaj kruha in začeli so se šaliti: »Niti osem hlebcev nismo imeli s seboj, a smo uničili cel sultanat.« Na poti se ni nihče več smejal. Jedli so nezrelo koruz in pšenico, si pokvarili želodce, shujšali in tudi morala jim je upadla. Boljše volje so postali vsakič, ko so vstopili v kako srbsko vas. Prav dobro se spominjam, kako smo prišli v Dragovac, ki leži le malo pred Gnjilani. Domačini so nas pozdravili prepevajoč po srbsko in neka starka je pela: »Srečni smo, saj nam je srbska vojska prinesla svobodo.« ostale pa so v zboru ponavljale za njo. Možem je spet zrastle samozavest, še zlasti zato, ker so pele ženske. Pesem jih je spravila v dobro voljo in čeprav so do Dragovca korakali že osem ur, se niso prav nič pritoževali, ker so imeli pred seboj še ravno tako dolgo pot... V vasi Kučeviste so nas domačini povabili, naj se pridružimo praznovanju njihovega patrona. Kmetje so vojake silili, da so pili vino. Ker pa so bili naši možje sestradani, so bili že trije požirki dovolj, da so se opotekali in padali po tleh. Naslednje jutro smo jih le s težavo zbrali skupaj in ko smo čez štiriindvajset ur prispeli v Skopje, so bili nekateri še vedno pijani.

V Skopju smo se odpravili v izvidnico – nekateri po mestu, drugi po okolici. Začelo je snežiti in v tem času so naši že zavzeli Prilep in začela se je bitka za Bitolo. En regiment naše brigade je ostal v Skopju, mojega pa so poslali prek Tetova, Gostivarja, Kičeva in Gopeša, da bi se priključil moravski rezervni diviziji. Ta je imela nalogo, da preseka turško obrambno linijo od Bitole do Resna in hkrati prepreči, da bi okrepitev iz Resna prišle do Bitole.

Na tem območju so bile ceste neprimerno boljše. Pokrajina okrog Bitole je čudovita, skoraj povsod se razprostirajo riževa polja, ki so tedaj ležala pod tanko plastjo snega; noge so se nam globoko pogrezale v blato. Cesta od Kičeva do Bitole je solidna: dostojna in ravna. Po izkušnjah z »brezcestno« staro Srbijo nas je ta sprememba prav osupnila. Prav taka je tudi cesta od Tetova do Velesa.

[illegible]

Kaj vemo o Romih?

Romi, Cigani, Manuši, Sinti, Zoti, Gitanos, Kalderaši, Nurdžije ... s takimi in še drugimi imeni pravijo Romom v različnih delih sveta. Strokovnjaki pravijo, da izvirajo iz Indije, kar potrjuje tudi to, da so navade evropskih Ciganov podobne tistim iz Indije. Tako je na primer kult sv. Sare, zaščitnice usode in sreče, krščanska enačica boginje Kali, ki je bila žena boga Šive in o kateri obstajajo številne legende. Kdo še ni slišal za njih?

V mnogočem so podobni Židom oziroma tistemu večnemu Shasferu, ki blodi po svetu in ki mu pravzaprav lahko vsak kotiček pomeni dom; Cigani namreč sedijo na znamenite črge in gredo naprej, ko jim to veleva notranji glas. S podobo Cigana oziroma Roma je neizbežno povzana glasba, pisane obleke in rjavi kosmatinec, ki pleše na ukaz gospodarja. Takšne navade so se obdržale vse do danes, veliko je pri tem opravila še ljudska domišljija. Toda, treba pa je le povedati, da so se tudi Romi že dolgo tega začeli zavedati sami sebe in da o njihovem življenju in navadah obstajajo številne študije priznanih svetovnih in domačih strokovnjakov, ki so jim nemalokrat posvetili vse svoje življenje. Med njimi velja v jugoslovanskem okviru omeniti dr. Radeta Uhljika, ki je naš največji strokovnjak za romologijo, medtem ko je v Sloveniji izreden poznavalec te problematike Vanek Šiftar iz Tišine v Prekmurju.

Toda kljub temu, da Romi oziroma Cigani privlačijo ljudi zlasti zaradi nekakšne skrivnostnosti, ki je resnici na ljubo bolj posledica nepoznavanja in nerazumevanja njihovega življenja in kulture, je žal dejstvo, da so Romi v Jugoslaviji, še vedno v nezavidljivem položaju. Drži tudi to, kar pravi predsednik mednarodnega združenja Romov Sait Balić: Romi, ki so šli skozi vse scile in karibde, ki so pretrpeli vse krivice in poniževanja, ki so na svoji dolgi poti od Indije na vse druge celine šli, ne da bi komur koli škodovali, znajo ceniti vsako človeško gesto in dejanje, ki je prežeto z idejo humanizma.

Romi so se bolj ali manj začeli zavedati svojih posebnosti in tega, da so pravzaprav povsod, kjer živijo, tako rekoč državljani druge vrste, v obdobju med obema vojnama, ko so se prebudili tudi Baski, Škoti, Korzičani, Bretonci in drugi. Raztreseni po raznih državah, kulturah in režimih, a vedno v zelo težkih gospodarskih, kulturnih in drugih pogojih, so Romi začutili, da imajo tudi oni kot ljudje splošno človeške pravice – v okviru držav, v katerih živijo, pa tudi v mednarodni skupnosti. In to se dogaja tudi v Jugoslaviji. Toda, pravijo poznavalci, poleg vseh globokih razlik med Romi v raznih državah in na raznih celinah, oni kljub temu tvorijo posebno skupnost in imajo občutek pripadnosti, kar pomeni, da imajo sami sebe za Rome na podlagi določene medsebojne podobnosti oziroma različnosti glede na druge skupnosti.

A omejimo se na Slovenijo oziroma Jugoslavijo. Po statističnih podatkih živi v Sloveniji 1246 romskih družin, ki skupno štejejo 5321 Romov, od katerih je nekaj manj kot polovico žensk. Njihova starost se večinoma giblje med 19. in 45. letom. Kot ugotavlja Vanek Šiftar, so Romi v Sloveniji pred letom 1941 živeli na treh območjih, in sicer na Dolenjskem, Gorenjskem in v Prekmurju. Na Dolenjskem in v Prekmurju so se naselili nekako v 15. stoletju, ko so bežali pred Turki, kasneje pa skupaj

z njimi kot kovači. Pred anšlustom je v Burgenlandu, ki meji z občino Murska Sobota, živel pretežno del avstrijskih Romov. Veliko romskih naselij pa se nahaja tudi v madžarskih obmejnih županijah Vas in Zala. Na tem območju je veliko podobnih priimkov kot v Prekmurju in pred vojno so bili ti Romi med seboj dobro povezani, medtem ko so na Dolenjskem prevladovala družine Hudorovič in Brajdič, ki pa še danes ne živijo v normalnem skupnem življenju. Pretežno del Romov pri nas je živel in še zdaj živi na Dolenjskem in v Prekmurju, kjer so najpogostejši priimki Horvat, Baranja, Šarkozi in Cener. Enaki priimki so zelo pogosti tudi na območju severovzhodne Hrvaške.

Vanek Šiftar pravi, da imata za ohranjanje jezika in kulture v romski družini pomembno vlogo mati ali babica. Žal so predvojne in okupacijske metode nadzora nad Romi in strogo omejevanje njihovega gibanja in potovanja celo v sosednja naselja v Prekmurju zelo zavrla razvoj romskega jezika in njihovo kulturo. Jezik je na splošno velika težava, saj, kot meni Šiftar, narečje tukajšnjih Romov zelo stagnira, ker nima pogojev, pa niti možnosti, da bi se iz zelo lokaliziranega govornega jezika razvil v književni jezik. V zadnjem času se pojavlja nekaj Romov, ki pišejo, zlasti pesmi, v svojem jeziku, vendar pa vse to ostaja v osebnih arhivih avtorjev. Na vsebino in umiranje romskega narečja je, kot menijo nekateri Romi, vplivalo odtujevanje prve in druge generacije že sicer maloštevilne romske inteligence. V Sloveniji sta doslej samo dve Romki dokončali učiteljsko oziroma pedagoško akademijo, a nobena ni ostala v rojstnem kraju in ne poučujeta v šolah z večjim številom romskih učencev, medtem ko je v visokošolski program vključen samo en Rom, redno pa obiskuje osnovno šolo vsega 607 otrok. Vanek Šiftar posebej opozarja na to, da je na romski jezik močno vplivala t. im. akulturizacija (radio in televizija, ki v Sloveniji nimata niti enega programa ali poročila v romskem jeziku oziroma narečju). Treba je dodati, da so se v začetku 60. let začele bolj sistematično reševati socialno-ekonomska in vzgojno-izobraževalna vprašanja romskega prebivalstva pri nas, o čemer pričajo poseben otroški vrtec za romske otroke v Prekmurju, to pionirsko delo pa so nadaljevali na Dolenjskem.

In če smo že pri Sloveniji, povejmo še to, da glede na Rome beležimo najnižjo stopnjo uresničevanja nekaterih vidikov naše politike enakopravnosti narodov in narodnosti, kar se delno pripisuje kot posledici premajhne aktivnosti Romov samih. Zastavlja se tudi vprašanje, koliko bi priznanje bodisi statusa etnične skupine ali narodnosti Romov prispevalo k izboljšanju njihovega položaja, če se celotna skupnost ne bi zavzela za korenito izboljševanje njihovega položaja. Za izboljšanje njihovega stanja si zadnjih 15 let skupaj z Romi samimi prizadevajo le

skupnosti socialnega skrbstva oziroma centri za socialno delo tam, kjer Romi živijo, ostali pa se vključujejo delno, toliko, kolikor so v to prisiljeni. Kljub trudu in prizadevanjem so podatki najbolj zgovorni. V Sloveniji imajo romske družine samo 51 družbenih enosobnih in 58 dvosobnih stanovanj, večjih pa le šest; zidano hišo jih ima 389, še vedno pa jih največ živi v barakah, medtem ko jih v »ostalih tipih bivališč« živi 499, v šotorih in vagonih pa 42. Redno zaposlenih Romov je 540, večina pa se jih še vedno ukvarja z nabiranjem odpadnih surovin in zelišč. Pri tem je treba povedati tudi to, da se šola sorazmerno majhno število romskih otrok, delo z njimi pa je, kot menijo učitelji sami, specifično vzgojno-izobraževalno, ki zahteva maksimalna prizadevanja. V šolah se trudijo, da bi vse romske otroke vključili v redno šolsko delo, pri čemer so največ dosegli v murskosoboški občini, kjer so že leta 1962 odprli vrtec v romskem naselju Pušča.

In prav v šolskem izobraževanju poznavalci opozarjajo, da je jezik prva in največja ovira. V tem okviru velja poudariti, da Romi govorijo številna

jezik, kar z drugimi besedami pomeni standardno romsko pisavo. Najbolj bi jim ustrezala angleška, saj jo pozna večina ljudstev v Aziji in Evropi, seveda s tem, da bi moral romski jezik ohraniti svoj značaj. Tako bi morali poenotiti in standardizirati slovar 17 romskih dialektov, s tem, da bi moral biti tak jezik preprost, da bi ga lahko osvojili glede branja, pisanja in konverzacije tudi nepismeni. Oblikovati bi morali mednarodne dopisne klube, saj bi se z dopisovanjem v mednarodnem romskem jeziku razvijalo in širilo prijateljstvo in izpolnjeval romski jezik sam.

No, kljub temu, da je jezik velika težava, je ustno prenašanje, predvsem zgodb in pravljic, med Romi zelo razširjeno. Povsod po svetu, in tako tudi v Sloveniji, Romi zelo živo in zanimivo pripovedujejo stare bajke in zgodbe. Največkrat so glavni junaki teh zgodb kralji, njihovi sinovi, princeske in bratje, ki potujejo po svetu. V njih nastopajo tudi sami Romi, razne živali in mitološki liki, zgodbe pa so neredko polne humorja. O tem je veliko dragocenega blaga zbrala Pavla Strukelj, ki je samo dobršen del časa živela med Romi. Ugotovila je, da si pripovedovalec zgodbe, če slučajno pozabi del vsebine, tisti del izmisli tako, kot mu najbolj ustreza.

pomeni različico ljudske glasbe lokalnega prebivalstva, ki bi jo lahko imenovali profesionalna romska glasba, in na novokomponirano glasbo, ki jo Romi danes izvajajo in snemajo na plošče in ki bi ji lahko rekli »estradna romska glasba«.

Glasba jugoslovanskih Romov je imela od nekdaj svoje posebne značilnosti, med katerimi so najpomembnejše poseben način izvajanja, ki je poudarjeno strasten in čustven. Ritm je prav tako poudarjen in označen, menjavata se durovska in molovska tonaliteta, uporabljata pa se t. im. ciganska lestvica (c-d-es-fis-as-h-c) in orientalski tetrakord. Ob tem je morda zanimivo, da sta na primer Liszt in Bartok v svojih skladbah uporabljala motive poklicnih madžarskih ciganskih glasbenikov, to pa so počeli tudi Verdi, Straus, Brahms, Bizet, Rahmaninov, Stravinski, Ravel, Konjović in drugih s tem, da je imel Liszt madžarsko narodno glasbo za cigansko in obratno, kar je seveda napačno. Andrijana Gojković opozarja tudi na to, da imajo danes v Jugoslaviji za značilno romsko glasbo melodije z orientalskimi primesmi, kar je zelo vprašljivo.

Pri umetnosti je treba vsekakor povedati, da so Romi dokaj dejavni tudi na drugih področjih, kot so poezija, gleda-

svetu prinesla zelo pomembna spoznanja o poreklu romskega ljudstva, pripadnosti njihovega jezika in visokih dosežkih njihove umetnosti in kulture. Ta spoznanja so, kot so poudarili na mednarodnem posvetovanju o jeziku in kulturi Romov v Sarajevu pred tremi leti, dognanja pa so objavljena v istimenskem zborniku, ki je izšel letos, spodbuda za nadaljnji razvoj romologije v celoti, zlasti pa lingvistične romologije in njenih panog. Udeleženci tega posvetovanja so prav tako opozorili, da povečanje nacionalne zavesti pripadnikov romske narodnosti, potreba njihove kulturne in socialne emancipacije, kakor tudi vedno bolj razvite kulturne in umetniške aktivnosti, nenehno povečevanje števila šol, v katerih se poučuje tudi v romskem jeziku, in širjenje romskega jezika v sredstvih obveščanja in izdajateljske dejavnosti, zares narekujejo potrebo po oblikovanju enotnega romskega standardnega jezika kot skupnega instrumenta civilizacije in kulture vseh Romov na svetu. Poleg tega strokovnjaki menijo in se zavzemajo za uveljavljanje znanstvenega časopisa (Romologija), v katerem bi prikazali rezultate raziskovalnega dela v lingvistični romologiji. Za popolnejše in boljše spoznavanje življenja, navad, jezika, zgodovine in kulture Romov po vsem svetu in za

narečja, ki so v določeni meri posledica vključevanja v okolje, kjer živijo, in ki jih do določene mere povezujejo med seboj. Strokovnjaki trdijo, da romski jezik pripada novindijskim jezikom indijske oziroma indoarijske veje indoevropskih jezikov, kot eden dialektov pendžabskih jezikov z vplivom radžastanskega jezika. Podobnost pendžabskega in romskega jezika je tolikšna, da tisti, ki zna govoriti pendžabsko, zlahka razume romsko in obratno. Stoletne selitve in vključevanje v različne družbene skupnosti so storile svoje, saj je jezik zelo prilagodljiv organizem, ki mimogrede vsrka številne privzete izraze. Zato si ne samo strokovnjaki, temveč tudi Romi sami prizadevajo, da bi prišli do skupnega mednarodnega romskega jezika. Za to bi, kot meni J. S. Pathania iz Indije, morali »iznajti« mednarodni romski

Treba je dodati še to, da zgodbe največkrat pripovedujejo starejši moški, mlajši pa poslušajo. Žal drži ugotovitev, da pri današnjih Romih v Sloveniji izročilo pripovedk in zgodb izumira, saj se tudi življenje Romov spreminja zelo hitro, zlasti zaradi zaposlovanja. Številne zgodbe so povedane s petjem, saj je glasba neločljiv del romskega življenja. Vendar izvirnih melodij ni več toliko, povečuje pa se zanimanje zanje, odkar so začele številne diskografske hiše v Jugoslaviji tekmovali med seboj, katera bo izdala več plošč in kaset z znanimi ali neznanimi izvajalci romske glasbe, kot ugotavlja Andrijana Gojković iz Beograda.

Glasba Romov pri nas se lahko razvrsti v tri skupine, in sicer na tisto, ki se izvaja v zaprtih romskih krogih in samo med Romi, potem na glasbo, ki

lišče in slikarstvo. Tako v Skopju deluje gledališka skupina Romov, ki je požela veliko priznanj doma in v tujini na mednarodnih festivalih. Nekateri poznavalci celo pravijo, da je to nova smer na področju gledališke umetnosti. Romski umetniki so se uveljavili tudi v slikarstvu, zelo veliko pa je znanih pesnikov, ki svoja dela objavljajo. Zbornik ciganskega ljudskega pesništva je pri nas izšel že leta 1956 pri sarajevski Svetlosti, lani pa so ga ponatisnili v založbi Vuk Karadžić.

Prav tako je treba povedati, da imamo pri nas tudi srbohrvaško-romsko-angleški slovar, katerega avtor je velik poznavalec romskega jezika in umetniške ustvarjalnosti Romov dr. Rade Uhljak. Gledano širše pa drži, da je znanstveno zanimanje za romski jezik in kulturno ustvarjalnost Romov po vsem

odpravljanje predsodkov o pripadnikih tega naroda, kakor tudi za uveljavitev vseh njihovih vrednot, bi se morali s skupnimi močmi potruditi za izdajanje enciklopedije Romov.

Z mednarodno pomočjo in gmotno podporo bi se tega morale lotiti specializirane znanstvene oziroma izdajateljske organizacije na področju enciklopedistike. Poznavalci in udeleženci sarajevskega srečanja pričakujejo, da bodo dobile vse te akcije široko podporo predvsem v OZN, Evropskem svetu in drugih mednarodnih ustanovah, kakor tudi v vseh deželah – članicah Združenih narodov, v katerih živijo Romi; in seveda tudi od samih romskih organizacij in posameznikov po vsem svetu.

Katarina Novak

V soboto v Medvodah 10. jubilejni zlet tabornikov Slovenije

Med idejami in možnostmi

V soboto, pojutrišnjem torej, se bo na kopaliških površinah ob Sori pri Medvodah »dvignila rampa« taborniškega tabora, ki bo deset dni osrednje prizorišče vsega najboljšega, kar premore slovensko tabornišvo. Tako so si vsaj zamislili marljivi taborniki in njihovi starešine. Kako pa bo zadeva potekala podrobneje, smo povprašali našega pogostega dopisovalca in zunanjega sodelavca Toneta Simončiča.

Kako je s pripravi na zlet?
Zadnje priprave potekajo po načrtu. Spremembe so le pri številu udeležencev, ki jih bo po prijavah sodeč bistveno manj, kot smo na začetku pričakovali. To pripisujemo predvsem finančnim težavam, ki jih imajo starši naših otrok, saj je takoj za zletom na vrsti redno letno taborenje in številni starši dva stroška hkrati le težko zmorejo ali pa sploh ne. Poleg tega ugotavljamo, da se večje število slovenskih tabornikov nahaja prav v Ljubljani in njeni širši okolici in da bodo mnogi, namesto da bi prišli taborit takorekoč pred domačim pragom, raje prihajali v Medvode vsak dan sproti. Kakorkoli že stvari stojijo, smo bili vsi tisti, ki smo pred dobrim letom in pol obiskali mednarodno taborniško prireditev Jamboree v Avstraliji, malce »okuženi« z vsemi tamkajšnjimi dejavnostmi in smo želeli vsaj v malem tudi pri nas, na zletu ob Sori, pripraviti takšno taborniško »predstavo«; malce drugačna naj bi bila, zajemala naj bi poleg celotne taborniške dejavnosti tudi najširšo ponudbo športnih in drugih dejavnosti, možnosti za obiske kulturnih prireditev, okrogle mize z obravnavo vročih taborniških tem...

Kajti, kaže, da tudi slovenska taborniška organizacija doživlja spremembe in preporod. Pripra-

vili smo uvodne teme, v katerih nakazujemo probleme, ki se kažejo pri neposrednem delu. Upamo, da bodo te okrogle mize tudi dejansko prinesle kakšne pametne sklepe. Mladi so namreč vse bolj »alergični« na vrsto stvari – od nenehnega ponavljanja o vodilni vlogi partije pa do nenehnega ponavljanja pomena NOB. Več tem bomo odpirali in se o njih pogovarjali prvič.

Tudi sicer ste načrtovali drugačen pristop do obiskovalcev. Kako bo organiziran obisk zleta?

Tokrat bo prvič po vojni zlet tabornikov Slovenije odprl vrata najširši javnosti – vsem obiskovalcem, ki si bodo želeli opazovati, kaj taborniki počno ali pa tudi sodelovati v dejavnostih.

Na zletu bodo na vrsti tudi vsa republiška tekmovanja v mnogobojih, kar je terjalo veliko organizacije in nenehno delo šestdesetih ljudi.

Sicer pa se prav danes, v četrtek, začne tudi zlet tabornikov Srbije na Divčbarah. Upamo, da nas bo njihova delegacija kljub

temu – po dogovoru – obiskala vsaj za kakšen dan.

Je res, da ste enajst samostojnih taborniških naselij ob Sori poimenovali po slovenskih etnoloških znamenitostih?

Da, poimenovali smo jih po Petru Klepcu, lepi Vidi, Kekcu, po kurentih in povodnem možu. V naselju Povodni mož, ki ga vodi šišenski odred Rožnik, bodo nastanjeni tudi člani bratskega odreda tabornikov Jugoslavije (BOIJ) s po desetimi predstavniki iz vseh republik.

Katere pa so tiste novosti, športne dejavnosti, ki jih bo na voljo in na izbiro, tako piše v gradivih, veliko?

Sodelovali bodo kinologi, alpinisti, kanuisti, zmajarji in cela paleta drugih.

Koliko pa stane desetdnevno bivanje v taboru?

Vsakega posameznika stane 500.000 dinarjev, vključuje pa celotno ponudbo – s hrano in vsemi športnimi ter kulturnimi in drugimi prireditvami. To seveda pove, da smo takšno ceno dosegli le s pomočjo sponzorjev: Donita, Salonita, Juba, Aera, Sore, Lito, stroja, Polikema, Zavarovalne skupnosti Triglav, Slovina, Gorenja, Kolinske ter družbenopolitične organizacije občine Ljubljana-Šiška, SITKS in ZTKO Šiške ter nekaterih drugih.

Ob tej priložnosti izdajate tudi priložnostno glasilo?

Izšle so že tri številke »Zletnega tabora«, še pred začetkom zleta, s številnimi pojasnili, članki in vabili.

Je zlet tudi v povezavi s praznovanjem četrtega julija?

V torek, četrtega julija, se bodo zbrali vsi taborniki in gostje na osrednjem tabornem prostoru, kjer bodo najboljši taborniški odredi Slovenije prejeli priznanja – nazive »partizanski odred«, posamezniki pa najvišja republiška odličja. Poleg tega bo zbranim spregovoril predsednik RK SZDL Jože Smole. To bo torej tudi osrednja proslava dneva borca v Ljubljani.

A. J.

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAM

Zdaj bodo pa raziskovali tisto, kar jih veseli

Komaj se je začela počitniška sezona, so se že začeli odvijati neki drugi programi. Povsod jih je vse polno. To seveda ne bo tisto klasično lenarjenje v senci, zato pa bodo vsi, ki so se vključili v delo katerega od slovenskih mladinskih raziskovalnih taborov, doživeli užitek v delu in snovi, ki jo imajo radi. In v tem je ves smisel stvari, mar ne?

Že 25. junija se je začel na ljubljanskem barju (na Igu) raziskovalni tabor pod naslovom Prvi korak v svet znanosti, ki bo zajemal teme iz naše naravne dediščine. En tak tabor se je že končal v občini Šiška; mladi so raziskovali onesnaženost Koseškega bajerja.

Od 2. do 8. julija bo začel z delom tudi mladinski raziskovalni tabor, ki ga organizirata Spominski park Trebče in Pokrajinski muzej Celje, na temo Domača obrt. In menda poteka en takšen tabor tudi nekje na Gorenjskem. Za nekatere srečnejše je torej življenje kar naprej pestro. Tako se te dni godi tudi številnim tabornikom, ki odhajajo na svoja priljubljena taborenja – mimo Medvod seveda – ker slovenskega taborniškega zleta najbrž ne bo hotel nihče zamuditi.

Pišite, pišite, pišite, mi bomo pa objavljali.

Živijo,
Bojana

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAM

Slovo od kurirja

Na pokopališču v Stranicaх smo se za vedno poslovili od mojega starega ateka tudi šolski dopisniki.

Moj stari atek je bil kurir postaje TV-33. Imel je težko mladost. V začetku vojne je bil v nemški vojski, nato pa se je pridružil partizanom. Postal je eden dvajsetih kurirjev, ki so imeli svojo postajo na pobočju Male gore, prav nad našo hišo. Večkrat sva s starim atekom bila tam gori, kjer mi je pripovedoval o svojih doživetjih. Kadar pa smo šli pionirji na ta prostor, nas je atek čakal pri kmetiji Malič

in nam nato pripovedoval, kako so postajo stražili, kaj so jedli in kako so nosili pošto.

Večkrat smo ga povabili v razred. Vedno se je pripeljal s kolesom do šole. V razredu je potegnil iz torbe bonbone ter nam jih razdelil. S tresočimi se rokami je listal po knjigi Kurirji in kazal, kje piše o tej postaji.

Naj mirno počiva v slovenski zemlji, za katero se je boril, je ob njegovem zadnjem domu zazelela Darja Cvelfer.

Gregor Korošec, 4. r.

Kaj pišejo naši prijatelji iz Vitanja?

Izlet ob koncu šolskega leta

Odločili smo se, da gremo na ekskurzijo v Zagreb in Kumrovec. Zjutraj smo se odpeljali ob osmi uri iz Vitanja. Malo smo poklepetali in se zabavali in že smo bili v Kumrovcu. Tam smo si ogledali Titovo rojstno hišo in tisto malo, ohranjeno staro vas. Tu smo si nekateri nakupili spominčke. Potem smo se odpeljali naprej proti Zagrebu kjer smo si ogledali živalski vrt. Tu smo se držali smerokazov. Najbolj všeč so mi bili: medvedi, tigri, noji, morski lev, ribe, papagajčki, kače, vidre, nosorogi, krokodili. Nazadnje smo šli še k opicam. Bili smo v neki stavbi, vendar nismo zdržali preveč dolgo, ker je bil neprijeten vonj.

Nato smo lahko šli še na sladoled in se počasi odpravili domov. V Vitanje smo prispeli ob 19. uri.

Manica Friškovec, 5.a

Obloženi kruhki

S tovarišico smo se dogovorili, da za zaključek pouka gospodinjstva pripravimo obložene kruhke na več načinov.

Pripravili smo obložene kruhke z maslom in sirom, mesno konzervo s skutnim namazom s salamo in peteršiljem in z maslenim namazom s salamo, za posladek pa še sadni napitek.

Razdelili smo se v pet skupin, tovarišica nam je razdelila navodila in začeli smo z delom. Zelo dobra nam je šlo od rok, celo fantje so zelo dobro pripravili in okrasili kruhke, čeprav so navidez v gospodinjstvu bolj nerodni ali »štorasti«, kot bi temu rekli po domače. Seveda pa so nam pri delu pomagale tovarišice in kuharici. Ko smo z delom končali, smo pripravili mize in pripravlj-

no tudi pokusili. Pokusili so tudi drugi tovariši in tovarišice, ki so nas pohvalili. Vendar vsi nismo bili zadovoljni. Takih dobrot ne-kako nismo navajeni in okusi nam niso bili všeč.

Bilo pa je nekaj takih, ki so

imeli za vse, kar so pospravili, premajhne želodčke, ščipalo jih je in tiščalo jih je, bili so reveži.

Toda, kljub temu je zaključek uspel. Tovaršica nam je na koncu razdelila še nekaj receptov za pripravo obloženih kruhkov. Pa še pohvalila nas je.

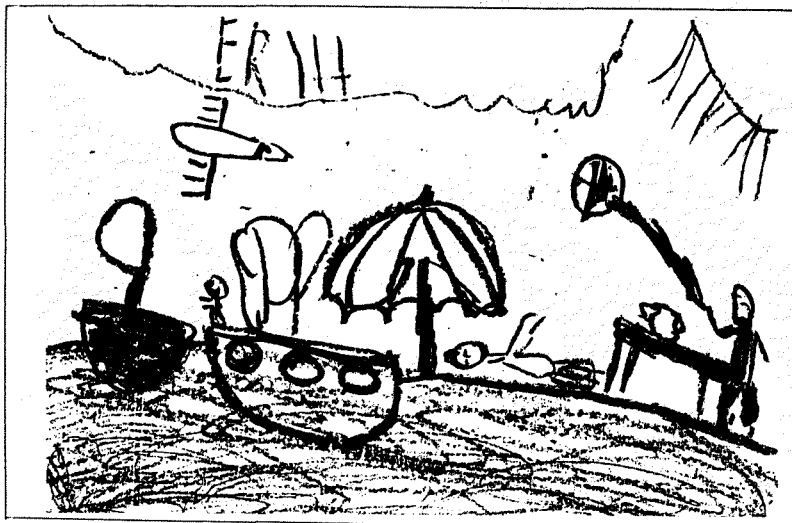
Natalija Dvorjak, 7.b
OŠ 3. bataljona VDV Vitanje

Naj živi prijateljstvo

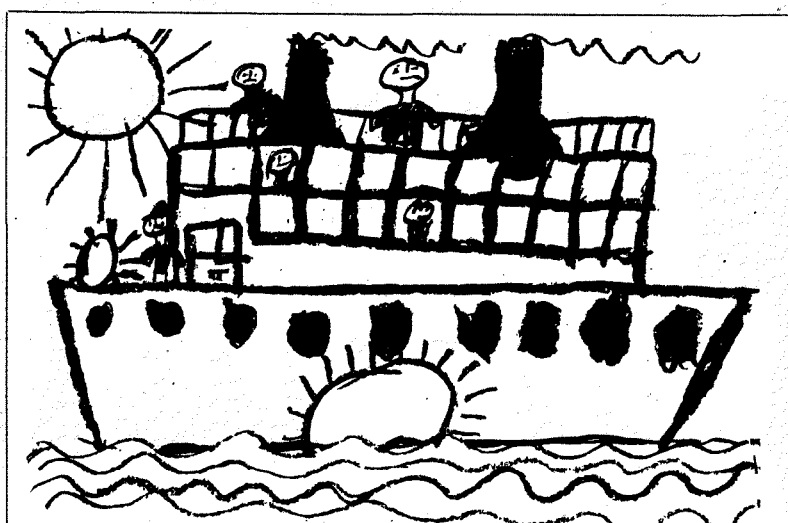
Še ni dolgo, kar smo obiskali pionirje na Frankolovem. To nalogo smo dobili v kurirčevi torbi. Ko smo se pripeljali na Frankolovo, smo šli najprej v trgovino in se oborožili s sladoledi. Nato smo zavili v šolo. Lepo so nas sprejeli in peljali v veliko telovadnico. Pridružili so se še ostali frankolovski pionirji. Tekmovali smo v raznih igrah. Veselo smo navijali in kričali. Po dveh urah smo dobili dobro malico in se poslovili. S seboj smo odnesli lep lesen kozolec, ki so nam ga podarili v spomin. Obljubili smo si, da se bomo srečali še tudi na naši šoli.

Iris Sojč, 2. r., oba prispevka sta iz O. Š. Stranice

To so že počitnice!

Ni kaj. Erich Kumar in Matjaž Krklec, oba prvčka iz Stranic, sta nam že narisala po eno počitniško. Kako pa vi?

Za celoletno plačo

Ja, še malo bo treba potrpeti, se učiti in truditi za našo celoletno plačo, seveda za naše ocene. Samo po sebi umevno je, da smo vsi željni poletja. Vsak si želi čim prej konec šolskih obveznosti in prosto pot, kjer je odprta prava poletna počitniška svoboda. Verjeli ali ne, toda v našem razredu, željno pričakujemo 23. junij. Veliko je odvisno od sprječeval, saj če dobiš slabo oceno, ti pokvari vso poletno veselje. Zato se sedaj vsakdo v tem času trudi, da bi dosegel čim več.

Saj poznate pregovor: »VEČ ZNAS, VEČ VELJAŠ!«

Alenka Bračič, 7.b

Ob odkritju spominske plošče v Grahovem ob Bači

Lado Ambrožič govoril zbranim

Ob petinštiridesetletnici napada enot Devetega korpusa na komunikacije v Baški grapi je minulo nedeljo zbranim, borcem in drugim, spregovoril Lado Ambrožič-Novljan, ki je spomnil na širši pomen te vojaške akcije, saj je šela za eno pomembnejših akcij v okviru svetovne fronte. To pa so opravili mladi partizani, ljudje, ki so komaj odrasli, ki niso imeli v svojih načrtih zavzemanja oblasti, ampak so se samo bojevali za osvoboditev in nekakšno lepše življenje. »Tedad, je dejal tovariš Novljan, »o oblasti nihče ni nič mislil. To je bila idealna mladina, ki se je borila za svojo svobodo in menim, da bi bilo potrebno, da se

današnji svet ozre na to našo zgodovino in da skuša posnemati naš takratni idealizem...« Dejal je, da mu je danes kot staremu borcu težko poslušati, kako se v Jugoslaviji prerekajo za oblast. »Z oblastjo si nimamo kaj pomagati. Oblast je nasilje. Mi smo imeli oblast strank pred vojno, kar je pripeljalo do druge svetovne vojne. Mi smo imeli tudi oblast ene stranke, pa tudi to nas ni pripeljalo v srečno prihodnost.« O oblasti pa, je dejal, si lahko ogledamo, kaj zmore, če ta čas pogledamo v Peking. Zato, je dejal Lado Ambrožič-Novljan, je treba mladim povedati, da samo z bojem za oblast ne bodo dosegli nič, kajti, tre-

ba je delati in se truditi.

Ko pa je spregovoril o današnjem odnosu mlajših generacij do borčevske, je tudi rekel: »Ne bi mogel reči, da je kar vse, kar smo partizani naredili, slabo. S tem se ne bi mogel strinjati. Zdaj mladina rada govori čez partizane češ, da smo morilci, da smo bili likvidatorji in da smo pripeljali našo državo tako daleč. Ko sem se vozil po tej dolini in ko sem pred tednom ali 14 dnevi prav tako takole nekam odhajal, pa me je pogled na te kraje presenetil. Povsod sem videl nove hiše, lepe hiše. Baška grapa danes in nekoč – napredek je očiten in ta napredek je zrasel iz dela naših rok, ne iz političnih debat, pa ti tudi ne iz pljuvanja na tradicije enega ali drugega naroda...«

Delo je najpomembnejše, je poudaril partizanski komandant in dodal, da nas, Slovencev, ni treba učiti »uporabljati vilice in žlice« ali pa uporabljati stroje v tovarnah; treba pa se je dogovoriti, kako bomo opravili tisto, kar moramo opraviti skupno. Zato bi bilo najkoristnejše, da prenehajo razprave o oblasti, da pa se začnemo intenzivneje pogovarjati o gospodarjenju.

A. J.

Za predsednika jugoslovanskih borcev izvolili Rista Džunova

Na zadnji seji zveznega borčevskega predsedstva, ki se je ob koncu naše redakcije komaj dobro končala, so za novega predsednika Zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije izvolili Makedonca Rista Džunova.

Sicer pa so na tej seji obravnavali tudi predlog Druženega dogovora o osebnih dohodkih funkcionarjev v federaciji, predlog temeljev ZK SZDL v vrednotenju in kategorizaciji spominskih obeležij osvobodilnih vojn in NOB ter nekatera vprašanja iz borčevske mednarodne aktivnosti (o obisku Madžarov, Poljakov in o vabilu Čehoslovaške zveze na proslavo 45-letnice vstaje.

»Platnice štiridesetih let pisane pritožne knjige«

Danes simboličen bojkot oddaje mleka

Danes kmetje simbolično ne oddajajo mleka in poziv Slovenske kmečke zveze ter Zveze slovenske kmečke mladine velja tudi za prenehanje oddaje goveje živine – do preklica. Bodite z nami, so napisali kmetje na plakate delavcem, »naši usodi sta povezani«. Kmetje v nagovoru državljanom poudarjajo, da ostaja agrarna politika še vedno in vztrajno – protikmečka, s tem pa tudi protidružbena, kar utemeljujejo tudi s temi besedami:

»...Temeljni cilj agrarne politike ekonomsko uspešnih in demokratičnih družb je za ugotavljanje stabilne preskrbe in seveda obstoja ljudi, ki hočejo in so dovolj sposobni, da živijo na zemlji in od zemlje.

Ta cilj te družbe uresničujejo z odkupnimi cenami osnovnih kmetijskih pridelkov, ki – kadar se želi ohraniti vsaj enostavna reprodukcija – nikoli ne padejo pod raven lastnih ekonomskih cen povprečno produktivnih proizvajalcev.

Pri nas pa so cene osnovnih kmetijskih pridelkov globoko pod ekonomskimi. To z drugimi besedami pomeni, da povprečno produktiven kmet ne le, da za svoje delo ne dobi plačila, temveč nima pokritih niti stroškov svoje proizvodnje. Država, ki to dopušča, govori večini kmetov, da je njihovo delo družbeno nepotrebno in naj torej, če hočejo preživeti, proizvodnjo opustijo in se lotijo kake drugega. To pa vodi k drastičnemu zmanjšanju trž-

ne pridelave hrane, česar si gotovo ne želimo ne kmetje ne porabniki.

Očitek, da je hrana pri nas že predraga, da so njene cene domala že evropske, medtem ko so plače nekajkrat nižje, je točen, le naslovnik – kmet – ni pravi. Kmetje za mleko, meso, pšenico, les... dobimo namreč le slabo tretjino od denarja, ki ga porabniki odštejete ob nakupu, dve tretjini pa si razdelita trgovina in predelava. V evropskih deželah je to razmerje ravno obratno oziroma se nikoli ne zgodi, da kmet ne bi dobil vsaj polovice...8

Zato, pravijo kmetje, ne terjajo ničesar nemogočega, le tisto, kar jim gre. Kajti propad slovenskih kmetij lahko preprečimo le vsi skupaj!

Celje: Ideja '89

V ospredju poslovna informatika

Celjski sejem IDEJA, predstavitev inovativne dejavnosti, programske opreme za drobne enote, kontaktnih sredstev (preprosteje – poslovnih daril), oblikovanje »imidža« poslovnih enot in še česa je, kot radi zapišemo, zaprl vrata, z nadvse dobrim namenom, da bi Slovencem skušal kar najbolj celovito prikazati dosežke na področju inovativne dejavnosti. Če še zapišemo, da so se v projekt vključili še Gospodarska zbornica Slovenije, sindikati, republiška raziskovalna skupnost in še kdo, je moč ugotoviti, da je bilo pokazanega dovolj razumevanja za poslovneže, ki s starimi prijemi niso in ne morejo biti več zadovoljni. Sejem je bil naklonjen tudi celjskim šolam, ki pa so se odzvale bolj skromno, pa številnim spremljajočim prireditvam, zlasti problemskim pogovorom, kjer je bila sicer skromna udeležba (kdove zakaj?), ničak obetavna ob vseh mogočih priseganjih o prepotrebni prevetritvi našega obnašanja v inovacijskih procesih. Ne nazadnje bi kazalo opozoriti tudi na dejstvo, da tudi pri samih razstavljalcih ni bilo opaziti kakšne posebne inventivnosti, marsikaj pa bo moral postoriti tudi organizator, Zavod Golovec, če naj bi Celje postalo res sejmsko mesto.

V prihodnje se bo treba seveda kar najbolj potruditi, da bi v mesto ob Savinji pripeljali kar največ idej in da bi tisti – ni jih bilo preveč! – ki so jim namenjene, od njih tudi kaj imeli, saj je naposled sejmski namen borza inovacij in patentov.

Upoštevalo, da je samo med zasebniki, ki nudijo kakršna koli poslovna darila in propagandna sredstva, v Sloveniji okoli tristo proizvajalcev, je pravzaprav težko dojeti, da so bili na celjskem sejmu zastopani v več kot skromnem številu, kar spet pomeni svojevrstno in nerazum-

ljivo zaprtost, ki je tudi pogovor o umestnosti in neumestnosti poslovnih daril ni mogel preseči. Navsezadnje je tudi pogovor sam vprašljiv ob vsesplošnem priseganju na tržne zakonitosti, ob katerih nekatere dileme seveda odpadejo. Obnašati se je treba v skladu s partnerjevimi željami, zakoni izbranega in pozornega poslovnega vedenja ter dobrega okusa, kolikšna pa naj bo vrednost oziroma zgornja meja (ali spodnja, kakor hočete) podarjenega, naj pač odloča posameznik po natančnem tehtanju argumentov.

Pri ponudbi računalniške opreme je bila v ospredju poslovna informatika, opreme, ki bi podprla tako tehnološke kot razvojne procese, pa skorajda ni bilo, kar kaže na željo po takojšnjem – in seveda lažjem – dobičku. Nesporno je tudi res, da je ta oprema draga in da je marsikateri obrtnik preplavljena žepa, vendar to ne bi smel biti razlog, da bi naposled proizvodni procesi v zasebnih delavnicah ne bi bili vodeni tudi na ta način, kar v končni posledici pomeni pocenitev stroškov. Vsekakor pa mora ta ponudba biti tudi v prihodnje ena temeljnih, še posebej specializirana za drobno gospodarstvo.

Sejem je ponudil marsikaj zanimivega in bi že zato zaslužil večjo pozornost. Letos so tudi prvič podelili nagrade za najboljše inovacije. Prvo nagrado je dobil Roman Sušnik iz Krašnje za novo obliko avtomobilske školjke iz armiranega poliestra, drugo Vili Poznik iz Celja za sistem vibratorm, tretjo pa so dobili Janez Zupan iz Naklega za komplet stolov in miz za otroke z večstransko prizadetostjo, Vili Meglič iz Maribora za odsosovalne naprave in Jože Bider iz Dol suhe za trosilnik silaže. Za prizadevno delo so – s področja – inovacij – nagradili COŠ Fran Roš iz Celja.

M. S.

Obvestila in vabila

Osrednja proslava dneva borca v občini Črnomelj bo letos v **nedeljo, 2. julija 1989, ob 15. uri na Maverleu pri Črnomlju.**

Slavnostni govornik na proslavi bo tov. Miran Potrč, predsednik Skupščine SR Slovenije.

Po kulturnem programu bo tovariško srečanje udeležencev proslave. Prisrčno vabljeni!

Občinski odbor ZZB NOV Črnomelj

★

Občinski odbor ZZB NOV Kočevje, krajevna skupnost Kočevska Reka in Skupnost borcev Kočevskega odreda vabijo borce Kočevskega odreda in ostale občane na svečanost ob otvoritvi spominskega obeležja Kočevskega odreda in krajevnega praznika Kočevska Reka, ki bo na dan borca **4. julija 1989, ob 11. uri v Štalcerjih.** Od 9. ure dalje bo organiziran brezplačen avtobusni prevoz za udeležence iz avtobusne postaje Kočevje do 11 km oddaljenih Štalcerjev.

Na programu sta bogat srečelov in družabno srečanje.

Zbrane borce in udeležence bo pozdravil predsednik predsedstva SR Slovenije Janez Stanovnik.

★

Odbor Skupnosti borcev Dolomitskega odreda NOV in POS vabi vse borce odreda na tovariško srečanje ob dnevu borca, ki bo v Kalishah pri Logatcu (Tončkov dom), v **torek, 4. julija 1989, ob 15. uri.** Srečanje bo skupno z borci in drugimi občani občine Logatec. Prevoz iz Logatca do Kališ ni zagotovljen.

Odbor

★

Vabimo borce Cankarjeve in 12. SNOU brigade na spominsko slovesnost ob 45-letnici osvoboditve Bosiljevega, ki bo **1. julija 1989 ob 11. uri v Bosiljevem.** Proslavo organizirajo DPO Duga Resa in KS Bosiljevo ter slovenske in hrvaške enote NOV za osvoboditev Bosiljevega. Prevoz organizirajo podoborbi skupnosti borcev brigad in sami udeleženci slovesnosti.

Odbor Cankarjeve in 12. SNOUB

★

Odbor skupnosti borcev Prešernove brigade obvešča vse tiste borce, ki so se odločili za pohod na Triglav 21. in 22. julija, da se lahko vsako nedeljo in soboto udeležijo priprav (nabiranja kondicije). Pot jih bo vodila iz Kroke v partizanski dom na Vodiški planini. Prijave sporočite tovarišu Ivanu Štularju-Ciru na telefon (064) 70-107.

★

Vabilo borcem Kamniško-zasavskega odreda, aktivistom OF in krajanom občine Litija

Osrednja občinska proslava dneva borca in proslava 45. obletnice ustanovitve Kamniško-zasavskega odreda bo na praznik dneva borca **4. julija 1989 ob 11. uri** v večnamenski dvorani in na športnem igrišču na Dobravi v Kresnicah. Vabljeni!

Prireditveni odbor in odbor skupnosti borcev KZO

★

Združenje borcev NOV Velenje – Šmartno in občinski odbor ZZB NOV Velenje vabita borce, aktiviste OF, mladino in občane, zlasti pa svoje talce na spominsko slavnost ob odkritju prenovljenega spominskega obeležja na grobišču 25 talcev, ki so padli pod streli nemškega okupatorja 25. januarja in 18. decembra 1944 v Velenju.

Spominska svečanost bo **30. junija 1989, ob 18. uri**, na starem pokopališču Šmartno v Titovem Velenju.

Beseda našim bralcem

S pričujočo dvojno številko TV-15 smo sklenili polletje. Kakor objavljamo na prvi strani, bomo izšli spet 13. julija. Pred dnevom vstaje bomo 20. julija izdali ponovno praznično dvojno številko, zadnjo v tem mesecu.

Ker so se naše kadrovske zmogljivosti zelo skrčile – zaradi bolezni v uredništvu redno delajo samo trije ljudje, ki pa seveda tudi potrebujejo dopust in počitek – bo TV-15 v avgustu izšel samo trikrat. Podobno ravna – z veliko manj upravičenimi razlogi – tudi številni drugi tedniki po državi.

Bralce hkrati obveščamo, da smo zaradi inflacije in progresivno naraščajočih stroškov prisiljeni povečati naročnino za časopis. Naročnina za tretje tromesečje bo znašala 25 tisoč dinarjev, kar je potrdil naš ustanovitelj RO ZZB NOV Slovenije. Navzlic tej podražitvi bomo še vedno ostali daleč najcenejši slovenski časopis – saj bo naš izvod veljal komaj 2.000 dinarjev.

Naročnike prosimo, naj nam ostanejo zvesti in naročnino čimprej poravnajo. Tako nam bodo omogočili nemoteno izhajanje.

Položnice smo že začeli razpošiljati.

Uredništvo TV-15.

Občinski odbor ZZB NOV Škofja Loka bo v sodelovanju z Združenji borcev NOV iz Poljanske doline v **nedeljo, 2. julija 1989**, organiziral!

– ob 9. uri dopoldne na Fužinah odkritje spominskega obeležja NOB. Odkritje spominskega obeležja bo ob cesti v »Maharjevi grapi«, kjer so partizani med vojno opravili več partizanskih akcij, z napadi na nemške motorizirane enote;

– ob 11. uri bo na Žirovskem vrhu pri spomeniku PB v bližini domačije »Javorč« slovesnost v počastitev praznika.

– ob 12. uri bo na Žirovskem vrhu v bližini domačije »Javorč« začetek družabnega srečanja borcev in aktivistov NOB, mladine in drugih občanov. Za ples, prehrano in pijačo bo poskrbljeno. Prevoz iz Gorenje vasi na Žirovski vrh in nazaj bo zagotovljen v dopoldanskem in popoldanskem času. V primeru slabega vremena bodo slovesnosti in družabno srečanje v torek, 4. julija, ob istem času.

Vabljeni so borci in aktivisti NOB, mladina, delovni ljudje in drugi občani iz območja Gorenjske in od drugod. Na odkritje spominskega obeležja na Fužinah so še posebej vabljeni borci Poljanske in Žirovske čete.

★

Krajevna organizacija ZB Bukovo skupaj s planinskimi društvom Cerkno organizira ob 45. obletnici 11 padlih borcev, ki so padli 3. julija 1944 na Vrhkojce, na 3. pohod k spominskemu obeležju. Pohod bo v **nedeljo, 2. julija 1989.** Srečanje pri obeležju bo ob 11. uri. Pohod je možen z Jesenic, Zakojce, Koje in Bukovega. Vabimo tudi preživele borce, mladino in učence osnovnih šol. Pohod bo ob vsakem vremenu.

Odbor

★

Srečanje koroških partizanov onstran Karavank je letos v pristojnosti domicilnih občin Tržič in občinskega odbora koroških partizanov Tržič; vse koroške partizane in svoje vabijo na tovariško srečanje v **soboti, 1. julija 1989, ob 10. uri v domu krajevnih organizacij na Brezjah (Sv. Neža) pri Tržiču.**

★

Nekdanje borce Tomšičeve brigade obveščamo, da bo redna skupščina brigade **15. julija ob 8. uri** v vojasnici Boris Kidrič v Šentvidu pri Ljubljani. Tam bo tudi ob 10. uri proslava obletnice ustanovitve brigade. Vljudno vabljeni!

Odbor brigade

★

Odbor temeljne skupnosti borcev ISTRSKEGA ODREDA za Ljubljano in Dolenjsko sporoča svojim članom, da nas aktivisti južno-primorskega okrožja vabijo na **SUHORJE**, kjer bo v **nedeljo, 2. julija 1989, ob 15. uri** odkritje spominskega obeležja devetih padlim domačinom, odprtje obnovljene ceste Divača – Ribnica in proslavitev 45. obletnice ustanovitve južnoprimorskega okrožja.

Za odbor temeljne skupnosti Stane Koman

★

Vabilo na tovariško srečanje in proslavo ob 45. obletnici ustanovitve 5. prekomorske brigade Ivana Turšiča-Iztoka, ki bo v **torek, 4. julija 1989 v ulici 5. prekomorske brigade v Ptuj:**

Dne 3. 7. 1989 bo ob 18. uri otvoritev razstave 5. prekomorske brigade v Delavskem domu Franc Kramberger v Ptuj. Na dan proslave bo ob 9. uri volilna skupščina brigadne skupnosti v sejni dvorani Delavskega doma Franc Kramberger v Ptuj, od 9. do 10.30 bo zbiranje borcev na prireditvenem prostoru, ob 10.45 bo zbor brigade ter borcev in aktivistov občine Ptuj, od 11. do 12. ure bo kulturni program. Slavnostni govornik bo izvršni sekretar predsedstva CK ZKS Peter Bekeš, ob 13. uri pa bo tovariško srečanje borcev v Gasilskem domu v Ptuj.

Vabimo vse borce 5. prekomorske brigade in vse druge borce in aktiviste občine Ptuj, da se udeležijo proslave in srečanja!

Odbor za proslavo

TV-15

Časopis borcev NOB

Ustanovitelj: RO ZZB NOV Slovenije

Izdajateljica: Založba Borcev
Naslov uredništva in ure: Ljubljana, Miklošičeva 28/I, tel. 327-780
Delavci v uredništvu: Zvone Kržišnik (glavni urednik), Viktor Konjar (odgovorni urednik), Živa Drole, Bojana Žokal-Jesih, Bojan Kuntarič, Milenko Strašek (novinarji – uredniki rubrik), Miranda Mrčela (lektorica-redaktorica), Drago Setničar (tehnični urednik-oblikovalec), Mara Okorn (tajnica uredništva).

Predsednica časopisnega sveta: Mira Svetlina.

Žiro račun: 50101-603-45772.

Tiskarna: ČGP Delo.

TV-15 je oproščen tem. prom. davka po mnenju Sekretariata za inf. SRS.